

પ્રસ્તાવના.

આર્હત સાહિત્યમાં ચરિતાનુયોગનો વિષય વિશ્વ વ્યવહારમાં વિશેષ ઉપયોગી છે, તેની અંદર ધર્મ, નીતિ અને વર્તનના એવા ઉત્તમ તત્ત્વો રહેલા છે કે જે તત્ત્વો મનુષ્ય જીવનની ઉચ્ચતાને આપનારા છે. તેમાં પ્રાચીન વીર પુરૂષોના ઐતિહાસિક જીવનની અને સિદ્ધાંતિક કે આધ્યાત્મિક જીવનની દિશાઓ કેવળ જુદી જુદી હોય છે. જે ઐતિહાસિક જીવન છે. તે પ્રયોગ શીલ પુરાવાની અપેક્ષા [illegible] ખતું નથી અને કદિ ગ્રંથે તો તે મળી આવવું કઠિન છે [illegible] ત્યારે સિદ્ધાંતિક કે આધ્યાત્મિક જીવન જગતમાં જેટલા જેટલા આત્માને સત્ય પ્રતીત થઈ શકે છે, તેના શોધક પુરાવા અને દાખલા-દલીલથી પ્રતીત કરાવી શકાય છે. ઐતિહાસિક જીવનમાં વ્યવહારિક તેમજ [illegible] જીવન [illegible] જણાય છે. જ્યારે સિદ્ધાંતિક કે આધ્યાત્મિક જીવન અંતર્ગત [illegible] પ્રતીતિ કરાવવાને અને જે [illegible] નથી તેનો યોગ્યતા પ્રમાણે અનુભવ કરવાને [illegible] નિર્મળ જ્ઞાનના વાતાવરણમાં આત્માને ઓતપ્રોત [illegible]

આ પ્રસ્તુતમાં [illegible] જૈન વર્ગમાં [illegible] ઐતિહાસિક જીવન પ્રસિદ્ધ છે [illegible] બુદ્ધિ તથા ભક્તિ [illegible] અંતર શ્રદ્ધાથી અને [illegible] છે તેના તેમના [illegible] આપણે કહીએ તો તેમાં [illegible] અતિ [illegible]

ઐતિહાસિક [illegible] જુદી જુદી હોવાથી [illegible] સિદ્ધાંતિક [illegible] જીવનની [illegible]

અને મનુષ્યની સામાન્ય શક્તિ પ્રવૃત્તિ થઇ શકે તેને આધારે આવા જોખમ-કારક આદર્શને થોડો ઘણો ન્યાય મળવા સંભવ છે.

અપેક્ષિત વિચારો અને વચનોની અપેક્ષા સમજવાની યોગ્યતા આવા ગ્રંથોના વાંચન વિચારમાં પ્રથમ દરજ્જે અગત્યતા ધરાવે છે. કારણકે, કોઇ સ્થળે મહાવીરની વ્યક્તિને પૃથક્ માનીને લખાએલું હોય છે, ત્યારે બીજે સ્થળે મહાવીરને ઉદ્દેશીને લખાયું હોય છે, તે આત્માની પરમાત્મ સ્થિતિ પરત્વે આત્મા અને મહાવીર પરમાત્માને ઐક્ય ભાવથી ઉદ્દેશીને લખાએલું હોય છે. આત્માની અંતરંગ દિશા કે જે કેવળ પરોક્ષ છે, તેને વિશેષ સૂક્ષ્મ રીતે જાણવાને માટે અતીંદ્રિયના જ્ઞાનવાળા જેઓ કહેવાય છે અથવા જેઓને શાસ્ત્રના અમુક વચનને વળગી રહેવાની ટેવ હોય છે, તેઓને યોગ્યતા વાળા ગણી શકાય નહીં. જે વિચારો બાહ્ય અને અંતરંગ જગતના સિદ્ધાંતોને સાદા સરલ પરંતુ યથાર્થ રીતે ખાત્રી આપે તેવા ઉદાહરણો અને પુરાવાને સિદ્ધ કરી આપે છે, તેનો તાદૃશ અનુભવ શાસ્ત્રના અમુક પાઠોથી કે કોઇ પ્રસંગના અમુક વચનને પકડી રાખવાથી જાણી શકાતો નથી પરંતુ તે જાણવાને માટે વિવેકની તીક્ષ્ણતા વિશેષ ઉપયોગી સાધન થઇ પડે છે.

આત્માને પરમાત્મ અવસ્થા સુધી લઇ જવાને આ ગ્રંથમાં જે સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, તે કોઇ પણ શાસ્ત્રના બાધા આધાર વાળું જણાશે નહીં પણ આડકતરી રીતે તે તત્ત્વ વિચારમાં વિરામ પામી પ્રમાણભૂત દેખાશે. તેમ તેમાં જે અનુક્રમ અને ધોરણ અખત્યાર કરેલ છે, તે એવા પ્રકારના છે કે, જે આજસુધી કોઇ પણ જૈન ગ્રંથો લખવામાં આ પ્રકારે લખાયા આવ્યા નથી. આ ગ્રંથની શૈલી કાંઇક પાશ્ચાત્ય તત્ત્વ જ્ઞાનીઓના ધોરણને મળતી આવે છે ખરી તોપણ તેમાં એવો મિશ્રિત ભાવ થઇ ગએલો જણાય છે કે તેને કોઇ નવીન વિચિત્ર શૈલી કહે તો તે કેવળ ભૂલ ભરેલું છે, એમ કહી શકાશે નહીં. આ પ્રમાણેની સ્થિતિ હોવાથી લેખક અને વાચક વર્ગને બંનેને પોતાની જોખમદારી સમજવી જરૂરી છે. તેના અભાવે ઘણી વખતે અનર્થ થવાનો સંભવ રહે છે.

સાંપ્રતકાળે જે અવનતિનો અને શોધ ખોળ કરવાનો જમાનો ચાલે છે અને વિદ્વાનો તથા તર્ક શાસ્ત્રીઓ જે પદ્ધતિ સ્વીકારતા જાય છે, તે પદ્ધતિ જૈન સાહિત્યની ખીલવણીને માટે ઘણીજ અગત્યની છે; પરંતુ જૈન લેખકો જુની શૈલીને બહુજ ચુસ્ત રીતે વળગી રહેલા હોવાથી તેઓ વિશાળ જૈન સાહિત્યને સંકુચિત કરી જાય છે. અને પોતાની શક્તિને ઘણુંજ તીવ્ર રીતે વ્યયન કરી શકે તેવું

વિદ્વાનોથી જૈન ગ્રંથ મોટે ભાગે ઉપરના દાખલાઓ જેવા શૈલીના હોય છે. જુની શૈલીના અભ્યાસ પર નજરથી નવીન શૈલીને વર્તમાન યુગ આવકાર મળશે એમ કહી શકાતું નથી; તેના પર ઘણી ટીકાઓ થશે પરંતુ જમાનો જે માગે છે, તેની કીંમત અવશ્ય થયા વગર રહેશે નહીં.

આ નવીન શૈલીના ગ્રંથમાં મહાવીરનું જે સિદ્ધાંતિક જીવન છે, તે મોટે ભાગે આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચેનો ભેદ, તેઓ વચ્ચેનો છુપો સંબંધ, અને તેઓ વચ્ચેના અંતરના સંબંધની પ્રતીતિ કરાવવાના ધોરણને વધારે મળતું છે, મતલબ કે આ ગ્રંથમાં મહાવીર પ્રભુને અમુક મહાન્ વ્યક્તિ તરીકે ગણવાને બદલે પરમાત્મા (આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિ) તરીકે ચિતરવામાં વિશેષ મુખ્યતા રાખવામાં આવી છે. અને તેથી કોઈ ભાગમાં મહાવીર પ્રભુના ઐતિહાસિક જીવનની સાથે આ સિદ્ધાંતિક જીવનનો વિરોધ ભાસ જણાય તો તે સંભવિત છે.

જે ભાગનું જ્ઞાન શબ્દગોચર નથી અને તેને શબ્દગોચર કરવા જતાં જેનો સાધારણ મનુષ્ય આશયને બરાબર પણ પૂરતો નથી. તેવા અદ્રશ્ય સ્વરૂપ વાળા પરમાત્માનું આત્માને જ્ઞાન થાય અને અરૂપી આત્મા કર્મથી મુક્ત થઈ અરૂપી પરમાત્મા થાય તે વિગેરેની સઘળી ઉત્તરોત્તર સ્થિતિ જે માત્ર અનુભવ ગોચર છે, તે સંસારના લૌકિક ઉદાહરણોથી સિદ્ધ કરવા જતાં તેમાં ઘણી ન્યૂનતા રહે એમાં કહી શકાય નથી. તે છતાં આ ગ્રંથમાં જે અનુભવથી આત્માને જાગ્રત કરી [illegible] છે, તેનો જો ઊંડો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો મનુષ્યને અંતરંગ જગતનું ઘણું સૂક્ષ્મ જ્ઞાન થાય, એવી માન્યતા છે.

આ ગ્રંથમાં સરલ રીતે કોઈ પણ શાસ્ત્રોનો આધાર રાખવામાં આવ્યો નથી, તોપણ પ્રસંગોપાત શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતોની છાયા તેમાં પડેલી દેખાશે. તેમ છતાં બુદ્ધિના અને આત્માના બળ ઉપર તેની જોખમદારી રાખવામાં આવી છે અને તેમાં ટીકા કરી શકાય એવો ઘણો ભાગ મળી આવવા સંભવ છે. કારણ કે, લેખક અને વાચક બને અપૂર્ણ આત્મા હોવાથી પૂર્ણ આત્મા વિના સહજ સ્વરૂપમાં એક મત થઈ શકે એ વાત કંઈક અસંભવિત જણાય છે; તેથી જેઓ આ ગ્રંથના કોઈ પણ ભાગ સિદ્ધાંતને અનુસરીને યોગ્ય ટીકા કરી અમારી ભૂલ જણાવશે તો તે મદદ઼ઉપકાર સાથે સ્વીકારી સુધારવા લક્ષ રાખવામાં આવશે.

આ લેખમાં વીર પ્રભુના વચનથી વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું હોય તો તે મિથ્યાદુષ્કૃત થજો.

આ પ્રસંગે જણાવવાને વિશેષ આનંદ થાય છે કે, તાત્વિક વિચારોથી ભરપૂર અને શ્રી વીર ભગવાનના સિધ્ધાંતિક અને આધ્યાત્મિક જીવનનો આદર્શ રૂપ આ ગ્રંથ એક સ્વર્ગવાસી પવિત્ર આત્માને અર્પણ કરવામાં આવ્યો છે. જેમના સ્થૂલ દેહની પ્રતિમા આ ગ્રંથના અગ્રભાગ ઉપર આપવામાં આવેલી છે. તે પ્રતિમાની સાથે બીજી બે પ્રતિમાઓ છે, જેઓમાં એક પ્રતિમા તે સ્વર્ગવાસીના પિતાની છે, અને બીજી તેમના પુત્રની છે. સ્વર્ગવાસી શેઠ રતનશી વસનજી પુનશી સદ્ગૃહસ્થપણાના સર્વ સદ્ગુણોથી અલંકૃત હતા અને તેમની પવિત્ર મનોવૃત્તિમાં આર્હત ધર્મની પૂર્ણ આસ્તા રહેલી હતી, તે ગૃહસ્થના નિર્મળ નામનું સ્મરણ રાખવાને શેઠ હુંસરાજભાઈ મેંઘજીભાઈએ મર્હુમની મીલકતમાંથી અમુક રૂપીઆની રકમ આ ગ્રંથના ઉત્તેજનને અર્થે આપેલી છે, તેમનો આ પ્રસંગે આભાર માનવામાં આવે છે. પવિત્ર જ્ઞાન ખાતાને ઉત્તેજન આપવામાં, અપાવવામાં અને અનુમોદવામાં પ્રયત્ન કરનારા ગૃહસ્થો સરખા પુણ્યના સંપાદક થાય છે અને તેમનું જીવન ખરેખર પારમાર્થિક જીવન ગણાય છે.

સંવત્ ૧૯૬૬. વૈશાખ, કૃષ્ણ દશમી.	પ્રસિદ્ધ કર્ત્તા.
પાલીતાણા.	શ્રી જૈનધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ.

श्री

મહાવીર પ્રકાશ.

(પ્રથમ ભાગ.)

પ્રકરણ ૧ લું.

મનુષ્ય અને મહાવીર.

મનુષ્યમાં મહાવીરપણાની પ્રતીતિ—બીજાના મુખથી આપણે જે સત્ય શ્રવણ કરીએ છીએ, તેની સત્યતા બોલનાર વિષેના વિશ્વાસથી કે પોતાના અંતઃકરણપર તેનું સ્વચ્છ પ્રતિબિંબ પડતું હોય તેથી પુરવાર થાય છે. પૈસાને ગ્રહણ કરનારા મનુષ્યને જેમ ખાત્રી થાય છે, કે પ્રમાણિક માણસ પૈસા આપનારહોવાથી તે પૈસા સારા છે, અથવા તો તે માણસ પ્રમાણિક છે તેથી સારા પૈસા આપે છે, તેવીજ રીતે સત્યની પ્રતીતિ માટે તેવીજ રીતે નિશ્ચય થઇ શકે કે કાંતો તે સત્યનો શીખવનાર વિશ્વાસપાત્ર છે, માટે તેના સિદ્ધાંત સત્ય અને વિશ્વાસપાત્ર છે અથવા શીખવનાર માણસ વિશ્વાસપાત્ર છે, કારણકે તેના સિદ્ધાંતમાંજ સત્યની પ્રતીતિ થાય છે. મહાવીરનો સત્ય સિદ્ધાંત તેના જીવનપરથી સંપૂર્ણ ખાત્રીના પુરાવા આપનાર હતો. મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિ અને હૃદયના શુભ વિચારો જાગૃત કરવાને તેમનાં વચનો એટલાં બધાં બંધબેસ્તાં હતાં, મનુષ્યની સામાન્ય વિચારણા પર સત્ય સ્વરૂપનું પ્રતિબિંબ પાડવાને એવા તો મજબૂત પુરાવા તેમના જીવનમાંથી મળી આવતા અને મનુષ્ય અંતઃક-

રણુની ઉંડી ઇચ્છાઓનો જેના જીવનમાંથી એવો તો સ્વચ્છ પડઘો પડતો હતો કે તે પરમાત્માનું જીવન દરેક મનુષ્યને મહાવીર સ્વરૂપે સહજ પ્રતિબિંબિત થતું. તેમના સિદ્ધાંતની સ્વર્ગીય સુગંધથી જેમના શારીરિક વસ્ત્રો સુગંધમય થતાં અને તેથી આકર્ષાઈને જેઓ સ્વાભાવિક રીતે એમ કહેતા કે અનાદિ જીવનમાંથી મુક્ત કરનાર એક તુંજ છે, તેવા મનુષ્યો મહાવીરપણાને કેવી રીતે પામતા એ વિચારવું તે તત્ત્વવેત્તાને પણ ઘણું મુશ્કેલી ભરેલું જણાશે. સત્યનો દીપક માત્ર પોતાના પ્રકાશથી દૃષ્ટિગોચર થતો નથી, તેને જે ગ્રહણ કરનાર છે તેની મુખમુદ્રાપર પણ તેનો પ્રકાશ પાછળથી આપોઆપ પડે છે. સત્યનો સામાન્ય પ્રતિઘોષ પરમાત્મ દૃષ્ટિવડે તે મહાત્મા દરેક મનુષ્યના અંતઃકરણમાં ધ્વનિત કરે છે.

મનુષ્યને સત્યની પ્રતીતિ કેવી રીતે થાય છે ?—સત્યના જે નિયમ મહાવીર દર્શાવે છે, તેથી દરેક વિચારશીલ મનુષ્ય જાણીતો હોય છે. કેટલાક સત્ય એવા હોય છે કે તે લાંબા વખત સુધીની કે થોડા વખતની અમુક ક્રિયાથી, ચર્ચાથી અને વારંવાર નવી નવી કલ્પના કરવાથી આપણને પ્રતીતિ થાય છે. તેવીજ રીતે કેટલાંક એવાં પણ સત્ય છે કે જ્યારે મનમાં પણ તેનો સંકલ્પ થાય કે તરતજ તેની પ્રતીતિ થાય છે. સઘળું વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર સત્યના ધોરણથી રચાએલું છે કે જે સત્ય પોતાની મેળે ખાત્રી કરાવવાને શક્તિવાન્ રહે છે. સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનના ગૂઢ રહસ્યના મૂળમાં સૌથી પ્રથમના નિયમો એવા હોય છે કે તેના પુરાવાની અપેક્ષા રહેતી નથી. તમારી વિવેક બુદ્ધિની સંકલ્પનાની પાછળ ચાલતા જ્યારે તમે તેના મૂળ સુધી પહોંચશો ત્યારે તમોને છેવટ એવું કારણ મળશે કે, જે પોતાનાજ આધારે ઉભું રહેલું હોય છે. તે પોતેજ પોતાની સાબીતી આપે છે. તમારાં જ્ઞાનનો અનુક્રમ તપાસી જોશો તો તમોને છેવટે એવો નિર્ણય થશે કે તે જ્ઞાનનો અધિષ્ઠાયક કોઈના પણ આધારે નહિ રહેતાં બીજાને આધાર આપનાર છે. અસંખ્ય વિચારવા યોગ્ય બાબતો સત્ય, વ્યાજબી અને સુંદર હોવાની ખાત્રી કરાવવાને કદાચ તમે શક્તિવાન થશો પણ કેટલીક બાબતો એવી પણ હોય છે કે જેને માટે તમે કાંઈ પણ કારણ નહિ આપતાં તમે માત્ર એટલુંજ કહેશો કે 'હું તે બાબતો સત્ય, સારી કે વ્યાજબી માનું છું અને

તેથી હું તેને સત્ય અને સારી કહું છું. મારા મનમાં તે વિષે જરા પણ શંકા રહેતી નથી અને પરમાત્માની સાક્ષીએ મારૂં અંતઃકરણ કંઈ પણ કારણ વગર તે બાબત કબુલ કરી લે છે.'

હવે પરમાત્માના વચનો તે આવા પ્રકારના ઘણા સત્ય રૂપે છે. જે વચનો શાસ્ત્રમાં લખાએલાં છે તેમાંના ઘણા વિષે મનુષ્યનું મન એટલું ખાત્રીવાળું હોય છે કે જેવા તે મનપર આવે છે કે તરતજ તેની સત્યતાની પ્રતીતિ થાય છે. જેમ મનોહર દેખાવોની સુંદરતા સાબીત કરવાને શોખીન આંખને કોઈ પણ પુરાવાની જરૂર રહેતી નથી, ચંચળ કાનને મધુર સ્વરની ખાત્રીને માટે કાંઈ પણ પ્રમાણની જેમ જરૂર રહેતી નથી, તેવીજ રીતે મનુષ્યના આત્માનો જગતની નૈતિક સુંદરતા અને ઐકયતા જે પરમાત્માના વચનથી જણાય છે, તેમાં એટલો બધો ગૃઢ અને સત્ય વ્યવહાર રહેલો છે કે આંતર ચક્ષુઓ જો દૂષિત ન હોય તો સ્વાભાવિક ખાત્રી અને પ્રમાણથી એકદમ દૈવિક સત્ય પદાર્થના સ્વરૂપને અનુભવી શકે છે. આત્માના મૂળ બંધારણમાં વગર લખેલા એવા સત્ય સિદ્ધાંતો છે કે જે બહારના લખેલા શાસ્ત્રરૂપે પરિણામને પામે છે, કહેવાનું તાત્પર્ય એવું છે કે શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતોનું મૂળ આત્મામાં છે. અંતઃકરણના ઉંડાણમાં એવું જ્ઞાન રહેલું છે કે મહાવીર પરમાત્માના જ્ઞાનનો પ્રતિબિંબિત અવાજ ઠેઠ ત્યાં જઈ અથડાય છે અને બધી જાતના આઘ આવના અજ્ઞાન શલ્યને તે દૂર કરી શકે છે. ટુંકામાં સરળ અંતઃકરણવાળા મનુષ્યમાં મહાવીરપણાનું તાત્કાલિક, દૃઢ અને સીધું પ્રતિબિંબ પડે છે ઉપરના સિદ્ધાંતને સ્ફુટ કરવાની હજુ અગત્ય છે. જો કે તેમાં ગુંચવાઈ જવાનો ઘણો ભય રહે છે તોપણ સત્યતાનું ખરૂં રહસ્ય બની શકે તેટલું સ્ફુટ કરવાને પ્રયત્ન કરીશું.

જે સત્ય વિષે મનુષ્યને સ્વાભાવિક પ્રતીતિ થાય છે તે સત્ય પોતાના અંતઃકરણને કેળવ્યા વગર તે શોધી કાઢે છે તેવું નથી. મહાવીરના સત્ય વચનો પ્રતિપાદિત થવાથી કે હૃદયમાં ઊંડા ઉતરવાથી તે વચનોના સિદ્ધાંતોનું મૂળ શોધવાની મનુષ્યમાં યોગ્યતા હોય છે એમ કહી શકાય નહિ. જો તેમ હોય તો વિવેક બુદ્ધિના અને અંતઃકરણના નિયમથી કોઈની પણ મદદ વગર શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતો

મનુષ્ય આપોઆપ શોધી શકત; પરંતુ તેજ સ્થળે મહાવીર અને મનુષ્ય વચ્ચેનો તફાવત વ્યક્ત થાય છે. મનુષ્યમાં જ્યારે મહાવીરપણું આવે ત્યારેજ તેમાં તેવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. મહાવીર પ્રભુમાં તેવી સ્વાભાવિક શક્તિ હતી અને તેથી તે બીજાની ગુપ્ત રહેલી શક્તિઓને પણ જાગૃત કરી શકવાને સમર્થ થતા.

સત્યને ઓળખવાની શક્તિ જ્યારે પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેની સાથેજ તેજ સત્યના મૂળને શોધી કાઢવાની શક્તિ હોતી નથી. ધારણા શક્તિનો અનુક્રમ જે વિચારો જાણવાને અને નક્કી કરવાને મનુષ્યને શક્તિમાન કરે છે, તે અનુક્રમ જે શક્તિથી વિચાર ઉત્પન્ન કરી શકાય છે, તેના કરતાં ઘણોજ હલકા પ્રકારનો હોય છે. આપણે જે શોધી શકીએ નહિ તે સમજી શકીએ, જેમકે કુદરતનો કોઇ પણ મહાન કાનુન શોધી કાઢવાને અને તે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રના નિયમને લાગુ કરવાને શોધ કરનારની માનસિક શક્તિઓ ઘણીજ તીક્ષ્ણ અને અસાધારણ હોય છે; પરંતુ જ્યારે તે નિયમની શોધ કરી એક વખત જાહેરમાં મુકવામાં આવે છે ત્યારે સેંકડો બુદ્ધિશાળી મનુષ્યો તેને સહેજવારમાં સમજી લે છે કે જેની જીંદગી સુધી શોધ કરવાથી પણ તેઓ ફતેહ મેળવી શકત નહિ. દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના જે ભેદ મહાવીરના સિદ્ધાંતમાં મળી આવે છે, અને દરેક પદાર્થને લાગુ કરી શકાય છે, તેવીજ રીતે સપ્ત ભંગી અને સ્યાદ્વાદના પણ જે જે નિયમો પદાર્થને બંધબેસ્તા થઇ જાય છે અને વસ્તુ સ્થિતિ સમજાય છે, તે શોધ ગમે તેવા તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના મનુષ્યથી પણ થઇ શકે તેવું કહી શકાશે નહિ. મહાવીરપણું ખરા સ્વરૂપમાં તો ફક્ત મહાવીર-માંજ મળી આવે છે, અને મહાવીરની મદદથીજ મનુષ્ય મહાવીર-પણાને પહોંચી શકે છે. દરેક મનુષ્યમાં મહાવીરપણું રહેલું છે, અને તે શક્તિને વિચારથી, જ્ઞાનથી અને ભેદજ્ઞાનથી અંતઃકરણના ઊંડા ભાગમાં ઉથલપાથલ કરીને સત્ય સમજવાને શક્તિવાળા થવાય છે પછી તે છતાં સત્યના મૂળ શોધક થવાનું અને જગતના મનુષ્યના હૃદયમાંથી સત્યની પ્રતીતિ કરાવવાનું મહાવીર જેવું ભાગ્ય કોઇ વિરલાનેજ માટે નિર્માણ થએલું હોય છે. એક મહાનકવિ માણ-સના મનને પ્રફુલ્લિત કરવાને અને ફુલાવવાને શક્તિવાન હોય છે, તેમાં ગમે તે ગુપ્ત ભેદ હોય પણ એટલું તો નક્કી છે કે તે માત્ર પો-

તાના વિચારો અને પોતાની લાગણીઓને શબ્દદ્વારા બહાર લાવે છે કે જે વિચારો અને લાગણીઓ ઘણા થોડાજ માણસો દર્શાવી શકે તે છતાં સામાન્ય સમજવાળા મનુષ્યો તે વિચારોને પોતાના વિચાર તરીકે ગ્રહણ કરી લે છે, કેમકે તેજ લાગણી અને વિચારો ગુપ્તપણે દરેક મનુષ્યમાં રહેલા હોય છે તે અમુક કારણ પામીને જાગૃત થાય છે. મહાન ગ્રંથકારોના લેખની સત્યતા સમજવાની શકિતધરાવનારા મનુષ્ય લાખો ગમે હોય છે, પણ તેઓ પોતાથી તેવા લેખો ઉત્પન્ન કરવાનું કદિ બની શકતું નથી. સુંદરતાના અને સત્યતાના ઝાંખા, અસ્વચ્છ અને આચ્છાદનવાળા વિચારો ઘણા માણસોના મનમાં ઉદ્ભવે છે, પણ જેનામાં વિચાર ઉત્પન્ન કરવાનું શુદ્ધજ્ઞાન હોય તેજ સત્યને ખરા સ્વરૂપમાં અને ખરી સુંદરતામાં પ્રગટ કરી શકે છે, અને સત્ય તે પોતે પોતાને સમજાવવાથી અનુક્રમે મનુષ્યનું અંતઃકરણ મહાવીરની દૃષ્ટિમાં મહાવીરપણું અનુભવે છે.

હવે આ સિદ્ધાંતમાં હજુ જરા આગળ વધીશું તો એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતો જે મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિ અને અંતઃકરણ સમજી શકે છે તે સિદ્ધાંતો મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિમાં કોઇની પણ સહાયતા વગર દૈવિક શાસ્ત્ર શોધી કાઢવાની યોગ્યતા લાવી શકતા નથી. શાસ્ત્રોથી જે બાબતો માણસ શોધી ન શકે તે સારીરીતે સમજવાને તે શકિતવાન્ થાય છે જો કે આત્મામાં ગુપ્ત શ્રદ્ધા, ઝાંખી લાગણીઓ, ન સમજાય તેવી આશાઓ, અને ઊંડી ઇચ્છાઓ રહેલી છે તોપણ જ્યાં સુધી દૈવિક સત્યનો બહારનો પ્રકાશ તેને અજવાળામાં લાવતો નથી ત્યાં સુધી તે મનુષ્યને પોતાને જણાતો નથી તેમ તેનાથી તેનો અનુભવ થઇ શકતો નથી. વળી મનુષ્યના હૃદય અને મનપર એક અજાણી ભાષાના એવા અક્ષરો લખાએલા છે કે જેને સ્ફુટ કરવાની ચાવી ફકત કુદરતના સર્વ માન્ય સત્યમાં રહેલી છે એક અશ્રદ્ધાળુ અથવા એક અજ્ઞાન માણસને દૈવીક સત્ય સમજાવનારની સામે ઉભો રાખો અને જોવો તે લક્ષપૂર્વક સાંભળશે કે તરતજ તેના અંતઃકરણમાંથી કોઇ એવી વીજળી બહાર આવશે કે તેને સત્યની પ્રતીતિ થયા વગર રહેશે નહિ. તેને સઘળા વિષે ખાત્રી થશે. તે સઘળી બાબતની તુલના કરી શકશે, તેના અંતઃકરણના ગુપ્ત રહસ્યો

ખુલ્લાં થશો,અનેતેથી તે મહાવીર પરમાત્માની ભક્તિ કરશો,આરાધ
કરશોઅને વીરપ્રભુને પોતાની નજદીકમાં જોઇ શકશો.અનાદિ અને
દુઃખમસ્તાનાની દુનીઆમાં જ્યાં આપણે શ્રેષ્ઠપ્રાણી તરીકે રહીએછીએ
ત્યાં મનુષ્યને ઉડવાને ઘણી ઉંચી જગ્યાઓ છે, અનન્ત મનુષ્યત
થી ઉન્નત થવાને ઘણા ગુપ્ત માર્ગ છે કે જે વિચારવંત પ્રાણી
મેળવી શકે છે. જોકે ગમે તેવી શોધથી આપણે પરમાત્માને શો
શકીએ નહિ, વળી જોકે પવિત્ર નૈતિક કાયદાની ખાત્રી છે કે અમ
ષનું સ્વપ્ન ગમે તેના પ્રયત્નથી અને માનુષિક વિવેક બુદ્ધિ
અપ્રામાણ્ય છે તોપણ મનુષ્યના સ્વભાવના બંધારણમાં એટલું બ
દૈવિક તત્વ રહેલું છે, તેના અંતઃકરણ પર એવા સ્વચ્છ નૈતિ
ધારણની છાપ પડેલી છે, જગતના અંતઃકરણમાં અમરપણા પાછ
એટલી બધી મજબુત અને ઉંડી લાગણી તથા ઇચ્છા શાંતપણે રહે
લી છે કે મહાવીર પરમાત્મા જાગૃત થએલા આત્મામાં પોતાના
વં માન્ય ઉપદેશના તાત્કાલિક બદલા અને પ્રમાણ જોઇ શક
તેથી કરીને દૈવિક તત્વ જોકે મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિ શોધી શક
નથી તોપણ તની સાથે તેને ઘણો નિકટનો સંબંધ છે, જોકે
માનવ હૃદય ગુપ્ત પડદાઓ શકતુ નથી તોપણ તેના નિયમો અ
[illegible] મનુષ્ય જ નથી તેને જોઇ શકતોન
તોપણ [illegible] મનુષ્યના મનમાં છે, તે રીતે તેઓ
[illegible]

[illegible] મનુષ્ય [illegible] સિદ્ધાન્તની આપિઆ
[illegible] શોધન
[illegible] નહિ પ
[illegible] શોધ થ
[illegible] અને [illegible]
[illegible] નહિ [illegible]
[illegible] દિવ્યતિનું [illegible]
[illegible] અને તેના
[illegible] શકે છે.
[illegible] અને [illegible]
[illegible]

છે, તેથી સંપૂર્ણ અને સ્વચ્છ પ્રતિબિંબ પાડવાને બદલે તેમાંથી સેં-
કડો જુદી કલ્પનાઓ અને અસત્ય પ્રમાણો ફૂટી નીકળે છે. આંતરિક
ચક્ષુઓ અને કર્ણો દૃઢ અને તંદુરસ્ત વિચાર વાતાવરણવાળા હોય
તો દૈવિક પદાર્થની સુંદરતા અને ઐક્યના ત્વરિત ગ્રહણ કરી શકે છે,
પણ માનવ આત્માની દૃષ્ટિ દૂષિત થએલી હોય છે, તેથી તેનામાં
સત્યની તુલના કરવાનું વ્યાજબી ધોરણ ક્યાંથી હોઈ શકે? એમ
કેમ ખાત્રીથી કહી શકાય કે સત્યને દરેક મનુષ્યનું અંતઃકરણ ગ્રહ-
ણ કરી શકે છે. શાસ્ત્રના બીજા સિદ્ધાંતોની સાથે એવો પણ સિદ્ધાંત
નથી કે મહાવીર પરમાત્માના રહસ્યવાળા ગૂઢ વિચારો મનુષ્ય ગ્રહ-
ણ કરી શકે નહિ કે જાણી શકે નહીં, કારણકે તે તાત્વિક સ્વરૂપે
જુદા પડે છે. જો એવું કહેવામાં આવે કે જેઓ સત્યને ગ્રહણ કરે
છે, તેમના અંતઃકરણપર મહાવીર પરમાત્મા જાગૃતિની ક્રિયા કરે છે
તે છતાં પણ તેની સાથે એટલું કહેવું જોઈએ કે, સત્યને માન્ય રાખ
વાથી અને સમજવાથી મહાવીર પરમાત્મા અંતઃકરણને જાગૃત કર-
વાને અને પવિત્ર કરવાને કુદરતી રીતે કામ કરે છે, અને તેથી કરીને
સત્યની પ્રતીતિ કેટલેક અંશે પવિત્રતા અને ભલાઈવાળા અંતઃકર-
ણમાં પ્રથમ દરજ્જાવાળી હોય છે. વિચારો કે અપૂર્ણ અને અસ્વ-
ચ્છ અંતઃકરણને સત્ય સમજાય છે, એમ કહી શકાશે કે? આંધળી
આંખોવડે પ્રકાશ કેવી રીતે જોઈ શકાય? બહેરા કાનથી સુંદર સ્વર
કેમ સાંભળી શકાય?

આ મુશ્કેલી ભરેલા પ્રશ્નનું નિરાકરણ કદાચ એવી રીતે કરી
શકાય કે દૈવિક સત્ય મનુષ્યના અંતઃકરણપર પ્રતિબિંબ પાડવાને
અને તેને જાગૃત કરવાને ઉદ્યમ પ્રયત્ન કરે છે કે તે સત્ય મ-
નમાં એવી પ્રેમવાળી ઉત્પન્ન કરે છે કે જેથી તે તેને પામી શકે છે.
એવી રીતે સૂર્યનું કિરણ રમતું રમતું સુતેલા પુષ્પની મુખમુદ્રા
પર પડે છે અને પ્રીતને પ્રકાશ એટલાને માટે તેનો સમુહ ઉઘાડે
છે તેવીજ રીતે મહાવીર પરમાત્માનું સત્ય આત્માપર પ્રકાશતું તે-
નો દૃષ્ટિ બચાવ અને જાગૃત કરે છે કે જેથી કરીને તેજસત્વને તે
જોઈ શકે છે જગત. મનુષ્ય દૃષ્ટિને જાગૃત કરે છે તે છતાં મ-
નુષ્ય દૃષ્ટિ જગતમાં ભિન્નતા રહેલી છે તેથી જેમની પ્રથમ
ક્રિયા કેવી છે તે કામ કરવું નથી પણ તેઓ પોતે જ કેવું કામ

કરે છે એમ સામાન્ય રીતે કહેવાય છે. સત્ય મનને જાગૃત ક
તોપણ મન ચંચળતામાં હોવુંજ જોઇએ, નહિતર સત્ય તેને પ
શકે નહિં. આવીજ બેવડી ક્રિયા આત્માના અનુક્રમવાળા અ
સમાં ચાલી આવે છે પ્રકાશ અને કલ્પના, જ્ઞાન અને સમજણ,
સત્ય અને વિવેક બુદ્ધિ સાથેજ ઉત્પન્ન થાય છે અને વિસ્તારને
છે તેમાં વારંવાર પરાવર્તન થયા કરેછે, તેઓ અનુક્રમે કારણરૂપ થ
અને અસર કરનારા થાયછે. સાંસારિક અભ્યાસના ધોરણ અને નિ
નીપેઠે આ બાબતમાં પણ જેમજેમ દરેકમાણસ જ્ઞાનમાં આગ
છે તેમ તેમ તેની જાણવાની શકિત વધારે ખીલે છે અને તે શકિ
નિયમથી જ્ઞાનમાં વિશેષ ને વિશેષ વૃદ્ધિ થાય છે. નવી નવી શં
સમાધાન થયા પછી સાહિત્યમાં કે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રમાં દરેક સુર
દૂર થઇ શકે છે. જોવાની, મુકાબલો કરવાની, જુદા પાડવાની િ
શકિતઓ દ્રઢ થાય છે, ધ્યાન આપવાની માનસીક પ્રકૃતિ મજ
થાય છે અને એવી રીતે જ્ઞાનનો વિસ્તૃત અનુક્રમ, સત્યનો વિસ
વાળો, પવિત્ર અને જાણી શકાય તેવો દેખાવ, મનને પ્રતીત
છે. વળી કુદરતના નિરીક્ષણથી સુંદરતાનું વિવેક બુદ્ધિ પ્રથમ
આન કરતા શીખે છે અને પછી કેળવાય છે. વિચાર કરવાના કા
વિચાર કરવાની સકિત વિસ્તારને પામે છે, જીજ્ઞાસા ત્વરિત થાય
વિચાર અને લાગણીના તત્વો પવિત્ર અને પ્રફુલ્લિત કરાય છે
તેથી કરીને કુદરતની નિરીક્ષા કરનારનું આખું મન અને ઉર
સંપૂર્ણ સમજવાળું અને કેળવાએલું થઇ જાય છે, તેવીજ
આંતરિક ભેદ જાણવાની શકિત પ્રથમ દૈવિક સત્યનું માહાત્મ્ય
સુંદરતઃ ઓળખવાને યોગ્ય હોતી નથી તે હમેશના અભ્યાસ
પરિચયથી તેને જાણવાને વિશેષ ને વિશેષ કેળવાતી જાય છે. મ
વીર પરમાત્માના વચનના આતુર અભ્યાસના દરેક કાર્યમાં સુધ
લુની ઉંચી ક્રિયા ચાલુ રહે છે, મનની જડતા અને શૂન્યતા દૂર કે
હેવામાં આવે છે, અને આંતરિક તીક્ષ્ણતાના નવા સ્પર્શનો અનુ
થાય છે, ધાર્મિક અભિરૂચિ તેને યોગ્ય ખોરાક મળવાથી વધારે
વધારે દૈવિક પોષણ મેળવવાને યોગ્ય થતી જાય છે. અંતઃકરણ
જ્ઞાસાને અભ્યાસથી વધારે ને વધારે સૂક્ષ્મ કરે છે, કે જેના પરિણ
લાંબા વખતના સત્યના અનુભવથી આત્મા લગભગ સ્વચ્છ ખાત્રી

પવિત્ર પ્રકૃતિ હોય તો પણ સત્યના પ્રભાવથી છુપાઇ રહેલી શક્તિઓ જાગૃત થાય છે અને મહાવીર પરમાત્માના જીવનમાં અને તેના સત્યવચનમાં પવિત્ર દૃષ્ટિ હોય ત્યાં સુધી ઉચ્ચ સ્થિતિનું રક્ષણ થાય છે.

મનુષ્યે ગુમાવેલું મહાવીરપણું ફરી કેમ પ્રાપ્ત થાય?

સત્યના સિદ્ધાંતની મનુષ્યમાં મહાવીરપણાથી કેમ પ્રતીતિ થાય છે તેનો કાંઇક ખ્યાલ આપી હવે તેનું ખરૂં રહસ્ય શું છે તે સમજવાને પ્રયત્ન કરીશું. પ્રથમ દરેક મનુષ્યે પોતામાં છુપાઇ રહેલું મહાવીરપણું પ્રગટ કરવાને પ્રયત્નવાન થવું જોઇએ.

મહાવીર પરમાત્મા એક રીતે મનુષ્યત્વનું ખરૂં તત્વ પ્રગટ કરનાર છે, પાપકર્મથી આપણા આત્માએ પોતાના સ્વરૂપને જે અંધારામાં રાખી દીધું છે તે ફરી અજવાળામાં લાવવાને મહાવીર સમર્થ છે. જ્યારે મનુષ્ય પોતાની કર્મપ્રવૃત્તિથી અવનતિના ખાડામાં પડી જાય છે અને પોતે બહાર આવવાને કોઇ પણ રીતે શક્તિવાન થતો નથી. ત્યારે મહાવીરના વચનો જે શાસ્ત્રમાં છે તે તેને પોતાની ઉન્નતિનો માર્ગ બતાવે છે. ગુમાવેલા સત્ય વિચારો મેળવવાને માનસિક પરાવર્તન થવું જોઇએ કે જેનો સંભવ નીતિવાન અને ધાર્મિક મનુષ્યને ખાત્રી આપવાને સુશક્ત નથી એક કોહો જતા છોડવાને પોતાની પડતીનું ભાન હોતું નથી તેમજ તેમાંથી નકામું જંગલી પુષ્પ થાય તો પણ બીજા સુંદર અને સુગંધિ છોડવામાં તે પોતાના મૂળ સ્વરૂપને ઓળખી શકતું નથી એક પાળેલું અને ઘરમાં રાખેલું પ્રાણી કે જેને કદમાં ટીંગણું કરેલું હોય અને તેની સઘળી શક્તિને કાબુમાં લીધી હોય તે પ્રાણી જ્યારે પોતાના જંગલી સાથી જનાવરને ફેર, જોરાવર અને સ્વતંત્ર જુએ છે અને જે સ્થિતિમાંથી પોતે નકામું થઇ ગયું હોય છે તે પ્રત્યક્ષ અનુભવે છે ત્યારે પણ તેને પોતાની જાતનું ભાન આવતું નથી આ પ્રમાણે છે તો પણ જેમને શુદ્ધ અને નૈતિક અંતઃકરણની બક્ષીસ છે તેવા મનુષ્યને તેના સંબંધમા એથી ઉલટોજ પ્રકાર છે. મનુષ્ય ગમે તેટલા અજ્ઞાન અંધકારમાં ગુંગળાઇ ગયો હોય તો પણ તેના આંતરિક આત્મ.મા તેના મૂળ સ્વરૂપને તેણે ગુમાવ્યું નથી. તેના મનમાંથી પોતાની ઉત્તમત્તાની શુભ

યાદદાસ્ત કરી ભુંશી શકાશે નહિ કે જેને ગુમાવવાને માટે તે પોતાનો દોષ અને કંગાળીયત માને છે તેથી કરીને અજ્ઞાનથી અને કર્મથી પતિત થયેલા મનુષ્યને બાહ્યસ્વરૂપે કે આંતરિકસ્વરૂપે જો કદાચ મહાવીરપણાનો યોગ થાય તો તેના સંપૂર્ણ પ્રભાવથી નૈતિક સુંદરતાનું સત્ય પ્રતિબિંબ પડતાંજ ઢંકાઇ રહેલી શુભ શક્તિઓ મૂળ સ્વરૂપે જાગૃત થાય અને તેને તે જાતે ઓળખીને અનુભવી શકે. એ પ્રમાણે કરવાને પતિત થઈ ગયેલી વિવેકબુદ્ધિની સામે થઈને પોતાનું મૂળસ્વરૂપ શોધવું અને એમ કરતાં અંતરમાં સત્યસ્વરૂપ જાગૃત થશે અને જે કારણથી પતિત અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ હતી તે દૂર થશે ત્યારે સત્ય સ્વરૂપની શુદ્ધ પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ સ્વયમેવ બહાર આવશે.

હવે પશ્ચાતાપના સમયમાં મનુષ્યનો જાગૃત થએલો આત્મા મહાવીર પરમાત્માએ બતાવેલા માર્ગના અવલંબનથી ઉપર પ્રમાણે પોતાની સંપૂર્ણ સ્થિતિને પહોંચે છે, કારણ કે એમ વિચારવું જોઇએ કે પશ્ચાતાપ અને સ્વાત્મ લઘુતા જે સત્યની પ્રતીતિ થયા પછી જાગૃત થએલા અને પશ્ચાતાપવાળા હૃદયમાં પ્રગટ થાય છે તે ખરી બાબતમાંથી ચોકસ સૂક્ષ્મતા શોધી કાઢે છે એટલે કે આત્મસ્વરૂપની શોધનો તે પશ્ચાતાપ નથી પરંતુ મૂળ સ્થિતિનું ફરી ભાન થવાનોજ તે પશ્ચાતાપ છે. મહાવીરના પવિત્ર વચનોનો વિચાર કરવામાં અને મુખ્યત્વે કરીને મહાવીરની જાત અને જીવનમાં પરમ સ્વરૂપનું જે પ્રતિબિંબ પડે છે તે પરથી પશ્ચાતાપવાળા જાગૃત આત્માનું કર્તવ્ય માત્ર નિરીક્ષણ કરવાનું નથી પણ પોતાના ભુલી જવાએલા સ્વરૂપને નમ્રતાથી ઓળખવાનું છે. જે મહાવીરનો આપણને પરિચય છે તેને મળતી આપણી માનસિક ક્રિયાનો અનુક્રમ હોવો જોઇએ. જ્યારે કોઇ એક શબ્દ, નામ કે વિચાર જે આપણે તરત યાદ લાવી શકતા નથી તોપણ તે શબ્દ કે વિચાર આપણે એક વખત જાણતા હતા એવી આપણને ખાત્રી હોય છે તેથી કરીને ઘણી વખત મગજને મહેનત આપ્યા પછી તે શબ્દ નામ કે વિચાર આપણી યાદદાસ્તમાંથી ઝબકી ઉઠે છે ત્યારે આપણે તે શબ્દ કે વિચારને તદ્દન નવીન તરીકે ઓળખતા નથી પણ એક જાણીતો પરિચિત બાબત કે જે પોતાના હૃદયમાં લાંબા વખત સુધી રહેલી હતી તેજ તે છે એમ આપણને ખાત્રી થાય છે અથવા મહાવીર પરમા

ભુખને માટે કાંતો તેણે પોતાની સ્થિતિ ભુલી જવી અથવા તેને ફરી પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્ન કરવો. કાંતો મનમાંથી પોતાની અધમ થઇ ગએલી સ્થિતિ વિષે અને ગુમાવેલાં સુખ અને પવિત્રતા માટેનો વિચાર કાઢી નાખો અથવા તો તેને મેળવવાને દ્રઢતા પૂર્વક તૈયાર થાઓ.

એક બાળક કે જેનું નસીબ ઘણાજ હલકી જાતના જીવનવાળું છે તેને લઈને કોઇ પૈસાવાળા સુંદર બંગલામાં રાખવું અને બધી જાતના ઉંચા પ્રકારના સ્વાદ, ટેવ અને લાગણીથી પરિચિત કરવું કે જેથી તેના મનમાં અસંતોષવાળી ઇચ્છાઓ જાગૃત થાય, અને તે પોતાની હલકી સ્થિતિમાં તેના સાધનના માર્ગ ટુંકા હોવાથી ઘણો કંગાળ અને દુઃખી થાય, એવી રીતે કરવું તે બાળકપર ઘણી ભુલ ભરેલી દયા બતાવેલી ગણાશે. અથવા કોઇ જંગલી અને મૂર્ખ જાતનો કોઈ માણસ લ્યો, અને જ્યાં સુધી તેનું મન સુધારાવાળા વિચારથી અને આરામના રહેઠાણથી પરિચિત થાય અને ટેવાઇ જાય ત્યાં સુધી રાખીને પાછો તેને તેના જંગલી ઝુંપડામાં અને જંગલી માણસોમાં મોકલી આપો, હવે આવી જાતના ઉપકારનું પરિણામ અન્ને સ્થિતિમાંથી તે માણસને પાયમાલ કર્યા બરાબર નહિ આવે? તે સુધારેલામાં પણ રહી શકશે નહિ, અને જંગલીમાં પણ તેનાથી રહેવાશે નહિ. આ ઉપરથી કહેવાનું તાત્પર્ય એવું છે કે માણસને પોતાની સ્થિતિનું ભાન થાય તેની સાથેજ તે સ્થિતિ સંપૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત થાય તેવા પ્રયત્નમા રહેવું જોઇએ. જે માણસને મનુષ્ય જીવનના ઉચ્ચતાની છાપ પડેલી છે, અને માણસની જીંદગી સ્વાર્થીપણાથી અને પાપથી ભરપુર હોય તેપણ જો મહાવીર પરમાત્માના દિવ્ય મનોબળ અને નૈતિક મહત્વતા તેને પ્રત્યક્ષ થએલ હોય તો તેના કમનસીબમાં ઉપર કહેલા કંઇ દરદો લાગુ થતા નથી આવી જાતના માણસને માટે બે માર્ગ છે કે જેમા પ્રયત્ન કરવાથી તે પોતાની ગુમાવેલી હમેશની શાંતિ પાછી મેળવી શકે એક તો પોતાની સ્થિતિને કંગાલીયત ભરી અને અને અસર વગરના રીતિથી ભુલી જવી અને બીજી રીતિ પોતાની મૂળ સ્થિતિ સમજીને તેને મેળવવાને પ્રયત્ન કરી હમેશની શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાની છે.

મહાવીર પરમાત્મા જિસસ નુ માણસની સન્મુખ તેણે ગુમાવેલા

છે કે હું ગમે તેટલું કરીશ તોપણ જે બોજાથી હું કચરાઈ ગયેલો છું તેનો અમુક અંશ દૂર થવા શિવાય બીજું કંઈ થવાનું નથી અને એ વિચારથી તેની મુખ્ય શક્તિ અને મહેનત કરવાની ખંત રહેતી નથી ભૂતકાળના ભૂતને દુર કરવાને બદલેતે તદન નિરાશામાં પોતાની છંદગીને નદીપર પડતી મુકેછે અથવા તો પોતે કંઇ સારૂં નહીં કરી શકે એવી લાગણીમાં પોતે જે વધારે ખરાબ કરતો હોય તે પણ જાણવાને તે બેદરકાર થઈ જાયછે.આવા માણસને પ્રયત્નમાં લાગુ કરી જાગૃત કરવાને જે પ્રથમ કરવાનું છે તે એ છે કે તેનો ભૂતકાળ સાથેનો સંબંધ તદન દૂર કરવો અને છંદગીની ફરી શરૂઆત કરવાને તેને ઉત્સાહિત કરવો. આબરૂ અને આચારના નુકશાનકારક ફેરફારથી જો તેને વારંવાર અસર થાય તો તેના દોષની યાદ આપીને તેના આત્માની જરૂરીઆતો વિષે ખાત્રી કરાવવામાં મદદ કરવી. સમાજમાં જે માણસ ન્યાત બહાર થયો હોય છે તે તેની સાથે પ્રયત્ન કરવાની ઘણીજ પ્રબળ કીંમત પણ ગુમાવે છે. ગેરવિશ્વાસ અને શકનું વાતાવરણ કે જે ઘણી ભુલો કરાવે છે તેનાથી આશા અને ઉત્સાહનો નાશ થઈ જાય છે. દયા, માન અને જાહેર રીતની લાગણી તેના મા રહેતી નથી. સમાજમા માન અને યોગ્યતા પ્રમાણેની પોતાની ગુમાવેલી જગ્યા નહિ મળવાના સંભવને લીધે તેના હૃદયમા આશા અને લાભ મરી જાય છે, અને પોતે કેટલી ખરાબ સ્થિતિએ પહોંચ્યો છે, તે જાણતા છતાં કદાચ તેને માટે તદન બેદરકાર થઈ ગયો છે જો તે નવીન છંદગી શરૂ કરી શકે, તેનો ધિક્કારવા લાયક [illegible] ન ભુલી શકાય તેવી યાદદાસ્તમાંથી હમેશને માટે ભુલી જવા [illegible] તેને મ[illegible]. કાઇક મુશ્કેલ સ્થિતિ થઈ શકે, પણ તે ભયંકર [illegible] તેના [illegible] વારંવાર દેખાય છે, તેના મોભની અને [illegible] ના [illegible] સામનું પડે છે, અને જ્યાં જાય છે ત્યાં [illegible] તેને [illegible] છે અને દરેક રીતે હરાવે છે. આવી સ્થિતિમા [illegible] તે પણ તેને પોતાના વિષે સારા વિચાર નહિ [illegible] અને તે નિરાશાના [illegible] સંતોષપર પોતાને હમેશને મા[illegible] છે.

હવે જે આત્મા પોતાનું નતિક માહાત્મ્ય પાછું મેળવવાને

લાંબા વખતથી ઈચ્છા રાખે છે, પરંતુ તેના પાપકર્મોથી તેને જે જે
મુશ્કેલીઓ જણાય છે, તેને ઉપરના ઉદાહરણો સહાયરૂપ થશે. કર-
જની રીતે અંતઃકરણનું પાપ જાગૃત થએલા આત્માને શલ્યરૂપે
તાજું દુઃખ આપે છે, અને તે શંકાશીલને પાછો હઠાવે છે. જ્યાં
સુધી નહિ બજાવેલી ફરજ અને જવાબદારીનો બોધ તેની સામે
થાય ત્યાંસુધી સારૂં કરવાના નવા પ્રયત્નથી શું લાભ? હમેશની ફરજ
બજાવવાને અમે તેવો પ્રયત્ન હોય તો પણ તે પુરતો નથી. પાપક-
ર્મના પૂર્વના સમૂહને દૂર કરવાને તે થોડો જ ઉપયોગનો થઈ
શકે. દરેક દિવસે હમેશના વધતા જતા અને નહિ ભરાતા કરજમાં
કાંઈક વૃદ્ધિ થાય છે અને હૃદયપરનો બોજો માણસ ગમે તે કરે તો
પણ વધારે ને વધારે ભારે થતો જાય છે. જો તે નવીન જીંદગી શરૂ
કરે, ભૂતકાળના પાપને ભૂલી જાય, દુઃખી આત્માને એમ લા
ગતી થાય કે ભૂતકાળમાં કાંઈ થયું જ નથી, જો અંતઃકરણને નિદ્ર
વતના બોજાથી પોતાના કર્તવ્યની નવીન ગૃહમાં પ્રવેશ કરવાને છુ
કરવામાં આવે તો ભવિષ્યને માટે કાંઈક સારી આશા રાખી
[illegible]

તો તે કાંઈ ઓછી વાત નથી. ન્યાતનો તિરસ્કાર પોતાનું અને બીજા
નું અપમાન એ સહન કરતાં જો તેને દિલાસાનું એક કારણ આશા
અને સુખનું એક સ્થાન મળે તો તે દુઃખી: માણસને કેટલી ખુશાલી
કેટલી આશા અને કેવું નવું જીવન આવશે તે કલ્પના શક્તિથી જ
ણી શકાય તેવું છે એક ઘણો ભલો અને આબરૂદાર માણસ તેની
સાથે મળેલો છે એ તે તેને કાંઈ ઓછી ઉમેદનું કારણ નથી. તેવીજ
રીતે એક પાપી માણસને જો એમ જણાય કે મહાવીર પરમાત્મા
મને પાપીને સહાયક છે, તેની હાજરીમાંજ મેં મારી પવિત્રતા ના:
ખી જાણી છે તે તેની સન્મુખ પોતાના પાપને કબુલ કરે છે અને ઘુ
પી રીતે તે તેનું દુઃખ સહન કરવાને તૈયાર રહે છે. જ્યારે વીર પરમા-
ત્મા કે જેના મધ્યમાં સઘળા કુદરતના નિયમ અને ધોરણનું મધ્ય
બિંદુ દેખાય છે, જે પોતેજ પવિત્રતાની મૂર્ત્તિ છે અને જે પાપી મા-
ણસને પણ મહાવીરપણાને પ્રતીતિ કરાવે છે. તેને પોતાની સન્મુખ
જુએ છે ત્યારે ખરેખર મૂળનું અંતઃકરણ નિરાશ થતું અટકે છે
અને ભૂતકાળને નિરાશાવાળો ગણી ભૂલી જવાય છે એથી
પણ વિશેષ મહાવીર પરમાત્મા પોતાની અપૂર્વ શક્તિથી
પાપી માણસને તેની પ્રકૃતિ બદલી નાખવાને વાળે છે એટ-
લુંજ નહિ પણ તેના પાપ અને પરમાત્મા પ્રત્યેની શત્રુતા
અને ધિક્કાર જે તેનામાં હોય છે ને તેને પ્રત્યક્ષ બનાવીને તેમાંથી
તેને બહાર ખેંચી લાવે છે. ઘણુંજ ધાસ્તીવાળાં અને નિરાશ અંતઃ
કરણને સાબીત કરી આપવાનેજ જાણે ન હોય તેમ માણસના મહાન
પની કબુલાતમાંથી તેના તરફ વિશાળ દયા બતાવવામાં આવેલી
છે એકે કુદરતનો કાયદો ધિક્કારવા લાયક સ્વરૂપમાં પાપ સાથેના
લાંબા વખતના ચાલું સંબંધથી પાપનું જે દુઃખદાયક ફળ આપી
શકાય તે ભયંકર દુઃખ આપવાને રજા આપે છે. તીક્ષ્ણ ઝેરી તીરથી
પાપીને શિક્ષા કરી નિર્દોષપણાનું ભાન કરાવવાનું તે કહે છે, જગ-
તના અને નર્કના દુઃખો પાપના ધિક્કાર તરીકે બતાવીને ઘણુંજ
પવિત્ર અને નમ્ર આત્મા થતા શીખવે છે. અને આખરે પાપના
ભોગ તરીકે તેને મોતના હાથમાં પણ તે મુકે છે. આ પ્રમાણે છે તે
છતાં પહેલેથી છેલે સુધી માણસના દોષને બાજુએ રાખીને પોતાનું
મહાસાગર જેવું દયાથી ભરેલું અંતઃકરણ બનાવીને ઘણા પાપી જી

આપે છે. તે આંતરિક સ્વરૂપ બાહ્યથી આત્મામાં બતાવે છે. એટલું-જ નહીં પણ અંતરથી મનુષ્યત્વની શક્તિ અને આશા જાગૃત કરે છે. આત્માની ઉંચી ઈચ્છાઓ અનો થોડા લાભોને માર્ગ તેમાંથી મળશે નહિ પરંતુ તેના એકાંતમાં અને નબળાઈમાં તેની સાથે કોઈ દૈવિક મહાત્માની હમેશાંની હાજરી અને રક્ષણ તેને મળશે. તારી દરેક હૃદયિક નબળાઈની વચ્ચે કોઈ સ્વર્ગીય દેવતા તારૂં રક્ષણ કરવાનું ધ્યાનપર લે તો તે તારાં માટે કેટલું લાભ કારક છે તેની તું કલ્પના કરી જો, તારી નબળી અને ગુંચવાડાવાળી જીંદગીમાં કોઈ મહાત્મા કે જેનામાં સ્વર્ગીય શક્તિઓ હોય, અને તારામાં કદી નહિ આવેલી તેવી શ્રેષ્ટ પવિત્રતા હોય તે તારા અંગરક્ષક તરીકે રહેતો તેથી તને કેટલી સહાયતા મળશે, તેનો તું વિચાર કર. તારો સુંદર સ્વભાવ કેવી રીતે બદલી જાય છે, તારા પાપ કેવી રીતે દાબી દેવામાં આવે છે, તારો ઉત્સાહ કેવી રીતે ઉન્નત કરવામાં આવે છે, તું જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં મધુર, પ્રકાશિત અને પ્રેમી આત્માઓ તારી આસપાસ ફરતાં તું જુએ છે. લાલચના સઘળા દેખાવો જે તને છોડતા ન હતા, અને નિશ્ચય વગર તારા કાનમાં લાલચ ઉત્પન્ન કરતા હતા, તેમાં તને શિખામણનો અને ચેતવણીનો શબ્દ તે મહાત્મા સંભળાવે છે, અને તું તારૂં હિત જોઈ શકે છે. તારા સઘળા ગુંચવાડાની મુશ્કેલીઓ દૂર કરનાર તરીકે તારા હૃદયનો મિત્ર જે મહાવીર તારી પાસે હાજર રહે છે, અને તને તારા કર્તવ્યનો માર્ગ બતાવે છે. આ જગતમાં જેની હાજરી મનુષ્ય જીવનની ઉમદી ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરે છે, જે મહાવીર પરમાત્મા તારા એકાંત અને વિચારના વખતમાં તારી બાજુએ સ્થિર થાય છે, અને જેવી વાતચીતથી વિચારની ઉચ્ચતા, ભક્તિની પ્રાધાન્યતા, અને શ્રેષ્ટ નિશ્ચયિક શ્રદ્ધા આત્મ પ્રદેશોમાં ઉભરાઈ રહે છે તે પરમાત્માની નમ્રતા અને પ્રજતા માણસને આ કેવી ઉત્તમ બક્ષીસ છે. સ્વાત્મ વિશ્વાસઘાતી દરેક ગરીબ મનુષ્ય આવી સોબતનો કેટલા આવકારથી સ્વીકાર કરશે? દૈવિક મહાત્માના સમાગમથીજ જ્યારે આટલો આનંદ થાય છે ત્યારે ખુદ વીર પરમાત્મા જ્યારે પ્રત્યક્ષ રીતે મનુષ્યની વચમાં રહે અને ખરો માર્ગ બતાવે તો તે કેટલું હિતકારક છે! કોઈ શોક ગ્રસ્ત આત્મા, જે સ્થિતિ પોતે ચાહે છે, તેને માટે ઇચ્છા

કરતો હોય અને દુઃખથી ઘેરાએલો હોય જો એમ વિચારે કે મહા-
વીર પરમાત્મા તેના સોબતી અને સ્નેહી તરીકે એક વરસ સુધી
તેની સાથે રહે છે, ત્યારે એ વિચારથી તેને કેટલી જાગૃતિ થશે?
જ્યારે તમારૂં અંતઃકરણ માનસિક નબળાઈવાળું હોય મદદની ત-
મારી શુભ પરમાત્માને પહોંચતી હોય, તે શુભ સાંભળીનેજ જાણે
મહાવીર પરમાત્મા તમારી પાસે આવી તમારા દુઃખમાં ભાગીદાર
હોય અને તમારી નબળાઈ દુર કરી તમારા સહાયકારક અને સો-
બીઆ તરીકે તમારી સાથે રહેતો તમો શું કલ્પના કરશો? જ્યાં તે
મહાત્મા આરામ લેતા હશે તે સ્થળમાં કેવી શાંતિ હશે? તે જગ્યાનું
વાતાવરણ કેટલું પવિત્ર થતું હશે? તેના સુખી રહીશો બધી સુરકે-
લી અને ગુંચવાડામાં કેવી સહેલાઈથી માર્ગ શોધી કાઢતા હશે?
કેવી પવિત્ર સુગંધ, કર્તવ્યમાં કેવું પવિત્ર દરેક અંતઃકરણમાં ફ-
ેલાતું હશે? જો શ્રી વીર પરમાત્માની સુખકારક હાજરી અને સર-
દારી આપણા ભાગ્યમાં હોય તો દરેક સ્વાત્મ વિશ્વાસઘાતી આત્મ.
તેને એક કુદરતી બક્ષીસ માની ઉચ્ચપદને પ્રાપ્ત ન કરે? તેઓ શું
એમ ન કહે કે હે મહાવીર! તારી શીતળ છાયામાં અમોને સમાવી
! અમારા વિચારો ગુંચવાઈ ગયા છે, અમારો પ્રેમ કોપિત છે, અ-
[illegible] હેતુ નબળા અને મુજત છે, ઓ તરણતારણ! તું અમારી
[illegible] અને [illegible] દર્શનર્થે જ અમારા આત્મા પ્રકાશિત અને
[illegible] થઇ જશે

જેમ વીર પરમાત્મા [illegible] હાજરી અને રક્ષણથી આત્માના
[illegible] અને [illegible] તમ [illegible] પણ ઘણું અંગે જરૂરી
અને [illegible] છે [illegible] નીય સિદ્ધાંતો આત્મામા
[illegible] નું ધ્યાન, વિચાર, બળ વિગેરે માન
[illegible] પણ તે [illegible] મહાવીરપદ
[illegible] પરમાત્માનીજ એ
[illegible] પણ [illegible] પવિત્ર
[illegible] કરવ તે અ [illegible] સમાન
[illegible] પરમાત્માને અંતઃકરણમા આ
[illegible] રહેઠાણના [illegible]
[illegible] થાય તે તેના

ઘરમાં રહેવાથી નહીં પરંતુ આપણા હૃદયમાં-અંતઃકરણમાં તેનો નિવાસ થવાથી આપણી મુક્તિ થઇ શકે. દરેક જાગૃત આત્મા કે જેઓએ વીર પરમાત્માને બાહ્ય સ્વરૂપે આ જગતપર જોયા છે તેઓ સર્વના હૃદય અને અંતઃકરણમાં તે શાશ્વતના સુખના બીજ રોપી શકયા છે. જેઓએ ઘણાજ ધ્યાન પૂર્વક તેની મુખમુદ્રા જોઇ છે, અને તેના વચનો શ્રવણ કરેલા છે, તેમનામાં તેઓ જ્યાં હશે ત્યાં મહાવીરપણાની શક્તિ હજુ પણ જાગૃત હશે. તમારી મુશ્કેલી અને મુંઝવણ વખતે પોતે તમારી બાજુમાં છે, એમ જાણવાને તમને જો તે શક્તિમાન કરે, તેના વચન સાંભળવાને તમને પ્રેરણા કરે, તેનો મજબુત હાથ પકડવાને તમને ઉત્સાહવાળા કરે તો તમારે સમજવું કે તે મહાવીરની કૃપાથી તમો જરૂર મહાવીર થશો. એવી રીતે તેમણે ઘણા માણસોને મહાવીર કીધા છે, અને આજ પણ કરે છે. તમારે એમ માનવું જોઇએ કે દરેક પવિત્ર વિચાર જે તમારા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે મહાવીરપણાની સૂચના છે. ભક્તિ ભાવનામાં આત્માને જે લીન ભાવ થાય છે તે મહાવીરપણું પ્રગટ થવા પછીજ થાય છે. તમારા હૃદયમાં તે મહાવીર પાસે [illegible] અને તેનું મહાવીરપણું તમારા આત્મામાં પ્રવેશ કરશે. તમારે [illegible] મહાવીરપણાથી તમારું હૃદય ભરાશે, તમારું [illegible]. અરે! નમ્રતા અને પ્રેમના મનુષ્ય [illegible] નથી [illegible] મહાવીર [illegible] વિચાર કર અને [illegible] મહાવીર પ્રભુનો અનુભવ કર.

ઉપસંહાર.

જે [illegible]

તે સર્વ માન્ય અને સર્વ શિક્ષિત છે. તે મનુષ્યને એક ઘણા કેળવા-
એલા અને સંપૂર્ણ બુદ્ધિશાળી બનાવે છે. એમ નહિ તોપણ તે મા-
ણસને માણસ બનાવી મહાવીર થવાનો માર્ગ બતાવે છે
તેની ફરી પહેરગીરી યાદ લાવવાને પછી જરૂરીઆત રહેતી
નથી. જે મહાન શક્તિ ઘણા થોડા માણસોમાં પ્રફુલ્લિત
થઇ હોય છે તેને માટે તેને આપોઆપ લક્ષ જાય છે અને
ઉંચા પ્રકારની વિવેકબુદ્ધિ, નૈતિક શ્રેષ્ઠ પ્રકૃતિ જે સહેલાઇથી પ્રાપ્ત
થઇ શકે છે તેનું કુદરતી શિક્ષણ મળે છે. મુખ્યત્વે કરીને મહાવી-
રનો સત્વ સિદ્ધાંત મગજને અસર કરે છે તેના કરતાં તે હૃદયના
કંઇ ભાગમાં વધારે અસર કારક નિવડે છે. મહાવીરના દૈવિક સત્વ
તરફ જે લક્ષ આપે છે તેમાનો કોઇ એવી રીતે નાકબુલ નહિ થાય
કે આનિંદસિક સાબીતી વગર, સૂક્ષ્મ દલીલો વગર અને વિવેક બુ-
દ્ધિની ગુંચવાળ ભરેલી ચર્ચા વગર તે સત્ય ગ્રહણ કરવાને તૈયાર
થશે. મહાવીરનું સત્ય એ જ સાહિત્ય હોતનો આવા બચાવનો અંત
પવી જાય, ઉદાહરણ તરીકે જેમ માનો લખે કે ક...
ભિન્ન -

સિવાય કાંઈ પણ વધારે હોતી નથી, એક નબળો કંટાળી ગએલો દરદિ કે જે દુઃખી બિછાનાપર પડેલો હોય અને કાંઇ પણ વિચાર કે વિવેકબુદ્ધિ જેથી નષ્ટ થઇ ગઇ હોય પરંતુ માત્ર પ્રેમ અને પ્રાર્થનાની શક્તિ હોય તે સર્વે મોટી મોટી ધાર્મિક સંસ્થા અને ઉંચા તાત્વિક સિદ્ધાંતિક મનવાળા મનુષ્યો કરતાં મહાવીરને કોઇ પણ રીતે ઓછા જ્ઞાનથી ઓળખે છે એમ નથી. મહાવીરપણાની છાપ તેમની અજ્ઞાનતામાં પણ તેવીજ સજ્જડ રીતે પડે છે.

એટલું ખરૂં છે કે ઉંચા વિચારવાળા મનુષ્યો યોગ્ય રીતે સત્યની સાબીતી શોધી કાઢવાને અને પદ્ધતિસર અભ્યાસ અને ખીલવણી કરવાને તેમની શક્તિઓ યોગ્ય રીતે કામે લગાડી શકે, પરંતુ જે કુદરતી બક્ષીસ અને પ્રાપ્તિ એક શ્રદ્ધાળુ માણસને મળેલી છે, તેને એક દૈવિક શાસ્ત્રના પ્રોફેસરની સાથે મિશ્રિત કરી શકાય નહિ. જાણવાની, સમજવાની, જોવાની અને માનવાની શક્તિઓને જે શક્તિઓની વ્યાખ્યા કરવામાં જરૂર પડે છે, તેનાથી જુદીજ ગણવી જોઇએ. સંગીત શાસ્ત્રના નિયમો શોધી કાઢવાને અને લાગુ કરવાને ઘણાને શક્તિ હોય છે, તે છતાં તેવા પ્રકારની શક્તિ જેનામાં નથી હોતી, તેઓ ઘણી સરસ રીતે ગાણી શકે છે, અને વિશેષ આનંદ પણ આપી શકે છે. સંગીત મનુષ્યને વાવરધાર કરવાને મનને દુરસ્તેના પદ્ધતિસરના શિક્ષણ કરતાં સુર ગ્રહણ કરનાર તેવા કાનનું જ્ઞાન વધારે સારી રીતે કામ કરી શકે છે. કુદરતના નિયમ અને આશય જુદાજુદા રીતે ચર્ચવાને અને નક્કી કરવાને ઘણી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ જોઇએ પરંતુ ધામના સૌંદર્યનું માહાત્મ્ય અને પુષ્પની કુદરતી મનહરતા લક્ષપૂર્વક નિરખવાને તેવી કોઇપણ શક્તિના જરૂર હોતી નથી. કુદરત આ બાબતમાંથીજ સઘળું પ્રત્યક્ષ થાય છે. નીતિના નિયમ અને સિદ્ધાંતો શોધી કાઢવાને અને નક્કી કરવાને ઘણીજ સૂક્ષ્મબુદ્ધિ મનુષ્યો ઘણાં વર્ષો સુધી શોધ ચલાવે છે પરંતુ એક નિઃસ્વાર્થ અને ઉમદા કાર્યને માન આપવાને નીચતા અને સ્વાર્થીપણું ને એ બાબતોને ધિક્કાર બતાવવાને જે પવિત્ર અને પ્રેમમય છે તેના પ્રશંસા કરતાં ને એવા ગુણો જોઇએ છીએ કે જે કોઇપણ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના ચતુર્યથી મળી શકે નહિ તે છતાં તે

એક ઝુંપડામાં કે શિખરપર ક્યાં અભણ અને અજ્ઞાન માણસ રહેછે. ત્યાંથી પણ મળી આવે છે તેથી કરીને મહાવીરનું સત્ય એક વિદ્વાન કે પ્રોફેસરનેજ મળી શકે છે અને બીજા તેને મેળવવાને શક્તિમાન થતા નથી એવું નથી. સત્યની કેળવણી અને ભેદ કરવાને માટે ગમે તે શક્તિ જરૂરની હોય તેને માટે વાંધો નથી પણ માનસિક જરૂરી. આત ભાવે તેવું અંતઃકરણ, મહાવીર પરમાત્મા પ્રત્યે ક્ષમા, શાંતિ અને કરુણતવાળી નમ્ર પ્રાર્થના, જેમ માબાપ વગરનો છોકરો પોતાના ગુમાવેલા બાપથી નિરાશ થાય છે તેમ જાગૃત અને આતુર આત્માની ભાવના, ઉંડો વિશ્વાસ, પશ્ચાતાપ આ સર્વ ગુણો જે વિદ્વાનોની બુદ્ધિ અને ચાતુર્યથી જુદા છે તેનામાં જંગલી અને અશિક્ષિત મનનું ચોકસ બંધારણ કરી શકે છે દૈવિક સત્યનું ઉંડું રહસ્ય જેટલું આ ગુણોથી જાણી શકાય છે તેટલું ઘણી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ અને શ્રેષ્ઠ વિદ્વતાથી ઘણી વખતે સમજી સકાતું નથી મહાવીરનું સત્ય, ડાહ્યા અને સમજુ માણસેથી ઘણી વખતે ગુપ્ત રહે છે અને એક બાળકને તે પ્રત્યક્ષ થઇ શકે છે (ન ગરેતુનું દૃષ્ટાંત) બુદ્ધિવાળા જમાનાના અભ્યાસથી મહાવીર પરમાત્માનું સત્ય અને શક્તિ કદાચ નહિ શીખી શકાય [illegible] મુશ્કેલ [illegible] મહાન તરણ તારણ [illegible] ઉંડી દ્રષ્ટીથી અને આંસુ [illegible] પડશે. જેઓ પોતાના [illegible] કરે છે અને તેની પ્ર- [illegible] વિવેકબુદ્ધિનો બ [illegible] અને તે પ્રમાણે [illegible] કેટલો [illegible] અર્પણ ક [illegible] તેની પ્ર- [illegible]

થી* પ્રકાશિત થશે, અને તમો પ્રત્યક્ષ રીતે અનુભવશો કે માણસમાં મહાવીરપણું પ્રગટી નીકળે છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

મહાવીર અને મનુષ્યનું આત્મિક જ્ઞાન.

હરેક જાતની અજ્ઞાનતામાં જે સૌથી વિશેષ આશ્ચર્યકારક અજ્ઞાન છે, અને જે ઇચ્છાપૂર્વક જણાય છે, તે પોતાનું આત્મિક અજાણપણું છે. આ વિષય ઘણો રસિક અને મહત્વનો છે, એટલુંજ નહિ પણ તે એક એવો વિષય છે કે જેમાં આપણને ઘણી સગવડ અને સૂચનાની તક મળી શકે તેવું છે. જો કોઇ માણસને હાલ એમ કહેવામાં આવે કે તારા ઘરમાં ઘણા વર્ષ સુધી એક માણસ રહે છે, તે છતાં તું તેનો ચહેરો જોઇ શકયો નથી, અને હજુ પણ તું તેને ઓળખતો નથી, તો તે તેને તેમજ હરેક સાંભળનારને કેવી અજાએબ ભરેલી અને ન માની શકાય તેવી વાત લાગશે ? તે છતાં એ કાંઇ કલ્પના નથી પણ શંકા વગરની સત્ય બાબત છે કે આપણા ઘરમાં નહિ પણ આપણા હૃદયમાં હાલ એક ગુપ્ત મુસાફર, ખરો મિત્ર અને સ્નેહી તથા બંધુ કરતા ઘણો નજીક રહે છે, તે છતા હજુસુધી તેના વિષે આપણે ઘણું થોડું અથવા કાંઇ પણ જાણતા નથી, આપણામા એક બુદ્ધિમાન વિદ્વાન માણસ હોય કે જેની પાસે વધા[રે] સુધી આખા જગતમાં વખણાએલું અને સર્વ માન્ય શાસ્ત્ર હોવા છતા તેના પાના તેણે કદી ઉઘાડ્યાં ન હોય તો એથી તે શું શરમાશે નહિ ? અથવા બુદ્ધિની ઘણીજ ઉત્તમ ચીજો અને વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર તથા કળાના ન મળી શકે તેવા શ્રેષ્ઠ નમુનાથી ભરપુર એક મકાન હોવા છતા તેના માલીકને તે જો-

*નોટ—મહાવીર [illegible] પ્રત્યક્ષ કરે તેમજ [illegible] આપેલું છે તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે [illegible] મહાવીરજી છે અને આત્માના [illegible] કહેવાનો આશય છે.

લેખક.

વાનો કદી વિચાર પણ ન થાય એ શું ઓછું ખેદકારક છે ? વાંચનને
માટે ઘણુંજ શ્રેષ્ઠ પુસ્તક, અભ્યાસના સર્વોત્તમ આશ્ચર્યકારક સાધન-
વાનું મનોહર સ્થળ, આનંદથી ભરપુર સંગ્રહસ્થાન. આ સઘળું
હોવા છતાં તેને જોવાને પણ આકર્ષણ ન થાય એ શું સખેદાશ્ચર્ય
નથી ? જે મનુષ્યોએ ઘણી લાંબી મુસાફરી કરી હોય તેવા માણસ
પાસે આપણે ઘણી વખતે જઈએ છીએ, અને દૂરદેશની આશ્ચર્યકારક
વાતો સાંભળીએ છીએ, તે છતાં આપણા પોતાના સ્વરૂપથી તદ્દન
અજાણ્યા રહેવામાં સંતોષમાનીલઈએ એ શું વિચિત્ર અને નવાઈ
જેવું નથી? જ્ઞાનજ્ઞાનના સર્વ માર્ગનરક જાને, દુનીઆ, સમુદ્ર અને આ
કાશના સઘળાઆમના આશ્ચર્યજનક અને નવી શોધ કરાય તે છતાં
હૃદયમાં રહેલી એક નાની દુનીયા હજુ તદ્દન શોધ્યા વગરની અને
જોયા વગરની રહી જાય એ કેવી મૂર્ખાઈ છે ? બીજા દેખાવો અને
વિષયો આપણે મોટે ભાગે આંતરે અભ્યાસ કરી શકીએ, તેને ઘણી
મહેનતથી અને લાંબી મુસાફરીથી પહોંચી શકાય પણ હૃદય સમુ-
દ્રનો પુલ તો તરત બાંધી શકાય તેટલો નજીક છે, આપણે ફરી
આંખ બંધ કરી અને બહારની દુનિયાના વિચારો કાઢી નાખીએ
જેથી કરીને અંતરની આશ્ચર્યકારક [illegible]

મુખ્યત્વે કરીને આત્મિક અજ્ઞાનને ભૂલી જવાની જે બાબત ઉપર કહી તે જેમને ઉદ્દેશીને આ લખય છે તેમાંના ઘણાના સંબંધમાં લાગુ થતી હશે. આપણા સ્વભાવનો અમુક ભાગ એવો છે કે જેને લઇને દૂષિત જ્ઞાન ઘણું સામાન્ય અને ઘણું નાશકારક નિવડે છે નવાઇની બાબત તરીકે અને આનંદી અભ્યાસના એક વિષયતરીકે દરેક બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે પોતાના માનસિક સ્વભાવના બંધારણ, નિયમો અને ક્રિયાઓ વિષે થોડું ઘણું જાણવું જોઇએ. અને ખરૂં કહીએ. તો એક નવાઇના વિષય તરીકે નહિ પરંતુ એક છેલ્લી અને ઉંચી જરૂરીઆત તરીકે આપણે આપણી નૈતિક પ્રકૃતિથી અને મહાવીર પરમાત્માની સાથે સરખાવતાં આપણાં અંતઃકરણની સ્થિતિથી આપણે અવશ્ય જાણીતા હોવા જોઈએ. આપણી શારીરિક તંદુરસ્તીની સંભાળ આપણે બીજાને સોંપી શકીએ, અને એક વૈદ્યની હુશીઆરીથી આપણી શારીરિક અજ્ઞાનતા સહજવારમાં દૂર થઇ શકે, આપણી બુદ્ધિ ખીલવવામાં બેદરકારીથી, અને વર્તન સુધાવામાં દુર્લક્ષથી ખોટી મગરૂરી, ધિક્કાર, અને પોતાના અભિપ્રાયની હઠ દિગેરેથી બહુ નુકશાન થતું નથી પરંતુ જ્યારે આપણી અજ્ઞાનતા માત્ર શરીર સંબંધીની નહિ પણ આત્મા સંબંધીની હોય છે, મગજની નહિ પણ અંતઃકરણની હોય છે ત્યારે તેનું ભયંકર નુકશાન કોઈ પણ ભાષા કહી શકે તેવું નથી. આપણી આત્મિક તંદુરસ્તી અને આત્મિક અનુભવની ખીલવણીનું કાર્ય આપણે કદી કોઈ બીજાને સોંપી શકીએ નહિ. આ જગત્ પર કોઇ પણ મિત્ર આત્માનો વૈદ્ય થઇ શકતો નથી અથવા આપણને આપણી એકાંતીક જવાબદારી અને કર્મના બોજામાંથી કોઇ મુક્ત કરી શકતું નથી. અને અંતઃકરણની અજાણી ભૂલોથી આપણી સ્વાભાવિક સ્થિતિને નુકસાન પહોંચે છે એટલુંજ નહિ પણ તેથી આપણો હમેશનો નાશ થવાની શરૂઆત થાય છે.

અનુભવથી એમ જણાય છે કે મનુષ્યનો નૈતિક ખામી ઘણું કરીને તેવી પોતાની શોધ કરવાની બે દરકારને લીધે છે આપણા પાપ વિષેના કેટલાક ખાસ ગુપ્ત અને ન શોધી શકાય તેવા ભેદ છે, શારીરિક રોગ કે નુકશાન ઘણાખરાના સંબંધમાં શરીરમાં થતા દુઃખથી જણાય છે અનેતેથી મનપર તેની અસર થાય છે તેથી કરીને એક માં-

દા માણસને માટે પોતાના બદથી કે દુઃખથી લાંબા વખત સુધી અજ્ઞાનપણું કે તે દરદને દુર કરવાની બેદરકારી રહેતી નથી પણ નૈતિક આંતરીક દરદ એવા પ્રકારનું છે કે જે પોતાનું બળ કારસ્થાન છુપીરીતે કરે છે. પાપ એ એવી જાતનું ગાન છે કે તે અંતરમાં અસર કરે છે કે જે પોતાની મેળે શોધી શકાતું નથી તે એક એવું અંધકાર ઉત્પન્ન કરે છે કે જે આપણી વચ્ચે રહીને આપણને ગુપ્ત ન કરે છે અને તેને જે બોજ થઇ ગયો હોય તેને બાંધનો કરીને તેને વિનાશ કરવાનું તે કામ કરે છે. કોઈપણ શારીરિક રોગને તે હદ વ મળતું હોય તો તે નાશકારક શક્તિ મારા મનુષ્યને ઉતરે છે અને તેના બદના પ્રમાણમાં વધારે ઊંડું અને ઉતરવા જેવું કરે છે અને જો મરતા માણસનો ધ્યાન વગરનો આનંદ અને આશ્ચર્યકારક અને દિલગીરી ઉપજાવે એવો હોય, જો કદાચ ક્ષય રોગ લાગુ થયો હોય અને ચહેરો ફીકો પડી ગયો હોય, માંદા માણસના મુખથી નિરાશા ભરેલા શબ્દ હવ. અને આશ્ચર્યની મિશ્રિત લાગણીથી સાંભળ્યા હો- [illegible] કે પોતાના આંતરીક રોગથી અજાણ્ય છે અને [illegible] માણસો છે કે જે [illegible] અને [illegible] હમેશની [illegible] નથી શ[illegible]

[illegible]

જાણવું અસંભવિત છે, અને જે બેદરકાર પાપી માણસ પાપની સામે થતો નથી તેને પાપથી કેટલું નુકસાન થાય છે તે તે ભાગ્યેજ જાણી શકે છે. જ્યાંસુધી પાપ કે દુર્ગુણ સામે થયા વગરના આત્મા પર રાજ્ય કરશે ત્યાંસુધી તેના કારસ્થાન કોઇથી જાણી શકાશે નહિ. જ્યાંસુધી માણસ શંકા કે વિચાર વગર સાંસારિક લાલચ અને અપવિત્ર ઇચ્છાને આધીન થઈ જાય છે, અને નઠારી ટેવનો ગુલામ થઇ જાય છે, ત્યાંસુધી તેની હયાતી શોધવાને કે તેનું પ્રમાણ કરવાને તેને કદી પણ વિચાર આવતો નથી. કારણ કે ઘણી બાબતોની પેઠે આમાં પણ અટકાવથીજ જોરનું પ્રમાણ થઇ શકે છે. કુદરતના ઘણા શક્તિવાળા એજંટો જ્યારે સામે થનાર કોઇ ન હોય ત્યારે પોતાનું કામ શાંતપણે અને કાંઇ પણ આકર્ષણ ન કરે તેવી રીતે કરે છે. જ્યારે કોઈ સામે થનારી શક્તિ તેની સામે થાય છે ત્યારે તેની હાજરી અને શક્તિ તરફ ધ્યાન ખેંચાય છે. એક જોસ ભેર વહેતો ઝરો જ્યાંસુધી તેને અટકાવનાર કોઇ પદાર્થ આડેન હોય ત્યાંસુધી શાંત અને અવાજ વગર વહ્યા કરે છે; પરંતુ ખાબોચીયા ખડક અને અટકાવેલા પ્રવાહની ગર્જના તરતજ તેનું જોર બતાવી આપશે. પવન જ્યારે ખુલ્લાં મેદાનમાં ફુંકતો હોય ત્યારે તેનું જોર કળી શકાશે નહિ પણ જ્યારે તે જંગલના વૃક્ષપર અથવા સમુદ્રના મોજાપર થઇને પસાર થાય છે, ત્યારે તેનો અટકાવ થવાથી તમે તેનું જોર જોઈ શકો છો.

હવે તેવોજ પ્રકાર આંતરિક દુનીઆમાં છે. પાપનું પરિબળ માત્ર તેનો અટકાવ કરવાથીજ અનુભવાય છે, કોઇ પણ પાપની સામેનો એજંટ જ્યાંસુધી તપાસ થઇ નથી ત્યાંસુધી પોતાના કામમાં વધારે શક્તિવાળો કે મહેનતવાળો જણાશે નહીં. ઘણા સાંસારિક અને નાસ્તિક અંતઃકરણમાં પાપ, શાંત પવનની પેઠે અને ઝડપથી ચાલતા ઝરાની પેઠે રાજ્ય કરે છે. સ્વાર્થીપણામાં, સાંસારિક મોહનીમાં મગરૂરીમાં, લોભમાં અને તેવાજ દુર્ગુણોમાં તે શાંતપણે રાજ્ય કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ પાપ તે આંતરિક જગતમાં એટલો વગ ધરાવે છે કે શીયાળાની ટાઢને જેમ દૂર ન કરી શકાય તેમ તેના માર્ગમાં કોઇ પણ આડે ન આવે તેવી રીતે તે સામ્રાજ્ય કરે છે. તેને ઉઘાડું પાડનાર તેને સામે થઇને અટકત કરનાર છે. જ્યારે

અંતઃકરણમાં ઉચ્ચ અને પવિત્ર જીવન વિષેનો વિચાર ઉદ્ભવે છે,
અને અંતરનો દૃઢ ઉત્સાહ મગરૂરી અને દુર્ગુણને દાબી દેવાને પો-
તાની શક્તિઓને જાગૃત કરે છે, ત્યારે અપવિત્ર ઇચ્છા અને નીચમ
નો વિકારનો પ્રવાહ અટકાવવાને પ્રયત્ન થાય છે. જ્યારે દૈવિક પ્રમનો
નસ નિયમ નાસ્તિક અંતઃકરણની ઠંડી ભૂલ દૂર કરે છે ત્યારે
આત્માને પાપનું ભયંકર જોર જણાય છે. જાગૃત થએલા આત્મામાં
હમેશાં આશ્ચર્યકારક શોધથીજ પાપકર્મનું ભાન એકાએક થઇ આ-
વે છે, નવીન અને ઉચ્ચ અંતઃકરણની ઉન્નતિની સાથે અજાણ્યો
ઓળખે ભારે અને ન સહન થઇ શકે તેવો દુર્ગુણનો ભાર આત્માને
પોતાની નવી શક્તિઓને કચરી નાંખતો ઉંડી લાગણીથી ઉંચે આવ-
તો દેખાય છે જે આજસુધી પાપની સોડમાં આરામથી રહેતો તે
આત્મા મહાવીર પરમાત્માના દર્શનથી ઉત્સાહ પૂર્વક બહાર
ધસી આવે છે, તેની નજીક આવવાને બુમ પાડે છે, અને બંધ-
નની અધિરાઇ તથા તાજું ભાન થવાથી પોતે મહાવીરથી
દૂર થએલ છે, તે વિચારતા તેને પોતાની સ્થિતિ જણાઇ આવે છે.
જેવી રીતે એક બાળક [illegible] ધ્યાન વગર અજાણ્યા માણસ-
ની સોડમાં સુતું હોય અને જેવું તે પોતાના મા બાપને જુએ
છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરે છે અને હાથ લ-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અશાન્તિ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થએલા પાપો [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આત્માની
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આત્મિક જ્ઞાનની વૃદ્ધિ-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મનોવૃત્તિ પર
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અંતઃકરણથી
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સ્થિતિમાં [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] જણાય છે
[illegible] [illegible] જીવનની નજદિક [illegible]

વતો જાય છે તેમ તેમ તેના મુખમાંથી અધિરાઈથી એવી બુમ પડે છે. કે " મહાવીર પરમાત્મા વિના આ મરણના શરીરમાંથી મને કોણ મુક્ત કરશે. ? "

આત્માને જાગૃત થતા પાપની ધાસ્તી લાગે છે.

સ્વાત્મ અજ્ઞાન માટે પાપી માણસને બીજું કારણ એ છે કે પાપ વારંવાર આત્મિક સ્વરૂપ જાણવાને મનુષ્યને ડરાવે છે. આત્મામાં કર્મના સંચારથી જે શંકાશીળ સટો પેસેલો હોય છે તે આત્મિક સ્વરૂપને જોવા જતાં મનુષ્યને ધાસ્તી ઉત્પન્ન કરે છે. જો કે એ ઘણું આશ્ચર્ય જેવું લાગે છે તો પણ મનુષ્યની સ્થિતિ એક એવી અસાધારણ પ્રકારની રહે છે કે જેથી મનુષ્ય એમ માની લે છે કે તેના આત્મામાં સઘળું બરોબર નથી. તો પણ સઘળું સત્ય જાણવાની અનિચ્છાથી કાંઈપણ આગળ તપાસ કરતાં તે બંધ પડે છે. એ વાતો ઘણા થોડાજ મનુષ્યો હશે કે જેઓ પોતાના વિષે થોડું ઘણું પણ જાણતા ન હોય. થોડીક મુશ્કેલીથી હજારો મનુષ્યો કાંઈ પણ વધારે જાણવાને ના કહે છે. ઘણીજ બેદરકારક જીંદગીમાં પણ અવરનવર રૂડિનો પ્રવાહ ચાલ્યાજ કરે છે અને આત્મા પોતાની ઉંડી આંતરિક કંગાલીઅતને પકડી રાખે છે. કંગાલ સ્થિતિનો અંધકાર એટલો ભયંકર હોય છે કે બહુજ થોડા મનુષ્યો તેના સન્મુખ જોવાની હિંમત કરે છે અને એ રીતે મહાવીરની શક્તિવાળો આત્મા મેંઢા જેવો ગરીબ થઈ જાય છે. પાપી માણસનું અંતઃકરણ પોતાની તપાસ કરવાને જો ખુલું કરવામાં આવે તો તેને એક એવો કરડો દૃષ્ટિપાત જણાયછે કે જેના સામે જુવાને કંપારી આવ્યા વગર રહેશે નહિ. તેથી ઘણાખરા મનુષ્યો અજ્ઞાનપણાની નકામી શક્તિથી આત્મિક સ્વરૂપ જાણવાથી દૂર રહેવાનુંજ પસંદ કરે છે.

અને તોપણ આ જાણી જોઈને રાખેલી અસાનતા કેટલીક બાબતમાં જ્યારે આપણી વર્તણુકની સામે થવામાં આવે છે, ત્યારે જ્યાં આત્માના લાભો જોખમમાં હોય ત્યાં ઘણીજ અજાએબી ભરેલી રીતે આત્માના પક્ષમાં જોવામાં આવે છે, આ જગતના વ્યવહારમાં મનુષ્ય ન રોકી શકાય, તેવા પાપથી ખરેખર ભડકે છે, અને જે દુઃખો અટકાવવાનું પોતાની શક્તિની બહાર હોય તેના વિચારથી તે પાપને હરકત કરવાની ના કહે છે, પરંતુ જ્યારે શંકા શીળ પાપ ઉપાયની

બહાર હોતું નથી, ત્યારે ઘણા મનમાં તેને દૂર કરવાને ઉતાવળી વર્તણુક વાળી પ્રકૃતિ હોય છે કે જે પ્રકૃતિ કોઇ પણ ધાસ્તીવાળા પાપના જરા પણ દેખાવથી તેનું નઠારૂં પરિણામ આણી શકે છે, પણ એક કાંઇ કરી શકતી નથી. ઉદાહરણ તરીકે એક ઉદ્યમી વ્યાપારી પોતાના વિશ્વાસુ નોકરના હિસાબમાં કાંઇક ગોટાળો જુએ અથવા તો તેના કોઇ કરજદાર કે જેની સાથે તેને ઘણો જોખમવાળો વહીવટ હોય તેના વિષે કાંઇ ઉત્પન્ન થાય તો મોટે ભાગે તે એકાએક કોઇને કાંઇ પણ કહેશે નહિ. પોતાને નહિ ગમતી તેવી સૂચનાઓ તરફ પોતાની આંખો બંધ કરીને અને બધી આગળ તપાસ ચલાવવાથી દૂર રહીને તે વર્તમાનની અયોગ્ય શાંતિથી આણી જોઇને પોતાની ભવિષ્યની પાયમાલીનું જોખમ ખરીદ કરી લેશે. એટલુંજ નહિ પરંતુ ખરી હકીકતનું મૂળ શોધી કાઢતાં એ કે તેની તપાસ એવીજ જણાય કે નોકરે તેની મીલકત નષ્ટ કરી નાખી છે અને તેનો કરજદાર દેવાળું કાઢવાની અણીપર છે તે પણ તરતને માટે તે પોતાની ઘાતકી તપાસ એક બાજુએ રાખી લે છે અથવા કોઇ ચિંતાતુર અને માયાળુ સગો ધાસ્તીથી જાણે છે કે જેનાપર તેને ઘણો પ્રેમ છે તે [illegible] રોગના ભયંકર ચિન્હો છે તેને [illegible] તે વળી વિચારે છે કે [illegible] તેને [illegible] નજીકના સગા અને તેને ભવિષ્યની સઘળી ઘણી [illegible] થયેલી [illegible] [illegible] તે [illegible] ચિન્હો ને જુએ છે, [illegible] [illegible] તેને [illegible] આવા [illegible] નહિ હશે અને તે [illegible] શક્તિની [illegible] નહિ છે?

[illegible] પણ [illegible] [illegible] તે. પણ [illegible] [illegible] [illegible] વિદ્વાન અને સારૂં પુરૂષ [illegible] તરીકે નહિ પણ ઉત્સર્ગ નિયમિત રીતે [illegible] અજ્ઞાન અને સંદેહ [illegible] [illegible] પણ ઘણા [illegible] [illegible] ની ધારણા અને [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] અથવા [illegible] વાત ન હોય [illegible]

રંતુ આત્માનું હમેશનું સુખ અને ઉત્તમ વર્તણુંકની બાબત હોય તો જગતનો મોટા ભાવનો વ્યવહાર આત્મિક સુખની સામેની ધારતી અટકાવવા તરફ હોતો નથી, પણ તેની નિશાનીઓ પણ ભૂલી જવામાં આવે છે. ધર્મ તરફ તેઓ ગમે તેવા અવિચારી અને બેદરકાર હોય તો પણ ખરેખર ઘણા થોડા માણસો પોતાની આત્મિક સ્થિતિ વિષેના પ્રસંગોપાતના જ્ઞાન વગર જીંદગી પસાર કરી શકે એવા પણ પ્રસંગ આવે છે કે જ્યારે અંતઃકરણ ગમે તેવા બેદરકાર માણસને તેની ખબર આપે છે અને આત્મા તથા તેના ભવિષ્ય વિષેના ચિંતાતુર દેખાવો ઘણા કરણ અંતઃકરણને પણ કહી દેખાડે છે. સાંસારિક સુખની શ્રેષ્ટ સંભાળ અને મોજશોખની વચ્ચે માણસનો ઉંડો સ્વભાવ પણ ઉંઘતો રહે છે. સામાન્ય જીવનનો સપાટ પ્રવાહ સંસારમાં મગ્ન રાખે છે અને આત્માને ઉંઘવાને લલચાવે છે પરંતુ લગભગ દરેક માણસને એવા પ્રસંગો અવશ્ય આવેછે કે જ્યારે સાંસારિક સુખના સપાટ પ્રવાહના જી- માં આંતરો પડેછે અને તેનો આત્મા થોડા વખતની જાગૃતિનો અનુભ- રે છે. એકાંત માંદગીના બીછાનાની શાંતિમાં, સંસારના કંટાળામાં, લિયતની ખરાબીમાં, ઘણીજ તંગીમાં, જ્યારે આપણે રમશાનમાં ા હોઇએ છીએ અને મનુષ્યને મરતા જોઇએ છીએ ત્યારે દરેક ્ષ્યને પરમાત્મા એક ખરી વસ્તુ છે એમ ઘડીભર માન્યતા થાય છે ને ઘણાજ અવિચારી તથા સંસાર રકત થયેલા મનુષ્યને પણ જરા ર થોભીને વિચારમા પડી જવું પડે છે. અથવા જ્યારે કોઇ પાપી ણુસ સંસારની અનિત્યતાનો ઘણેજ અસર કરે તેવો બોધ સાંભળે અથવા જે ઘણીજ વૈરાગ્યવાળી અને પવિત્ર જીંદગી કાઢે છે તેના સંબંધમા આવે છે ત્યારે પોતાની બેદરકારી વિષે તેને દુઃખ ભરી ગણી થાય છે. ઉંચા પવિત્ર જીવનના અભાવથી પોતાના તરફ િ ર છુટે છે અને તેની સાથે પોતાનું જીવન સરખાવતા તેન ર્યો જાગૃતિનો અવાજ કરે છે પરંતુ આવા વિચારો કર ો વખત ટકી શકતા નથી. મનુષ્યનો તે વિચારોને પત ટકાવી રાખવને ભાગ્યેજ ઇચ્છા પૂર્વક નિશ્ચય હોય છે િમક ચિંતાઓથી પોતના સાંસારિક વ્યવહારમા વી ઇચ્છા હોતી નથી. તેમના આત્માથી તેમના ે

નાશનો વિચાર કરવાની તમને બહુ ફુરજ પડતી નથી, અને નાશ થાય છે, ત્યાં સુધી તમે જાણે અજ્ઞાત હો તેવી રીતે સઘળી [illegible] કરતા રહો છો.

કુદરતી જગતમાં અને આપણા પોતાના શરીરમાં આવી રીતે ધિમે ફેરફાર થાય છે, ત્યારે શું તે ઉપરથી આપણે એમ નહિ કરીએ કે ન ધ્યાન રહે તેવા અને ઘણા ધિમા તેને મળનાજ [illegible] આપણી ધાર્મિક અને નૈતિક વર્તણુંકમાં પરમાત્મા પાસે [illegible] આત્માની સ્થિતિમાં થતાજ હશે. હું ખાત્રીપુર્વક કહું છું કે [illegible] તે તેમજ છે. આત્માનો શિશુનો તેની છેક વૃદ્ધાવસ્થા અનેમૃત્યુ [illegible] માણસો ધિમેધિમે પહોંચે છે અને ઘણા પહોંચી ગયા છે તે છતાં તેઓ બધા છેવટ સુધી અજ્ઞાન હોય તેમ ધિમેધિમે [illegible] ક્ષણિક વ્યવહાર વધારતાજ રહેલા હોય છે. વર્તણુંકનું બં[illegible] ઘણુંજ ધિમેથી થાય છે. વિસ્તારથી અને ઉતાવળથી તેની [illegible] કરી આવી શકતી નથી. દરેક પસાર થતા દિવસના બનાવો [illegible] સ્પર્શથી તેનું બંધારણ કરવામાં મદદ કરે છે. આપણી બાહ્ય [illegible] ઉપરાઉપરી ફેરફાર [illegible] મુકતા જાય છે, [illegible] બંધારણ થવાને ઘણો [illegible] વખત જોઈએ [illegible] શ્વાસોશ્વાસ [illegible] પણ તેને અમુક [illegible] પરથી ચાલતા [illegible] જેમ [illegible] આપણુ [illegible] શકે છે. [illegible] અને [illegible] અને સ્વરૂપ [illegible] માણસના [illegible] છે કે [illegible] વર્તણુકથી [illegible] નીચ ન્યાયા[illegible] [illegible] નીચપણું, [illegible] અને અધર્મિપણું [illegible] મનુષ્યમાં [illegible] દુર્ગુણ [illegible] [illegible] એક દિવસમાં કે [illegible] અથવા મનની [illegible] બુદ્ધિથી તુરતજ [illegible]

તેની પાસે તમારા દરેક ક્ષુધા દુઃખની-કબુલાત આપો તે હમેશાં સાંભળવાને અને સહાય કરવાને તત્પર છે. ગમે તેવી ભયંકર સ્થિતિ સુધારવાને તે સંપૂર્ણ સામર્થ્યવાન છે; જીવન અને મરણ એક સરખી રીતે તમારા આત્માને દુઃખી કરતા હોય તો છેક છેલ્લે વખતે પણ તે મહાવીરને યાદ કરો, તમારા આત્માની પરીક્ષા કરવાનું તેમને સોંપો, તેના શ્રદ્ધાળુ પ્રેમ અને મદદ ઉપર તમારૂં ગમે તેવું જીવન અર્પણ કરો અને તમારો ઉદ્ધાર ખાત્રી પૂર્વક થશેજ તે તમારામાં છુપાઈ રહેલું મહાવીરપણું ઉત્પન્ન કરશે, અને તેની મદદથી તમો ગમે તેવા શત્રુને દૂર કરી મહાવીરપણાને પામશો.

પરંતુ બીજી રીતે જો આળસ અને બેદરકારપણું વધતું રહે અને તમારો ભય જાણવાની તમો ના કહો, મહાવીર પરમાત્માની મદદ શોધો નહિ, તો પછી વિચાર કરો કે એવો વખત નહિ આવે કે જ્યારે આત્મિકજ્ઞાન લાવો વખત મરણની આગત રદી શકશો નહિ ? પ્રકાશને દૂર કરવો હમણા સંભવિત છે. પરંતુ જ્યારે અજવાળું અંધારાના સ્વરૂપને ધારણ કરશે ત્યારે આપણી ઇચ્છા હશે કે નહિ તોપણ દરેક અંતઃકરણના ઉંડા ભાગમાં તેની અસર થશે અને પછી આત્માની સ્થિતિ ફક્ત મહાવીરનેજ જણાશે. આત્માને ભુલી જવાની શક્તિ કેળવવી એ જો કે હમણા શક્ય છે, દુઃખ નહિ સહન કરવાની ઇચ્છા પણ સંભવિત છે, અને થોડો વખત પોતાની સ્થિતિના સંતોષકારક સ્વપ્નમાં પડી રહેવું એ પણ બની શકે તેવું છે પરંતુ શાંતિ જેવી ન શકાય તેવીજ બીજી છે. તરતજ આત્માને જાગૃત થઈને નાશ કરવાના ભયંકર સમયની સામે થવું પડે છે. આ દુનીયામાં કેટલીક નકામી જાગૃત અવસ્થા પણ હોય છે. રાત્રિની સ્વપ્ન અવસ્થામાં માનેલો આનંદ અનુભવો, જુના દેખાવો ફરી જોવા, આપણા વની અને ગુમ થયેલા ન મળાય તેવા સ્વરૂપની સામે રહેવું જુના પરીચિત માણસને જોવા, અને લાંબા વખતથી શાન્ત થઈ ગયેલ [illegible] ફરી સાંભળવા, અને પછી આપણા એકાન્ત ઓરડામાં દુઃખની લાગણીથી સવારના અજવાળામાં જાગવું એ અનુભવ બેદરકાર છે એક ગરીબ મુસાફર માણસને સુખી સ્થિતિના સ્વપ્નો, આરામ અને શાન્તિ જ્યારે મળવાનું મળે અને સુખી ઘર [illegible] તેનું આશ્રમ [illegible] અને [illegible] નામ હોય તેના મધુર સ્વ-

નંદ ઉપર તરી આવશે નવા જન્મેલા આત્માને તરતના દેખાવથી જીંદગીનો નવોજ અર્થ લાગશે. જગતપર ધીમે ધીમે વધારે મહત્વ વાળી આશાઓનું પરોઢીઉં થશે અને જ્યારે બાળપણની નવાઈ જેવી નજરથી સઘળી ચીજો તાજી અને નવીન જણાતી હતી ત્યારે બહારના પદાર્થો અને બનાવો લાભના અજાણપણામાં સુખી વખતમાં આશ્ચર્ય તરીકે જોવાતા હતા. શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યના અંતઃકરણમાં પણ ધીમે ધીમે શાંતિ, ચિંતા રહિત વિશ્વાસ, અને સાંસારિક ફીકરમાંથી મુક્તિ જાગૃત થએલ જણાશે, કે જે સ્થિતિ એક નાનું બાળક પોતાના પિતા તરફથી સઘળી જરૂરીઆતો પુરી પડશેજ તેવા વિશ્વાસથી અનુભવે છે, તેને મળતીજ રીતે મહાવીર જેવો પિતા મળવાથી તેમાં શ્રદ્ધા રાખનાર આત્મા નિશ્ચિંત થઇ શકે છે. એકજ શબ્દમાં કહીએ તો આત્માને ફરી વખતના લાગવગથી મહાવીર પરમાત્મા સાથે સંબંધ થવા દો, અને વહેલું કે મોડું તેનામાં નવીન જીવન બાળપણના ચિન્હો દેખાવા લાગશે, બાળપણથી હરેક આકર્ષણ કરે તેવા ગુણોની ઉત્પત્તિ થશે, જે વધારે પવિત્ર, વધારે ઉમદા પ્રકારના અને જીવનને ઘણુંજ મહત્વનું કરે તેવા થશે.

મનુષ્યના આત્મામાં ફેરફાર થવાની સાથે આવી રીતે મહાવીર પરમાત્મા હરેક આત્માને મોક્ષ માટે ફરી જીવન શરૂ કરવાને તેમના વચનોમાં જાહેર કરે છે. અને નવીન જન્મનો વિચાર જો કદાચ આશ્ચર્યકારક લાગે તો જે માણસ મહાવીર પરમાત્માના વચનનું રહસ્ય સમજી શકે છે, તે અંતઃકરણને તેમના વચનોનું ખરૂં સિદ્ધાંતિક રહસ્ય ઘણીજ અસર કરશે, અને જો તે આત્માને તે વખતે સમ્યકત્વની ફરસના થશે તો ત્યારથી તેના નવીન જન્મની શરૂઆત થશે. એવી રીતે મહાવીર પરમાત્માના પવિત્ર વચનથી હજારો આત્મા સમ્યકત્વ પામી નવીન જીવન શરૂ કરી જીવનનાં અંતને પામ્યા છે, અને હજુ પણ તેજ રીતે નવું જીવન શરૂ કરી, અનાદિકાળે દુઃપ્રાપ્ય એવી મુક્તિને પ્રાપ્ત કરવા હરેક સામગ્રી સહેજ મેળવી શકે છે; તમે જુઓછો કે તેમના ઉંડા રહસ્યવાળા સિદ્ધાંતો સમજવાને જે મુશ્કેલીઓ નડે છે, તે સિદ્ધાંતો મનુષ્યના અંતઃકરણમાં સ્થાપિત થઈ શકે એટલા માટે તે વીર પરમાત્માએ સાદા

વિચારો અને સઘળું ઉપાધિઓ [illegible]
જગદ્ગુરુ મહાવીર પરમાત્મા આત્મિક [illegible] પણ જ [illegible]
અમદા [illegible] કરવાને આ કુદરતી [illegible] અનુપમની
[illegible] સ્વરૂપમાં એ કે મિશ્રિત આવરણ [illegible] અને તેટલું જ
કે દેહધારીને આત્મા મગન આવે તેવા [illegible] તો પણ આત્મિ-
[illegible] માર્ગ [illegible] છે. પોતાની [illegible] કરીને તેના મ-
[illegible] ધ્યાનપૂર્વક [illegible] કરે છે, તેને સંસારની [illegible] પરિચિત
[illegible] આત્મા નવીન જન્મના સિદ્ધાંતમાં જે ક્રિયાઓ અને શક્તિ-
[illegible] પુરાણાની અપેક્ષા રહે છે તે [illegible] મળી શકે છે. મહા-
વીર પરમાત્મા કહે છે કે તમારે ફરી જન્મ લેવો પડશે તેમાં જરા
પણ શંકા જેવું નથી. પરની [illegible] આત્મા [illegible] આવે છે, અને
[illegible] છે, તે [illegible] કરી શકતો નથી પણ તેની જેમ [illegible] છે
તેમજ આત્માને એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જવું પડે છે.

ઉપર કહ્યો તે [illegible] અને [illegible]
[illegible]

[illegible]

તેમજ ઘણા સાધારણ પ્રસંગોમાં પણ અદ્રશ્ય અને છુપી. શક્તિઓ વિષે આશ્ચર્ય ઉપજાવે છે, તોપણ એક એવો પ્રતિપક્ષી અંતઃકરણવાળો વર્ગ પણ છે કે જે હરેક બાબત સંસારના સામાન્ય કુદરતી કારણોથી જેટલી સમજાય તેટલીજ સરસ રીતે સમજવાની અને અનુભવેલી તથા પરિચિત બાબતોની સત્યતા સિવાય બીજી કોઈ પણ બાબત નહિ માનવાને દૃઢ વલણ ધરાવે છે. અજ્ઞાનતા એ ખરેખર ઠગાઈવાળી ભક્તિની માતા છે પરંતુ હરેક બાબત વિષેની શંકા એ વધારે હવાજનક છે કે જેના માબાપ આત્માનું પુરતું જ્ઞાન છે. ઘણાજ અંધારાવાળા જમાનામાં ધર્મનું કદાચ એવું વલણ હશે કે હરેક નહિ સમજાયેલી સત્ય બાબત અથવા કુદરતનું અસાધારણ આશ્ચર્ય ધર્મ ગુરૂઓ પ્રત્યક્ષ રીતે તરજુમો કરીને સમજાવતા હોય. જે સમજાવવાને ભાષામાં શબ્દ નથી અને માણસમાં જે વિષેની શક્તિ નથી તે સમજાવવાને કેવું કેટલું વલણ લેવું પડતું હશે તે કહી શકાતું નથી. હરેક તોફાનમાં એક જંગલી ગરીબ માણસ કોઈથી અવાજ સાંભળે છે અને કોઈ અસાધારણ શક્તિની હાજરીથી ધ્રુજે છે, જ્યારે સૂર્યના પ્રતિબિંબમાં થઈને શશની છાયા પસાર થાય છે (ગ્રહણ થાય છે) અથવા આકાશની વીજળી થાય છે ત્યારે તેને કંપારી છુટે છે. અજ્ઞાન અંતઃકરણ સ્વપ્નમાં, ઝાંખામાં અને દેવની નકલ કરે તેવા સ્વરૂપની હાજરીમાં પોતાની મેળે ભય અને ધાસ્તી ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ જેમ જેમ સમાજ જ્ઞાનમાં વધતી જાય છે અને ઉપર કહ્યા તેવા બનાવો જે અગાઉ કોઈ દેવનાઈ કોપરૂપ ગણાતા તેની માત્ર કુદરતના નિયમના કારણ તરીકે શોધ થાય છે ત્યારે ઘણીવાર એવું બને છે કે દેવના અસ્તિત્વનું અનુભવિકજ્ઞાન અસાધારણ શ્રેષ્ઠતાની પેઠે નષ્ટ થઈ જાય છે. મનુષ્ય જાણ ન શકે તેવી કોઈ શક્તિ નથી અને મનુષ્યથી કોઈ મોટો દેવતા નથી એવી માન્યતા ઘણા અશ્રદ્ધાળુ અંતઃકરણમાં જ્ઞાન થવાથી થાય છે. કુદરતના કારણો જે પોતાની આસપાસ બનતા હોય તેની નિરીક્ષા કરવાની ટેવ પડી જવાથી મનુષ્ય બીજી એક બાબતનો વિચાર કરવાનું તજી દે છે. હરેક બાબતને કુદરતના નિયમોવાળુ ધારવાની ટેવ પડી જવાથી એવા પ્રકારનું વલણ થઈ જાય છે કે જ્યારે હરેક કુદરતી દેખાવના બાહ્ય અને સ્વાભાવિક કારણો જાણવી શકાય છે ત્યારે તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપણે

છીએ, એમ મનાય છે. જ્યારે વીજળીના નિયમો (Laws of Electricity) જણાય છે ત્યારે તેની ગર્જનામાં મહાવીર પરમાત્માનો અવાજ લાંબો વખત સુધી સંભળાતો નથી. જે શોધક શાંતપણે બેસીને સૂર્ય ગ્રહણના વખત અને અંતરની ગણના કરતો હોય તેના અંધારાવાળા અજવાળામાં પરમાત્માની દિશાની છાયા પડતી નથી. દૈવિક આશ્ચર્યનો પ્રદેશ આવી રીતે પાછળ પડતો જતો જણાય છે, પરંતુ ખોટી ભક્તિનો પ્રદેશ ધર્મ વડે ઠીક આગળ ઉભી શકાય છે. જંગલી લોકોના જુના દેવો ઘણા લાંબા વખત થયા જંગલ, વૃક્ષ અને નદી નાળાંમાંથી અદ્રશ્ય થઇ ગયા છે. એવા પ્રકારનો વ્હેમ હવેની કેળવાએલી દુનીઆમાં રહ્યો નથી. તે છતાં સિદ્ધ પરમાત્મા તરફની માન્યતા ગઈ નથી, અને ધર્મ સ્થાનકોમાં હવે આકર્ષણના, ગરમીના, લોહચુંબકના કે વીજળીના પ્રયોગો થતા નથી. નૈતિક દુનીઆમાં આપણે તેનુંજ વહુ રાખી શકીએ તેવી સ્થિતિ છે. નૈતિક અને આત્મિક ફેરફારો નું બાહ્ય સ્વરૂપ આપણે જેમાં રહીએ છીએ, તે રાજ છે. વિવેક બુદ્ધિની શક્તિ કેળવવીને [illegible] વિગેરે પરમાત્માના ઉપદેશના નિયમથી જુદા રીતે વર્તનના ફેરફારો કરે છે. મહાવીર પરમાત્માના ઉપદેશ પ્રમાણે [illegible] વખત આપણે [illegible] કરી શકાય નહિ એમ આપણે ખરેખર રીતે માનવાને [illegible]

[illegible]

ડીધાં નથી, તેનો સર્વોત્તમ હેતુ અને સ્વાત્માવલંબન એક ક્ષણ વાર પણ નબળા પડતા નથી. દરેક ક્ષણે આખા જગતના નિયમોની પેઠે બંધનમુક્ત થવાની ક્રિયા તેનામાં ચાલુ રહે છે. અને બીજા આત્માઓ જ્યારે સાંસારિક સુખદુઃખથી ઘણા સચેત હોવા છતાં બંધાય છે ત્યારે ગમે તેવા લાલચના ને દુઃખના પ્રસંગે પણ મહાવીરનું મહાવીરપણું ચલાયમાન થયું નથી. તેમનું જ્ઞાન એટલું બધું વિશાળ હતું કે તેનો આત્મા લોકપ્રમાણ પ્રદેશમાં પ્રાણીઓપર પ્રભાવ પાડતો હતો, જ્યાં જ્યાં તે વીરપરમાત્મા વિચરતા હતા ત્યાં ત્યાંની ભૂમિ વનસ્પતિ, પ્રાણીઓ અને મનુષ્યોમાં કાંઈ નવીન પ્રકારનું સ્વર્ગીય જીવન આવતું હતું. વીરપરમાત્માના અતિશયની વાતો જે શાસ્ત્રોમાં લખેલી છે તે વિષે હાલના પાશ્ચિમાત્ય કેળવણી લીધેલા યુવકોને શ્રદ્ધા રહેતી નથી પરંતુ મહાત્માઓના પવિત્ર શ્વાસોશ્વાસ અને ઉદ્‌ગારોથી હવાનું વાતાવરણ એટલું બધું પવિત્ર થઇ જાય છે કે તેને લીધે જન્મ વૈરી એવા પ્રાણીઓ પણ પોતાનું જન્મ વૈર તજીને શાંતિનો અનુભવ કરે છે, દરેક પાંદડું પ્રસન્નતાથી ચાલે છે, દરેક વનસ્પતિમાં તેનો પ્રભાવ પડે છે, આકાશ તેના વિચારવાથી રમણિક થઇ જાય છે, સૂર્યમાં પણ શાંતિ જેવું લાગે છે, પવન મધુર અને સુખકારક લાગે છે અને તે વીરપરમાત્માની સર્વોત્તમ શ્રેષ્ટતા કુદરતી પદાર્થોમાં પણ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. મહાવીર પરમાત્મા વિષે જે જે અતિશય શાસ્ત્રકારોએ કહેલા છે તેથી કંઇ પણ આશ્ચર્ય પામવાનું નથી પરમાત્મમય જગત્ કહેવાય છે તેનું રહસ્ય સમજવું ઘણું જરૂરનું છે. આ જગત્ આત્માથી ભરેલું છે તે દરેક જગ્યામાં પરમાત્મા પોતાના સર્વજ્ઞપણાથી સર્વત્ર છે, તે સર્વત્ર છે અને નથી એમ જે સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંત છે તેનો ભેદ બુદ્ધિમાનોજ સમજી શકે છે. સિદ્ધ થઇ આવેલા આત્માઓ પોતાની અવગાહના સહિત મોક્ષમાં રહે છે અને તેથી એમ કહેવાય કે તેનો આત્મા સર્વત્ર નથી પણ આત્માનો જે મુખ્ય ગુણજ્ઞાન છે તે સર્વત્ર હોવાથી તે સર્વત્ર છે એમ પણ કહી શકાય આ બધી સપ્તભંગીના ભેદમાં આપણે અત્રે ઉતરવા માગતા નથી. માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મહાવીર પરમાત્મા જ્યારે દરેક સૂક્ષ્મ પદાર્થમાં પ્રતિબિંબ પાડી શકે છે તો તેના જેવાજ આત્માઓ કે જેઓનું સ્વરૂપ કર્મ

ઉદ્ધાર થયો છે અને જેમના વચનોથી આજ પણ પાપી મનુષ્યને પોતાની સ્થિતિનું સહજ ભાન થઈ આવે છે તે વીર પરમાત્માનું માહાત્મ્ય કોણ કહી શકશે ?

મહાવીરની સાર્વભૌમતા મનુષ્યને સંપૂર્ણ કરે છે.

મહાવીરની સાર્વભૌમતા અથવા પ્રત્યક્ષ સ્વતંત્રતા (સંપૂર્ણતા) જાગૃત થએલા આત્માઓને બીજું મુખ્ય અવલંબન છે પવન કે મનુષ્યાત્મા કયા સ્થળેથી આવે છે એ જાણવું જે મનુષ્યની શક્તિ અને જ્ઞાનની બહાર છે તે મહાવીર પરમાત્માનું જ્ઞાન સંપૂર્ણ હોવાથી અને તેનું આત્મિક સામ્રાજ્ય સાર્વભૌમપણું અનુભવે છે તેથી તેમને પ્રત્યક્ષ છે. એક ધાર્મિક આત્મા તરીકે મનુષ્યને મહાવીર સાથે જે સંબંધ છે તે મનુષ્યાત્માને આ આશ્ચર્ય કારક સંપૂર્ણ જ્ઞાનની બાબતથી કેવી કેવી કલ્પના થશે ? ધર્મ તેના દરેક શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ સહિત હોવા છતાં મનુષ્યમાં સંપૂર્ણપણું લાવી શકતો નથી. પવિત્ર જીવનવાળા આત્માઓ દરેક પાપથી ભરેલી જગ્યામાં હોય છે એવો નિશ્ચય નથી. પરંતુ જ્યારે થોડાક ભાગ્યવાન પ્રદેશો તેવા આત્માના અસ્તિત્વથી પવિત્ર થાય છે અને આ જગત્માં ન દેખાય તેવા નૈતિક અને માનસિક સૌંદર્યથી તે પ્રદેશો જ્યારે મનોહર દેખાય છે ત્યારે એવા ઘણા અનાર્ય પ્રદેશ છે કે જ્યાં તે અપૂર્વ શક્તિવાળા આત્મા વિચરતા નથી અને તેથી તે પ્રદેશ જમાનાના જમાના સુધી વેરાન જંગલની પેઠે ખાલી પડી રહે છે અથવા કાંટાવાળા છોડવાઓ ત્યાં માત્ર ઉગે છે. મનુષ્યની કોઈ પણ શક્તિ આ જાતના વિરોધનો કોઈ પણ નિયમ શોધી શકશે નહિ. પોતાની સર્વોત્તમ શક્તિઓનો આવી રીતે ઘણી પ્રજાને લાભ નથી મળતો તેના કારણો મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિ ચોકસપણે આપી શકે નહિ તેવીજ રીતે અમુક પ્રદેશની પેઠે અમુક વ્યક્તિઓના સંબંધમાં પણ તે મહાવીરનો લાભવત કાંઈ ઉપયોગમાં નથી આવતો તેના કારણો સમજાવવા ઘણા મુશ્કેલ છે. સુધરવાના બહારના સાધનો એક સરખા હોવા ; છતાં કેટલાક આત્માઓ પોતાનું કલ્યાણ કરી શકે છે અને કેટલાક અનેક ભવ સુધી રખડે છે, તેનું રહસ્ય સમજવું મુશ્કેલ થઈ પડશે, સત્ય સિદ્ધાંતના બીજ એક અંતઃકરણમાં ઝડપથી અને

(કુદરતના) સંબંધમાં છે તેવીજ સ્થિતિ બીજા (આત્મા) ના સંબંધમાં છે જો કે તેની ક્રિયાઓ અદ્રશ્ય છે તો પણ તેની અસર પ્રત્યક્ષ છે. મહાવીર અને મનુષ્ય આત્મા વચ્ચેનું છુપું આકર્ષણ તમારાથી જોઇ શકાશે નહિ પરંતુ જેમ લોહચુંબક એક સૂઇને ખેંચે છે તેની પેઠે કોઇ પાપી આત્મા પોતાના સાંસારિક અને સ્વાર્થી અજાણપણામાં કોઇ અદ્રશ્ય શક્તિના સ્પર્શથી પોતાની મેળે જાગૃત થવા માંડે સંસાર અને સ્વાર્થમાંથી પાછો હઠે અને પરમાત્મા પ્રત્યેની ભક્તિ અને પ્રેમ તરફ તે ખેંચાય તો તે સ્થિતિ તમે આ ગ્યેજ નહિ જોઇ શકો. આકાશમાંથી આવતી પવનની લહેર કે, પાપી આત્માપર મહાવીરની ક્રિયા તમે નહિ જોઇ શકો પણ જો તમે વારંવાર તમારા સોબતીના માનસિક ફેરફારો તપાસશો તો ગમે તેવા બેદરકાર માણસના જીવનમાં થોડા અથવા વધારે પ્રમાણમાં ફેરફાર થતો તમે જોઇ શકશો અને છુપી તથા અદ્રશ્ય ક્રિયાની પ્રત્યક્ષ સાક્ષી તમને મળી શકશે. જ્યારે દુઃખથી અંતઃકરણ નરમ થઇ ગયું હોય, જ્યારે એકાંત વાસથી આત્મા ગંભીર વિચારવંત બનેલો હોય, જ્યારે વર્તન કુદરતી રીતે આનંદી, શાંત અને લાગણી વાળું થએલું હોય, જ્યારે બાળપણથીજ બાહ્ય સંયોગો પવિત્રતામાં વૃદ્ધિ કરે તેવા હોય, ત્યારે મહાવીરનું જીવન તેમના શ્વાસોશ્વાસ માં પ્રવેશ કરે છે, અને જાણે તેના માનસિક વાતાવરણમાં અજાણી હીલચાલ થતી હોય, અંતઃકરણમાં પવિત્રતાના બીજ ઉંડા રોપાતા હોય. અને જીંદગીમાં તે પવિત્રતાના ફળોફાળી નીકળવાના કારણ રૂપ થતા હોય તેમ સઘળી શ્રેષ્ઠ ક્રિયાઓ થવા માંડે છે. કેટલીક વખતે શીયાળાના જોસવાળા પવનની પેઠે તોફાન અને ભયમાં પણ જાગૃતિ થઇ આવે છે. જ્યારે અંતઃકરણ પાપથી કઠણ અને કઠોર થઇ ગયું હોય અને ગંભીર લાગણીઓના લાંબા વખતના અંકુશથી હૃદય આતુર અને શાંત થઇ ગયું હોય, આવા અને તેના મળતા ઉદાહરણમાં આત્માની પવિત્ર જાગૃતિ ભય અને ધાસ્તિથી આવતી હોય. એમ દેખાય છે, તેનો ધ્રુજતો આત્મા પાપ મૃત્યુ ન્યાય અને શિક્ષા જે મળે તેની દરકાર કર્યો વગર બહાર ધસી આવે છે, અને પછી જાણે તેનું અંતરંગ જગત્ મધ્યબિંદુથી ખસીને ડોલા ખાતું હોય, અને દુઃખની ચીસોમાં તથા પશ્ચાતાપની મર્યાદામાં એક વખત

અ.શ.થી અદ્રશ્ય થતો અને બીજી વખત નિરાશામાં ડુબી જતો
તેનો આત્મા સ્પષ્ટ જાણી શકે છે કે, તેના અંતઃકરણનો પવન
કેવી અસંકર રીતે અંદર પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યો છે. પરંતુ તેની ધ્યાન છે,
જીવ પ્રવૃત્તિમાં મહાવીર પરમાત્મા જે ક્રિયા કરે છે, તે કરી શકે
રાહ જેવી કોઈની નથી. માત્ર તેની અસરથી એટલું સાધુજીવનની
ગુરુદેવ અને ગ્રંથોથી તેની સમજ, નમન, આત્મનિંદા અને શ્રદ્ધા
જાણી શકાય છે અથવા પ્રશમ વિકાર ને જડમૂળથી ઉખેડી નાખ
વાથી, પાપી ટેવ અને વ્યસનનો ત્યાગ કરાવવાથી પવિત્રતાની વૃદ્ધિ
કરવાથી, ઉદાસીનતાથી, પવિત્રતાથી, આત્માની શક્તિ
આ બધા કારણોથી તેની મદદની અસર મહાવીર પર
...ની સુધી ... અને સુધી ક્રિયા ... શકાય છે
દૈવી ...

અને તે ઉપાયોને કામે લગાડવાની તેની ખંત કાંઈ પણ સારૂં પરી-
ણામ લાવવામાં નિષ્ફળ જશે કારણકે, આત્મિકહિત, વગરની સઘ-
ળી મહેનત ક્ષણિક લાભને માટે હોય છે જે થોડાજ વખતમાં નાશ
થઈ જાય છે.

મહાવીર પરમાત્માની કૃપાની બેદરકારવાળા સઘળા મનુષ્ય
પ્રયત્નો માનસિક દુનીઆમાં તદન નિષ્ફળ જશે જેમ કઠણ અને વે
રાન જમીનપર બીજનું રોપવું નિષ્ફળ જાય છે તેમ આપણું વાં
ચવું અને શીખવું, આપણી ક્રિયા અને ધ્યાન જો મહાવીરની શુભ
કૃપા વગરના હશે તો નકામા જશે. પવન વગરના આકાશમાં જેમ
વહાણના સઢ પસારેલા નકામા રહે છે, તેમ આત્મિક લાગવગના
આપણા પ્રયત્નોમા મહાવીરપણું નહિ હોય તો કર્મથી મુક્ત થઈ
મહાવીર થવુ મુશ્કેલ થઇ પડશે. તેથી મહાવીરપણાને માટે હમેશાં
દૃઢ ભાવનાથી ભક્તિ કરો. સારા થવાના અને સારૂં કરવાના તમારા
દરેક પ્રયત્નોમા મહાવીરની સહાયતા શોધી લેજો. તેના વગર દરેક
માટે નિરાશ થવું પડશે. માટે જ્યાસુધી મહાવીરપણું પ્રાપ્ત ન થાય
ત્યા સુધી શાંત થશો નહિ. વહાણના ખારવાના બોલાવવાથી કાંઇ
પવન આવી શકતો નથી પણ જગતની કુદરતે જે નિયમો નક્કી કર્યા
છે તેથી તે તેના [illegible] હાજર રહે છે. સહાય અને [illegible]
મનુષ્યમાં એવી શક્તિ છે કે જેથી કરીને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે
મદદ [illegible] જે મનુષ્યની મુસાફરી અટકી હોય
[illegible] થવુ હોય તે જોઈએ તે દિશાના
[illegible] છે અને તે છતાં પ્રિયમો
[illegible] અને કાંઇ જવાબ મળતો નથી. કારણ
[illegible] જરૂર હોય અને જ્યારે પોતાની આંખો આગળ
[illegible] ત્યારે વરસાદના ટીપા માટે
[illegible] આકાશમાં કાંઈ પણ
[illegible] નથી. [illegible] આ પ્રમાણે બને છે પણ
[illegible] છે. જ્યારે તમે ચાહો ત્યારે મહા-
વીરના [illegible] શકો છો. તમારી [illegible]
મહાવીરપણાથી [illegible] પુરી થઈ શકે છે, માટે આપણે આપણી ઉન્ન-
તિમા [illegible] કરવા જોઇએ નહિ. [illegible]

બોધ શાસ્ત્રથી જેમ બને તેમ જલદીથી મેળવવા જોઈએ. કાંઈ પણ શંકા વગર મહાવીરમાં શ્રદ્ધાવાન થઇ જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે તેનો જવાબ મેળવવો જોઈએ. મહાવીરની ભક્તિથી તમારી સાંસારિક ઈચ્છાઓ કદી પરિપૂર્ણ નહિ થાય; પરંતુ તમારૂં આત્મિક શ્રેય તો અવશ્ય થયા વગર રહેશે નહિ. દરેક અચાનક પ્રસંગમાં અને દરેક જાગૃતિના કાર્ય તથા પ્રયત્નમાં મહાવીરપણા માટે તીવ્ર પ્રાર્થના કરજો. જેના વગર તમારાથી કંઈજ થઇ શકશે નહિ અને જેની વડે તમોને કાંઇ પણ અશક્ય જેવું જણાશે નહિ.

ઉપરના સિદ્ધાંતથી મહાવીરની ભક્તિની આવશ્યકતા જણાય છે તેમ પ્રયત્ન કરવાના ઉત્સાહ માટે તેની ઓછી સૂચના નથી. કારણ કે જ્યારે આપણી કુદરતી શક્તિ તેની મર્યાદા સુધી પહોંચી જાય છે ત્યારે આપણા ઉત્સાહનો આધાર મહાવીર છે. તેની આંતરિક મદદની શક્તિથી કોઇ પણ મનુષ્યને આત્મિક સુધારણામાં નિરાશ થવું પડશે નહિ. તેના અનંત માર્ગ આપણા હાથમાં આવતા જશે અને તેની પવિત્રતા મેળવવી આપણી મર્યાદાથી દૂર નથી. માનુષિક નિશ્ચયના બળથી આત્મિક સુધારણા કરવાના પ્રયત્નો સફલ થતા નથી. પરંતુ પશ્ચાત્તાપ કરીને મહાવીરની શક્તિ [illegible] પ્રયત્ન ગુમાવેલી પવિત્રતા અને સુખ મેળવવામાં નિષ્ફળ [illegible] નહિ; કારણ કે જે દૈવિ શક્તિ આપણા આત્માને [illegible] કરે છે તેજ સુધારણામાં મદદ કરે છે ત્યારે [illegible] તે માટે [illegible] કોઇ [illegible] શું? મનુષ્યે જે કરવું ને સુધારવાનું કામ [illegible] છે પરંતુ આત્મા એ કુદરતની દૈવિક કૃતિ છે, [illegible] કીમત થાય છે. ઘણી પવિત્ર છે તેમજ પણ કર્મની [illegible]. ઘણું જ અવ્યવસ્થિત થઈ ગયેલી છે તે સુધારવાનું કામ [illegible] પૂર્ણ શક્તિનું જ [illegible] શકે છે. વળી કદી અનંત શક્તિ કે [illegible] આત્માની જાગૃતિનું કાર્ય [illegible] છે એમ નહીં [illegible] પણ ઘણીજ તીવ્ર [illegible] છે અને જ્યારે એમ [illegible] [illegible]

મહાવીરે મહાવીરપણું મેળવવા માટે મજુરની પેઠે કામ કીધું છે. અને આપણે પણ તે પ્રમાણેજ કરવુંજ જોઇએ. આપણે મહાવીરના કુટુંબી છીએ અને આપણે મહાવીરના બાંધકામ તરીકે દાસ છીએ. તેની અનંત અને શ્રેષ્ઠ સહાયના વગર આપણા પ્રયત્નો માત્ર આત્મિક ઉન્નતિનાજ રહી શકે નહિ. આપણી ઉન્નતિ અને અભ્યાસની કાંઇ ચોકસ મર્યાદા નથી. ઘણી રસાળ જમીનના રસકસની મર્યાદા તેની અમુક ઉત્પન્ન પછી જણાઇ આવે છે, સંસારમાં ધન મેળવવાનું સાહસ અમુક મુડી અને આબરૂ મેળવી થાકીને પોતાની મર્યાદા બાંધી લેછે, પરંતુ આત્મિક ઉન્નતિની બાબતમાં તમારા પ્રયત્નની કોઇ પણ મર્યાદા હોઇ શકેજ નહિ, જે રસાળ જમીનમાંથી પવિત્રતાના ફળ મળે છે, તેનો રસકસ કદી પણ ઓછો થાય એવો સંભવ નથી. પરમાત્માનું અવિચ્છિન્ન મહાવીરપણું તેની વૃદ્ધિ કર્યા કરે છે. જે ખજાનામાંથી તમારી મુડી કાઢવામાં આવે છે, તે ખજાનો તમારી ગમે તેટલી માગણીથી ઓછો થતો નથી, તેથી [illegible] આ [illegible] જે મળ્યું હોય તેથી સં[illegible] હરેક આત્મિક માંડ્યું તો, હરેક [illegible] મનુષ્યના [illegible]પણામાં કદી જાણ્યા ન હોય તે [illegible] તમારે [illegible] પુન્યથી કે ધીરીજ [illegible] પામવાનું નથી. દૈવિક પદાર્થો[illegible] માટેના તમારી અનંત ઇચ્છાઓને [illegible] મહાવીર પરમાત્મા તમારી [illegible] નથી, ત્યાં તમારે તમારી પોતાની આત્મિક [illegible] કદી પણ [illegible] કરવી નહિ.

[illegible] નહિ પણ તેમાં [illegible] પણ તેની અનંત શક્તિ [illegible] શકે તેવું છે અને અનુભ[illegible] તેવું છે. મનુષ્યના દરેક પ્રયત્નમાં [illegible] અને દેખાવરૂપ [illegible] નથી [illegible] ની હાંમા [illegible] થી [illegible] વસંતની બારી જે [illegible] પુરમાં [illegible] બુદ્ધિના પ્રયત્નમાં

સારી સ્નેહ મળે, જ્યારે વિચારો ત્વરિત થઇ શકે, અને જાગૃતિ એ- કદમમાં વધતી જતી હોય, આત્મામાં સ્વર્ગીય કલ્પના આવવા લાગે, ત્યારે આ સુખી લાગવગ અને સોનેરી તકના અચોકસપણામાં પણ સાવધપણાના અને જાગૃતિના પ્રયત્ન કરવાની એજ પ્રેરણા નથી થતી ? અંતરંગ આત્મિક બાબતોમાં શું તેમ નથી ? ધાર્મિક ઉન્નતિની કોઇપણ ૠતુ કે વખતમાં એવો કોઇપણ મળતો ફેરફાર છે કે જે દરેક જાગૃત આત્માના હેતુને સિદ્ધ કરવાને સારી તકની શરૂ લેવાને અને તેને સુધારવાને વિચાર કરવાને અટકી રહે? ખરેખર આપણે કાંઇ હમેશા મહાવીર પરમાત્માની શક્તિના વખતને કે ૠતુના પ્રસંગને જાણી શકીએ નહી પરંતુ આપણામાંના લગભગ દરેક જાણતા હોવા જોઇએ કે મહાવીરપણાની શક્તિ આપણા આત્મામાં અવર નવર ઝ- ળકે છે. આપણી શાંત થઇ ગએલી લાગણીમાં અને ઉંડા ગંભીર વિ- ચારમાં તેનું અસ્તિત્વ ઘણી વખતે જણાઇ આવે છે. આ શું આત્મા- માં ભરતીનો વખત નહિ કહી શકાય? આદિ અનંતકાળ સુધી જે સામગ્રી ઉપયોગી થઇ પડે તે થે [illegible] વખતમા આપણને મળતી હોય ત્યારે શું મહાવીરપ[illegible]ની આ[illegible]પ[illegible]ને પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ નથી થતી? એક શબ્દમા [illegible] તે આ[illegible] માને મા[illegible] તે એક એવો વખત આવે છે કે જ્યારે આત્મિક [illegible] [illegible] ઉંડી લહેર અ[illegible]શમાંથી [illegible] અને સુંદર સ્વરૂપમાં [illegible] છે અને જીવનને [illegible] [illegible] વિસ્તીર્ણ શક્તિને જાગૃત થતી અને સત્ય [illegible] અનુભવ કરતી પ્રગટ થતા સ્વરૂપમાં જોઇ શકે છે. આ વખત કેટલો [illegible] કીમતી છે? જે તેની કીમતને વિચાર કરે છે તે કે [illegible] માને [illegible] રહે એવાને, પ્રાર્થના કરવાને કે [illegible] [illegible] કરવાને રોકાશે નહીં અને જે [illegible] તેને મહાવીર તરફથી મળે છે તે [illegible] કરવાને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સુધી તે [illegible]

છેવટે આત્માની [illegible] [illegible] જે મહાવીર કહે છે, તે એક વસ્તુ જ [illegible] [illegible] તરીકે [illegible] છે અને [illegible] તેની અલરેજ જણાય છે. એમ આપણે કહી ગયા. તેથી [illegible] [illegible] અને અ- નુભવી [illegible] [illegible] નથી [illegible]? આપણું [illegible] તેથી આજ [illegible] તપાસ કરીએ તો પણ આપણ [illegible] થી [illegible] [illegible] પરમાત્મા-

ની હાજરી અને તેના અદ્રશ્ય કામો શું આપણે જુદા પાડી શકીશું? મહાવીરપણું અદ્રશ્યપણે આવે છે, ન જણાય તેમ અને ન જોઇ શકાય તેમ તેનું કાર્ય ચાલે છે, અને હૃદયના ગુપ્ત ભાગમાં તે વિચાર અને લાગણીનો છુપો ઝરો મુકી દે છે. પરંતુ જ્યાં જ્યાં મહાવીરપણું પોતાનું અપૂર્વ શક્તિનું કામ કરે છે, ત્યાં ત્યાં વહેલા કે મોડા તેનું પરિણામ પ્રગટ થઇ જાય છે. અને તેની જાણ સર્વત્ર થઇ જાય છે. જ્યી તપાસમાં ખરેખર બહારનો ફેરફાર તેના અસ્તિત્વને છુપું રાખે છે. કારણકે, કેટલીક મહોત્સવની અને કંટ્રાકટને લગતી એવી મિલકત છે કે જે ધાર્મિક નિયમ વગરના ઘણા હેતુથી કુદરતી મનોહરતાથી, તીવ્ર લાલચની ગેરહાજરીથી, સંયોગોના લાગવાથી અને મનુષ્યના અભિપ્રાયની સંભાળથી બનેલી હોય છે, અને આવા હેતુનું જે ફળ હોય છે, તેની બાહ્ય નીતિરીતિના ફેરફારપરથી મહાવીરની ક્રિયાનું જે પવિત્ર ફળ છે તે કાંઇક આકારમાં જરાતરા દેખાઇ શકે છે. પરંતુ બીજાઓના ધ્યાનમાં કે તપાસમાં હું ફરીથી કહું છું, તે પ્રમાણે દૈવિક ચમત્કારનું પરિણામ અંતરંગ હૃદયમાં જે રંગ પ્રમાણે થયુ હોય છે તે વહેલા કે મોડા કાંઇ પણ ભુલ વગર પ્રત્યક્ષ થઇ શકે છે. કારણકે, પરિણામ છે તે કાંઇ કલ્પના નથી પરંતુ ખરાપણું છે, માત્ર બાહ્ય સુધારો નથી પણ હૃદયનો ફેરફાર છે, ઉપરની ભલાઇ નથી પરંતુ હૃદયનું મહાવીરપણું જીંદગીની પવિત્રતામાં તરતું રહે છે.

દરેક મનુષ્યે પોતાના અંતઃકરણને આ અજમાયશ લાગુ કરવી જોઇએ અને દરેક શોધ કરતાં સંતોષ પામવો નહિ, જે મનુષ્યમાં મહાવીરપણું નથી, તે પોતે પોતાનો નથી. જે મનુષ્યમાં મહાવીરપણું નથી, તે મહાવીરનું સામ્રાજ્ય કદી જોઇ શકનો નથી. જો કે તમારામાં મહાવીરપણું છે તેની ચોકસ ખાત્રી તમોને મળી શકશે નહિ, તમારો મોક્ષ ક્યારે થશે તે વિષે તમે ચોકસ કલ્પના કરશો નહિ. તો પછી એવો પ્રશ્ન કરવો નકામો છે કે આ જગતમાંથી મારો હવે વખતે ઉદ્ધાર થવાનો છે, અને જગતની નિંદા અને પ્રશંસામાંથી બચવું તેનું મારૂં જ્ઞાન છે. એક ઝરો તેનું મૂળ જેટલું ઉંચું હોય તેટલો ઉંચો ચઢી શકે છે અને તમારી આત્મિક ઉન્નતિ પ્રભુને પહોંચવાને તમને દરેક સાધનો દરેક વખતે આ જગતમાંથી મળી શકશે. હું આગ્રહ કરૂં તેના કરતાં હવે શું હું વધારે મારે

અને વિશેષ વિદ્વાન્ થયો નથી ? તેમજ મારા વર્તનની અગાઉની આરોગ્યતાનો શું મેં ત્યાગ કીધો નથી ? અને જે વિકારને હું વશ થઈ જતો તે વિકારને મેં કબજામાં લીધા નથી ? આવા પ્રશ્નો પુછવાની કાંઈ પણ અગત્ય નથી. મહાવીરપણું આવવાથી તરૂણપણાની લાગણીઓ શુષ્ક થઈ જાય તેવું નથી, તેમજ આપણામાં જે એવા જાણવાની લાગણી છે તે કાંઈ જતી રહેતી નથી. વખતના જવાની સાથે એ ફેરફારો આપો આપ થાય છે અને દરકાર વગરનો અભિચારીતરૂણ બદલીને ડાહ્યોઅનેસુશીલથાયછે,તેહૃદયનાફેરફારથીજેરીતે થાય છે તેના કરતાં વખત જતાં કુદરત પોતાની મેળે જે કુદરતી ફેરફાર કરે છે તે વધારે સંગીન થાય છે. મનુષ્યની તપાસ એવી હોવી જોઈએ કે હું મહાવીરને પગલે શુદ્ધ જીવન ગાળું છું કે નહિ ? અને જે મહાવીર મારા હૃદયના છુપા ભાગમાં જોઈ શકે છે, તેને ભગતાં મારા અંતરંગ નિયમો, લાગણી કે હેતુઓ છે કે નહિ ? હું બાહ્ય અવગુણથી દૂર થાઉં છું એટલુંજ નહિ પણ મારા અંતરંગ હૃદયમાં હું પાપકર્મને ધિક્કારૂં છું, અને તેનાથી દૂર રહું છું કે નહિ ? જે તેમાં હું પછાત હોઉં તો તે દુઃખરૂપ છે અને એ બાબતમાં મેં જીત મેળવી હોય તો તે મારી ખુશાલીનું કારણ છે. મારા બાહ્ય વર્તનમાંજ હું અંકુશ રાખું છું એટલુંજ નહિ પણ મારા વિચાર અને લાગણી, મારી છુપી ટેવો, પ્રકૃતિ અને સ્વભાવપર પણ મારો અંકુશ છે કે નહિ ? મારા આત્માના દરેક પ્રદેશમાં મહાવીરની પૂજા અને પ્રેમ રહેલો છે કે નહિ, અને દરેક મારા વિચાર, દરેક અપવિત્ર સ્વાર્થી લાગણી હાંકી કાઢવાને મારો પ્રયત્ન ચાલુ છે કે નહિ ? અને મહાવીરના મંદિરમાં મારૂં પવિત્ર અંતઃકરણ સ્થાપિત કરવાને હું કૃતેહમંદ થયો છું કે નહિ તેની નિશ્ચય પૂર્વકતપાસ રાખવીજોઈએ. આવા પ્રશ્નોને પવિત્ર અંતઃકરણમાંથી જે જવાબ મળે છે તેની સાથે સૌથી મહત્ત્વનો પ્રશ્ન હમેશાં એ ઉદ્ભવેલો હોવો જોઈએ કે " મારામાં મહાવીરપણું આવેલું કે નહિ ? "

પ્રકરણ ૪ થું.

મહાવીર પરમાત્માનું અદૃશ્ય સ્વરૂપ.

ચતુર્ગતિમાં ભ્રમણ કરી રહેલા મનુષ્ય પ્રાણી મહાવીર પરમાત્માના અદૃશ્ય સ્વરૂપને જોઈ શકશે ? તેને જોવાની શું કોઈપણ સર્વોત્તમ શક્તિ આ જગત્‌પરના મનુષ્યમાં વિદ્યમાન છે ? પરમાત્માને તેના મૂળ સ્વરૂપમાં જોવા અને જેનામાં જગતના સઘળા પદાર્થો પ્રતિબિંબિત થાય છે તેનું આશ્ચર્યકારક અસ્તિત્વ મનુષ્યની આંખ તાકીને જોઇ શકે એ કદિ સંભવિત છે ખરૂં ? સૌંદર્ય, આશ્ચર્ય અને તેજના દેખાવો કે જેનાપર મનુષ્યની આંખ હમેશાં સ્થિર થઈ શકે છે, મહાન્ ચમત્કારિક દેખાવો કે જેના વિષે મનુષ્યકલ્પના પણ કરી શકે છે તેથી શું પરમાત્માના અદૃશ્ય સ્વરૂપને જોવાને તેના હૃદયચક્ષુ પણ શક્તિમાન થઈ શકે ?

એક જાગૃત શ્રદ્ધાળુ આત્માની સર્વોત્તમ ક્રિયા માત્ર મહાવીરના માહાત્મ્યને અનુભવી શકે છે કોઈપણ શ્રેષ્ઠ મનુષ્યાત્માનું અતિશય સુખ દરેક શુભ વિચાર અને આચારમાં ઉન્નત થવા સિવાય બીજું વિશેષ શું હોઈ શકે ? સ્વર્ગનું સુખ, પવિત્રતાનો આનંદ અને અને શ્રેષ્ઠ આત્માનો કૈવલ્ય દરેક આત્મા અનુભવાય છે, પરંતુ મહાવીર પરમાત્માને તેના અદૃશ્ય સ્વરૂપમા જોઈ શકાતા નથી. જેને કોઈ માણસે જોયા નથી અને કોઈ મનુષ્ય જોઈ શકતો નથી, એવું પરમાત્મસ્વરૂપ છે. તેને અજર અમર અને અદૃશ્ય કહેવામા આવે છે. ત્યારે શું મનુષ્ય પ્રાણીએ દરેક આતુર ઇચ્છા અને પરમાત્માના સ્વરૂપને જોવાની ઊંડી અભિલાષા દબાવી દેવી જોઈએ ? કોઈ શંકાશીલ અને દુઃખી આત્મા એવો પ્રશ્ન નહિ કરે કે મારે મહાવીર પરમાત્માને જોવા છે ? ઘણા એમ નથી કહેતા કે જો મહાવીર પરમાત્મા ખરા હોય તો એક ક્ષણવાર પ્રગટ દર્શન માટે શંકાઓ અને મુશ્કેલીઓ દૂર કરીને મને શાંતિ આપે' જેમના અંતઃકરણમાં પરમાત્મા પ્રત્યેનો પ્રેમ ઉભરેલો નથી, અને તેના આત્માની આસપાસ સર્વત્ર અંધકાર થઈ રહ્યો છે તેવા ઘણા અંતઃકરણમાંથી એવી બુમ નથી સંભળાતી કે

મહાવીર પરમાત્માને અમારે એવા છે? તેઓ કહે છે કે
જ્યાં અમે તેના દર્શને જઈને જોઈએ. અમે આગળ
ચાલીએ પણ ત્યાં તે છે નહિ. અમે પાછળ હઠીએ છીએ
ત્યાં પણ તેના દર્શન થતા નથી. તે એવી રીતે છુપાઈને ર
અમે તેને જોઈ શકતા નથી. તે ઘણાં નજીકમાં છે અને વ
દૂર છે, એ કેવું આશ્ચર્યજનક છે? તે પરમાત્મા હમેશાં મ
ઘણી નજીકમાં હોય છતાં તેની સાથેનો સંબંધ કે વાતચીત
થઈ પડે, કુદરતની દરેક હિલચાલમાં, મારા દરેક શ્વાસો
અને મારા હૃદયના દરેક વિચારમાં વીર પરમાત્માનું અસ્તિ
છતાં હું તેના સ્વરૂપને જોઈ શકું નહિ? વળી જ્યારે ઘણાનું
એમ વિચાર આવે છે કે ઘણા મનુષ્યજ નાસ્તિક છે, આ દુ
ઘણાઓ પરમાત્માને વિસરી મુકે છે, તેના વચનનું અપ
છે, તેના અસ્તિત્વને માટે પણ શંકા લાવે છે અને વળી [illegible]
[illegible]

શકે નહિ. મહાવીરના સ્વરૂપને મહાવીરજ જોઈ શકે પણ
મનુષ્ય જોઈ શકે નહિ. એમ કહ્યું છે કે " There shall n
man see God and live " પરમાત્માને જુએ તે માણસ જીવી શ
નહિ મતલબ કે તે માણસમાંથી પરમાત્માજ થઈ જવો જોઈએ.

આ પ્રકરણમાં આપણે મુખ્ય બે બાબતોપર વિચાર કરીશુ
(૧) માણસની હાલની સ્થિતિમાં પરમાત્માનું અદ્રશ્ય સ્વરૂપ તે
દ્રશ્ય થઈ શકે નહિ. (૨) મહાવીરનું જીવન પરમાત્માના અદ્
સ્વરૂપની ખાત્રી આપશે.

(૧) વીરપરમાત્માનું અદ્રશ્ય સ્વરૂપ.

પરમાત્મા અદ્રશ્ય છે, આપણે તેને જોઇ શકીએ નહિ. આ
નિઆમાં રહીને પરમાત્માને જોવાને આપણને યોગ્ય ગણવામાં
વ્યા નથી એમ કેમ હશે? જો તેથી સાધુ પુરૂષને સુખ થતું હોય
પાપી માણસની દુષ્ટતા પર અંકુશ પડતો હોય તો પરમાત્મા
માટે અદ્રશ્ય રહેતા હશે? હવે આ પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં એક બા
વિચાર આવશે કે જે બાબત આપણને લાગતી છે તે ઇન્દ્રિ
જોઈ શકાય એ તદન અશક્ય છે. વિકારી ઇન્દ્રિયોમાંથી નિર્વિકારી
રૂપનું અસ્તિત્વ કેમ જોઈ શકાય? કુદરતની ઘણી ઘણી શક્તિ
છે કે જેની હયાતીની ખબર આપણે જોઈ શકીએ છીએ તાપ
ત્યાદ. સ્વરૂપ કદી જોઇ શકાતી નથી. મુદ્દ મુદ્દ આ ર અને ર
પદાર્થો આપણી આંખ જોઈ શકે છે પ તેમ જે વિજળી
કામ કરે છે તે કોઈથી જોઈ શકાતી નથી. જ્યોતિષ ચક્રની ગતિ
સમજ દ્રષ્ટિએ જોઇ શકાય છે પણ ઇંદ્રિયની તીવ્રતાથી પ
સંપૂર્ણ મધ્યબિંદુને જોઇ શકાતું નથી. અને એ આવી રીતે
પદાર્થ વિષયક અને આત્મિક દુનીયાની મર્યાદાપર ઇન્દ્રિયોના
થી ન જાણી શકાય તેવી રચનાઓ અને વિરોધ તો જ્યારે
તે મર્યાદામાંથી બહાર થઇએ છીએ ત્યારે આપણે એવા
કેવળ કરીએ છીએ : અને શારીરિક ઇન્દ્રિયો નિષ્ફળ જાય
ભૂ દ્રષ્ટિ શક્તિની જરૂર પડે છે. વિચારને કોણે જોયા છે?
મન, હૃદય, આત્મા કહીએ છીએ તેનું સ્વરૂપ કહેવું
આંખથી જોઈ શકાય છે? જો આ નિર્બળ શક્તિઓ આપણી આંખ

ય, અસંખ્ય જાગૃત આત્માઓ જ્યારે આપણે સૂતા હોઈએ કે જાગ-
તા હોઈએ ત્યારે પૃથ્વીપર ચાલતા હોય તોપણ જ્યારે તેઓમાં આંતરિક
દુનિયામાં આમતેમ દોડાદોડ થતી હોય ત્યારે તે મહત્ત્વવાળા આ-
ત્માઓના અસ્તિત્વની ઝાંખી નિશાની પણ મનુષ્યની બાહ્યદ્રષ્ટિ
જોઈ શકશે? શું આપણે શરીર ધારણ કરનારા જીવોની દુનિયામાં
નથી રહેતા, તેઓની સાથે હંમેશનો સંબંધ નથી રાખતા, તેમના
સ્વરૂપની અને તેના અસ્તિત્વની હંમેશની સાબિતિ આપણે નથી જોતાં?
અને તેમ છતાં કોઈપણ આત્મા બીજા આત્માને દૃશ્ય થયો હોય તેવું
કદિ બન્યું છે? નહિ. જે ઇંદ્રીયોને દેખાય છે તે આત્માએ ધારણ
કરેલા આકાર છે આપણી આસપાસની દેખીતી દુનિયામાં આપણે
માત્ર આત્માના ઘરને જ જોઈએ છીએ

આ રીતે પરમાત્મા હમણાં અને હમેશાં અદૃશ્ય હોવા જો-
ઈએ. એક ઘણો હલકો આત્મા પણ ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકાતો નથી
તો પછી જે સંપૂર્ણતાને પામ્યા છે, તેવા પરમાત્માને કેવી રીતે
જોઈ શકાય? સામાન્ય રૂપે કેટલીક રીતે શારીરિક આકારમાં બ-
હારથી જાણી અને જોઈ શકાય છે. મનુષ્યાત્માઓ જે જાતના આકા-
રો ધારણ કરે છે, તેથી તેને જુદા જુદા રીતે ઓળખી શકાય છે, પ-
રંતુ તેઓના સંબંધમાં પણ આત્મામાં કાંઈક એવું અદ્ભુત છે કે,
જે માનુષિક આલંબન મનોહર સ્વરૂપથી પણ કિંમતી મોટું છે,
અને જે કોઈથી જોઈ શકાતું નથી. કેમકે તેના જોનાર સરખા કાંઈ
વધારે કીમતી છે જ નહિ અને તે. પછી અનંત શક્તિવાળા મહા-
વીર પરમાત્મા કેમ જોઈ શકાય? જોને. અનેક દેવલોકમાં પણ
સમભાવ થતો નથી, તે મનુષ્ય કેવી રીતે [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

સમજવું જોઇએ કે, આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિ માટે જગત્માંથી [illegible]ઓની શોધ કરવી તે નકામી છે. આપણે કલ્પનાશક્તિને છૂટી [illegible] દઇએ, અને એમ અનુમાન કરીએ કે, સૂર્યનું તેજ હરાઇ ગયું હે[illegible] તારાનો પ્રકાશ નષ્ટ થયો હોય, અને દેવલોક સમુદ્ર, આકાશ વિ[illegible] એ પોતાના માર્ગથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા હોય તોપણ શું [illegible] પરમાત્માની ન પહોંચી શકાય તેવી શક્તિ કોઇથી દૂર કરી શ[illegible] તેવું બની શકે કે? પરમાત્મા થવાને અનેક અવતાર ધારણ પડે છે, અનંતાભવ ભટકવા પડે છે, તો પછી પરમાત્મા થઇને અવતાર ધારણ કરવામાં આવે એ વાત કેવી યુક્તિવાદની જણાય [illegible] સિદ્ધ થયા પછી જેને કોઇ પણ ક્રિયાની જરૂર રહેતી નથી, જેમને કોઇના પર રાગ કે દ્વેષની વૃત્તિ નથી, તેમને અવતાર કરવાનું કારણ શું હોઇ શકે? સિદ્ધ થવાને જે છેલ્લું શરીર છેલ્લું મનુષ્યજીવન હોય છે, તેનેજ અવતાર કહેવામાં [illegible] હોય તો [illegible] નથી પરન્તુ સિદ્ધ થયા પછી મોક્ષ [illegible] પરમાત્મા અવતાર [illegible] અને યુક્તિ[illegible] ની [illegible] નહિ

[illegible]

[illegible]

અંશે આત્મામાં પ્રતિબિંબ પડે છે તેટલે અંશે આત્મા પરમાત્માને જોઇ શકે છે, અને તેટલેજ અંશે તે તેને જાણી શકે છે. મતલબ કે આત્મા પોતેજ પરમાત્મ સ્વરૂપિ હોવાથી જેટલે અંશે તેનું પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તેટલે અંશે તે પોતાના આત્માનેજ પરમાત્મ સ્વરૂપે જોઇ શકે છે.

પરમાત્માના દર્શનની આપણી ખાત્રીને ચોક્કસ કરવાને માટે આપણે ક્ષણવાર એવું અનુમાન કરીએ, આપણને કોઇપણ આપણા જેવા મનુષ્યના મનની અંદર જોવાનેશક્તિ મળેલી છે. મનુષ્ય બુદ્ધિના પુસ્તકો જ્યારે આપણે વાંચીએ છીએ ત્યારે જે વિચારથી આપણને આનંદ થાય છે તે વિચારો શબ્દસ્વરૂપ પામ્યા પહેલા કવિ કે લેખકના મનમાં હયાતિ ધરાવતા હતા. અને જો કે એથી પણ વધારે કિંમતી વિચારો જે હૃદયમાં પ્રકાશી રહે છે તે બતાવવાને ગમે તેવી કિંમતી ભાષા પણ નકામી અને યોગ્ય શબ્દ સમૂહ વગરની છે, તેથી આપણાથી જો તે મહાન્ વિચારકોના હૃદયમાં જોવાને અને તેના હૃદયની સપાટીપર તે વિચારો જેવા ધસી આવે છે, તેવાજ તેના મહાન પ્રકાશને જોવાને બની શક્યું હોય તો ગરીબ ભાષાની અપૂર્ણતા વગર ચલાવી શકાય. તેમજ વળી સૌંદર્યનો વિચાર તેની બાહ્યસત્યતાથી ઘણો અગાઉનો છે, અને તે મહાન્ વિચારના હૃદયમાં જ્યારે તે તેને રંગ અને આકારનું દૃશ્ય સ્વરૂપ આપે છે, તે અગાઉ હયાતી ધરાવે છે. અને હુન્નર કળામાં મહાન્ બુદ્ધિનો પણ એવો નિયમ છે કે ગમે તેવા સર્વોત્તમ અને સુંદર કામ બને તે સંતોષ પતો નથી, પોતાના મૂળ હેતુને તે પુરેપુરો વ્યક્ત કરી શકતો નથી.

હવે આપણે જરા વિશાળ વિચાર પ્રદેશમાં ચડીને ક્ષણવાર આત્માને જોવાવાળા એક મનુષ્યનો વિચાર કરીએ કે જેને તરતજ પરમાત્માના અંતરંગમાંજોવાનીશક્તિકૃપાથાયઅનેસઘળાસત્યસૌંદર્ય અને ભલાઇનું મૂળ જે પરમાત્મ છે તેનું જ્ઞાન સહેલાઇથી પ્રાપ્ત કરી લે તો શાસ્ત્રમાં જે જ્ઞાનના ભેદના મુખ્ય તત્ત્વ કહેલા છે તેથી પરમાત્માનું દરેક સ્વરૂપનુ પ્રતિબિંબ પડી શકે છે પરંતુ મહાવીર પરમાત્માના મહાન વિચારો જે શાસ્ત્રોમાં કહેલા છે તે મનુષ્યની ભા-

યાના અપૂર્ણપણાથી ઓળાય તે પહેલા અને જગતના સૌંદર્ય, નિયમ અને વ્યવસ્થામાં જે ફેરફાર થાય છે તેનું જ્ઞાન ન થાય તે પહેલાં તે વિચારોથી મનુષ્યપરમાત્માના સ્વરૂપનું પ્રતિબિંબ જોવાને શકિતમાન થઈ શકે નહી.

ત્યારે વિચાર કરો કે બાહ્યસ્વરૂપ અને છાયાથી આગળ વધવાને માત્ર સત્યના ઉપર ઉપરના અજવાળાને જોવાનેજ નહિ પરંતુ જે પરમાત્માનું જ્ઞાન સર્વત્ર છે અને દરેક જગતના પદાર્થ જેમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે તેના સત્ય સ્વરૂપને જોવાને જ્યાં પરમાત્મા રહે છે ત્યાં વાસ કરવાને શું કરવું આવશ્યક છે તે વિષે મનન કરો અને મહાવીર પરમાત્માએ જે રીતે સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું તેરીતે કર્મથી મુકત થઇ સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્ન કરો અથવા જ્યારે તમે આ સંસારના સર્વોત્તમ સુખના મહાન દેખાવને જુઓ છો, પર્વતો, સરોવરો, અને જંગલને પ્રાતઃકાળના અજવાળામાં મનોહર દેખાવમાં નિહાળો છો, બપોરની સોનેરી ભરતીના સોનેરી મોતીઓ અથવા રાત્રીના આકાશના શીતળચંદ્ર અને તારાઓના શાંત પ્રકાશને અનુભવો છોત્યારે તમોને અપૂર્વ આનંદ થાય છે તો પછી જે પરમાત્મ સ્વરૂપમાં સઘળા જગતના પદાર્થનું એક સરખું પ્રતિબિંબ પડે છે તેના સૌંદર્ય સ્વરૂપ જોઇને તમને કેટલો સ્થાયી આનંદ થશે તેની કલ્પના કરો અને માટે શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે કહે છે કે ભવિઆત્માને મોક્ષ મળશેજ.જે કર્મના પડદા આપણને મહાવીરપરમાત્માના મૂળ સ્વરૂપથી અલગ રાખે છે,તે એક દિવસ ખસી જશે.આત્મિક શકિતઓ જાગૃત થઇને જગતના હૃદય અને જીવનમાં પોતાનું પરિબળ વિસ્તારશે, ઇંદ્રિયોના ક્ષણિક અનચ વિકારો દૂર થઇ જશે અને મુકત થયેલો આત્મા સિદ્ધ સ્વરૂપ પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરશે મહાવીરે એજ રીતે પરમાત્મા પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જેઓપરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરશે તેઓ મહાવીર થઇ મહાવીરના અદ્દશ્ય સ્વરૂપ જોઇ શકશે. હૃદયની જેમ જેમ પવિત્રતા થતી જશે તેમ તેમ મહાવીરપણું ઝાંખા સ્વરૂપમાં દ્દશ્ય થતું જશે. આપણે તે મહાવીર પરમાત્માના પુત્રો તેને પ્રિય છીએ, અને આપણું શું થશે તે જે આપણને હાલ કાંઇ દેખાતું નથી, પણ આપણે જાણીએ છીએ કે જ્યારે આપણને તે વીર પરમાત્મા દેખાશે, ત્યારે આપણે પણ તે

એવાજ મહાવીર થઈશું કારણ કે, તે જેવા છે, તેવાજ સ્વરૂપથી આ-પણે તેને જોશું. હમણા આપણે ઝાંખા કાચ મારફત ઝાંખુ સ્વરૂપ જોઈએ છીએ. પરંતુ પછી આત્માની આડે જે આડ ઝાંખા કાચ છે, તે દૂર થશે એટલે તે પરમાત્માને મૂળ સ્વરૂપમાં મળી જશે. હમણા મને તેના અંશનું જ્ઞાન છે, પરંતુ પછી જેમ મેં મને જા-ણ્યો છે. તેમજ તેને જાણીશ. તે સ્વરૂપ જોવાને દીપક કે સૂર્ય-ના પ્રકાશની જરૂર પડશે નહિ. કારણકે તેથી ઘણો વિશેષ પ્રકાશ પરમાત્મ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થતા આત્મામાં હોય છે.

પરમાત્માના દર્શન માટેનો વિચાર ત્યારે હવે કાંઈ અશક્ય જેવો જણાતો નથી. જો કે ચર્મચક્ષુથી પરમાત્માને જોઈ શકતા નથી તોપણ આત્મામાં એવી યોગ્યતા છે કે જેને સંપૂર્ણ રીતે ખી-લવવામાં આવે તો પરમાત્માના સ્વરૂપને તે જોવાને શક્તિવાન થઈ શકે. અનુમાન કરતાં ન માની શકાય તેવું તેમજ પદાર્થની કુદરતમાં એવું કાંઈપણ અશક્ય નથી કે જેથી પરમાત્મા આત્માને દૃશ્ય નથાય અને પરમાત્મપદના અનંત સુખની આત્માને પ્રતીત ન થાય તે-મજ જગતના પાપી આત્માઓની પ્રવૃત્તિ પણ જાણી ન શકાય. ત્યારે એવો સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે કે આવો ભેદ શા માટે રાખવામાં આ-વેલ હશે? પરમાત્મા પોતે કેમ તાત્કાલિક દૃશ્ય નહિ થતા હોય? એવું શું કારણ છે કે હજુ સુધી કોઈ પણ મનુષ્ય પરમાત્માને જોઈ શક્યો નથી. ?

આ પ્રશ્નનો જવાબ એવો છે કે પરમાત્માનું અદૃશ્ય સ્વરૂપ આપણા આત્માની હાલની સ્થિતિમાં જે રીતે ન જોઈ શકાય તેવા કારણો છે (૧) અજમાયશ તરીકેની આપણી સ્થિતિ અને (૨) કે ળવણીની સ્થિતિ

આત્માની કસોટી.

તમારૂં હાલનું જીવન અજમાયશની સ્થિતિએ જુઓ અને તમને જણાશે કે પરમાત્માની અદૃશ્યતાની તમારે માટે હજુ ઘણી જરૂર છે. જીવનની અજમાયશ તે પરાક્રમો વિઘ્નના અતિશય અને અં કુશ વગરના વર્તનના સારા નરસા હેતુઓનો વિચાર છે. જેમાં શુદ્ધ કે નિષ્ફળતાને. સંભવ ન હોય તેની પરીક્ષા હોઈ શકે નહીં સત્ય

વિષેના દૃઢ પ્રેમની માણસની પરીક્ષા કરવી હોય તો સત્યને અત્યંત સ્વચ્છ સ્વરૂપમાં તેની સન્મુખ મુકવું જોઇએ નહિ. પ્રમાણિક અને આતુર શોધકને તે સત્ય શોધી કાઢવા માટે માર્ગ શુદ્ધ કરી આપવો. અને તેજ વખતે બેદરકાર અને પ્રપંચી માણસ માટે સત્ય જોવાને પુરતું અંધારૂં કરવું જોઇએ. જો ભલાઇ વિષેના માણસના પ્રેમની પરીક્ષા કરવી હોય તો ભલાઇ અને બુરાઇના પરિણામો બહુ સ્થાયી તેમજ બહુજ ક્ષણિક ન હોવા જોઇએ કે જેથી તેમની વચ્ચે પસંદગી કરવાને માત્ર ગાંડો માણસજ પાછો હઠે એથી ઉલટું જ્યારે પવિત્રતા કલેશ કંકાશના વર્તનના ભાગીદાર થાય અને પાપી મોજ શોખની શિક્ષા દૂર અને અચોકસ દેખાતી હોય ત્યારે નૈતિક નિયમ અને વર્તનની પરીક્ષા ઘણીજ તપાસ વાળી થઇ શકશે.

હવે એમાં કાંઇ પણ સવાલ જેવું નથી કે આપણા હાલના જીવનની સ્થિતિ ઘણા પ્રમાણમા પરીક્ષા કરવાની જરૂરીઆતવાળી છે. કારણકે જ્યારે આપણે ભવિષ્યની જીંદગીમા જે પરીક્ષાથી ઘણો સારો લાભ થાય, તે પરીક્ષા વિષેના વિચારો આપણા મનમાંથી કાઢી નાખીએ તો પણ એટલું તો ખુલ્લુ છે કે, આપણે એવી સ્થિતિમાં મુકાયા છીએ કે, જેમા સત્ય અને અસત્ય, સારૂં અને માઠું, જીવન અને મૃત્યુ વિગેરે દ્વંદભાવ આપણી સન્મુખ છે, અને તેમાંથી શું પસંદ કરવું તેનુ જોખમ આપણાપર રહેલુ છે, કે જેમાં ખોટી પસંદગી થઇ જવાનો પણ હરેક સંભવ છે. સૂર્યના પ્રકાશની પેઠે દૈવિક સત્ય બેદરકાર આંખોપર આપોઆપ જઇ પડતું નથી કે મોટી ગર્જના અથવા અવાજની પેઠે તેના સિદ્ધાંતો લક્ષ વગરના કાનપર જઇને પડતા નથી. પરમાત્માના અસ્તિત્વ જેવા ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો પણ માણસના મનપર જોરથી લાવવામાં નથી આવતા અથવા અતિશે પુરાવા પણ આપવામાં નથી આવતા કે જેથી સ્વચ્છંદી અને બેદરકાર મનને આપોઆપ પ્રતીતિ થઇ જાય. વિવેક બુદ્ધિ અને ગાઢ દાસ્તીનો સઘળો પ્રકાશ હોવા છતાં જગતના આ ખુલા છુપા ભેદો માત્ર જાગૃત અને તીક્ષ્ણ ચક્ષુઓ જોઇ શકે છે. અનાદિ જગત્માંથી નિકળતા શાંત નાના અવાજો જીજ્ઞાસા અને લક્ષ વાળા કર્ણથીજ સાંભળી શકાય છે. દિલગીર ભરેલા અનુભવથી સાબીત થાય છે કે જગતના પદાર્થોના ઘુંચવાડા અને મોટા અવાજો

વચ્ચે અનાદિ સત્ય આંધળું અને બહેરૂં રહે છે. તેવીજ રીતે વીર પરમાત્માના વચનોના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું. જીજ્ઞાસુ હોય તેનાથીજ તે વચનો સંભળાય છે, અને તેનાજ આત્માને તે હિત કરનારા થાય છે. જેઓ સત્યાસત્યનો તોલ કર્યા વગર અંધ શ્રદ્ધામાં આંધળા માણસની માફક ચાલતા પ્રવાહમાં ઘસડાય છે, તેમને રોકીને ખરા માર્ગમાં લાવનાર તેની પોતાની ઈચ્છા વગર કાંઈ કરી શકતા નથી. એક માણસ ડુબતો હોય તેને કોઈ કાઢવા જાય; પરંતુ તે પોતેજ બહાર નીકળવાને ખુશી ન હોય તો બીજા શું કરી શકશે, તેવીજ રીતે જેમને મહાવીરની દરકાર નથી, અને મહાવીર તેના ઉદ્ધારનો જે માર્ગ બતાવે છે તે માર્ગે ચાલવાને તે પોતે ઇચ્છાવાળો નથી તો પછી તે મહાવીર તેવા જીવોને માટે શું કરી શકશે? અપવિત્રતા કાંઈ પરમાત્મા વચ્ચે પડીને કાઢી નાંખતા નથી. પાપી માણસને તેના દુષ્ટ વર્તનને માટે કોઈ સ્વર્ગથી બીવરાવવા આવતું નથી. માર્ગમાં પાપનું વેર લેવાને ઉભું રહેતું નથી, તેમજ તેના મસ્ત પ્રલય કોધથી કોઇ અંધકાર ફેલાવી દેતું નથી. કર્મ ચુપકીદી પોતાનું કામ કરે છે, તેથી પાપની દરકાર નહિ રાખવાને અને પરમાત્માને ભુલી જવાને અથવા પોતાના જેવોજ માની લેવાને માણસ ભૂલ કરે એ સ્વાભાવિક છે.

આવા પ્રકારનું ધોરણ જાળવી રાખવાને એ ખુલ્લી રીતે જરૂરનું છે કે પરમાત્માએ અદૃશ્ય રહેવું જોઈએ. જો પરમાત્મા સર્વ કોઈને દૃશ્ય હોય તો જગતમાં જે વિચિત્ર દ્વંદ્વભાવ છે, તે જોવામાં આવે નહિ, અને બધા પરમાત્માના શ્રદ્ધાનુસારી થઈ જાય અને તેમ થવાથી ભક્તિનું માહાત્મ્ય રહે નહિ. સર્વ શક્તિમાન સિદ્ધ સ્વરૂપી વીરપરમાત્મા પોતાના અદૃશ્ય સ્વરૂપને દૃશ્ય કરે તો અવિનય તે આંધપણું મળશે, અને તેથી આજ્ઞાધારકપણું એ પ્રેમની નિશાની તરીકે રહી શકશે નહિ. શંકા અને શ્રદ્ધા અપવિત્રતા અને સદ્‌ગુણોનો એક સરખી રીતે અંત આવશે. સાધુ પુરૂષની પવિત્રતા તે અસત્યતા પરમદ્વારે મેળવેલી છુટ નહિ મળશે દુષ્ટતાની ખુદ શક્તિઓ પાપીના હૃદયમાં નબળી પડી જશે. પરમાત્માના અદૃશ્યપણાથી ધર્મના નાશકો પોતાના જ્ઞાન અને બુદ્ધિબળથી વીર્યનું તંત્ર ચલાવ્યા કરશે, તેઓ જો પરમાત્મા દૃશ્ય થાય તો કાંઈપણ મહત્વપણું

ધરાવી શકે નહિ. બેદરકાર મનુષ્ય તેમજ ઘણોજ શ્રદ્ધાળુ અને ભક્તિવાન મનુષ્ય જ્યારે પરમાત્મા પોતે આવે ત્યારે એક સરખા સ્વરૂપમાં તૈયાર થઈ રહે અને સારા નઠારા તો ભેદ પછી રહી શકે નહિ આ પ્રમાણે થવાથી જગતની વ્યવસ્થા રહી શકે નહિ. વળી જે મૂળથીજ અદ્રશ્ય છે તેની દ્રશ્ય થવાની કલ્પના કરવી તે પણ વ્યર્થ છે. જેઓ મહાવીરપણાને પામે છે તેઓજ તેને જોઈ શકે છે. આંધળો માણસ જેમ આંખ વગર કોઈ પદાર્થ જોઈ શકતો નથી તેમ જેમના જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુઓ ખુલ્લા નથી તેઓથી મહાવીર પરમાત્માનું અદ્રશ્ય સ્વરૂપ જોઈ શકાશે નહિ. માટે મહાવીરને પગલે ચાલી મહાવીરપણું પ્રાપ્ત કરી મહાવીરના અદ્રશ્ય સ્વરૂપને પામી શકાય તેવી રીતે નિરંતર ઉદ્યમવંત રહેવું એ ઘણુંજ જરૂરનું છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા છે અને તેનુંજ સ્વરૂપ અદ્રશ્ય છે તેથી આત્મા કર્મથી મુક્ત થઈ પરમાત્મપદને પામશે.

વીરપરમાત્માના અદ્રશ્યપણાથી થતી આત્મિક કેળવણી.

મનુષ્યના આધુનિકજીવનમાં તેના આત્માને જાગૃત કરવાને અને કેળવવાને પરમાત્માના અદ્રશ્યપણાનો તેટલોજ સંબંધ છે. આ જગતમાં જે પ્રાણીઓ (કસોટીની) અજમાયશની ક્રિયામાં પસાર થઈને પોતાના ભવિષ્યનો નિશ્ચય કરે છે એટલુંજ નહિ પણ જેઓ કેળવણીની ક્રિયામાં પસાર થઈને તેને માટે યોગ્ય થાય છે તેઓના જેવીજ આપણા આત્માની સ્થિતિ છે અને જ્યાં સુધી એ ક્રિયા સંપૂર્ણ થાય નહિ ત્યાં સુધી પરમાત્માના દર્શન આત્માને થઈ શકતા નથી જે શક્તિવડે વીરપરમાત્માને જોઈ શકાય છે તે શક્તિ ઘણાંજ પવિત્ર મનુષ્યમાં પણ અપૂર્ણ અને ખીલવણી વગરની હોય છે, અને અયોગ્ય આત્મિક શક્તિવાળાને પરમાત્માનું દર્શન જો કદાચ સંભવિત થાય તો જેમ ગ્રીષ્મ રૂતુનો બપોરનો સખ્ત તાપ આંખના દરદી અને નબળા માણસને અસહ્ય થઈ પડે છે તેમ પરમાત્માના દર્શન પણ અસહ્ય થઈ પડે છે. માટે એમજ વિચાર કરવો જોઈએ કે આત્મિક શક્તિઓના આનંદ અને જોવાની શક્તિને માટે પ્રથમથીજ આત્મામાં એ શક્તિ મેળવી તૈયાર થવું જોઈએ. પરમાત્માના હૃદયને જાણવાને અને પ્રશંસા કરવાને તેની મહત્વતા

સૌંદર્ય અને ભલાઈને અનુભવવાને જોનારના આત્માના ઘણાજ ના-
જુક હૃદયમાં તેવાજ ગુણો હોવા જોઇએ. એક પાળેલું જાનવર પોતા-
ના ધણીને શરીરથી ઓળખી શકે છે પણ હૃદય, અંતઃકરણ, વર્તન
વિગેરે જે ગુણોથી માણસાઈપણું ખરી રીતે કહી શકાય છે તે હલકા
જાનવરને હમેશા અદશ્ય છે અને અદશ્ય રહેશે. વિચાર, વિવેક, બુ-
દ્ધિ, પવિત્રતા પૂજ્ય બુદ્ધિ નૈતિક સદ્‌ગુણો વિગેરે જો કે જનાવરને
વારંવાર જણાવવામાં આવે છે તો પણ તે પ્રાણીને તે સમજવાને
કંઈ યોગ્યતા આવતી નથી અને ઉપરના ગુણો તેઓ
જાણી શકે તે પહેલા તેમના પોતાનામાં એ ગુણો હોવા
જોઈએ. તેઓ શાણા અને બુદ્ધિવાળાને જાણી શકે તે
પહેલા તેમને પોતાને તેવા ડહાપણવાળા કરવાની
કેળવણી મળવી જોઇએ. તેવીજ રીતે વળી હલકા અને
જંગલી હૃદયવાળા માણસ કે બાળક જો કે કોઇ ઉંચા વિચા-
રવાળા અને પ્રેમ સ્વભાવવાળા માણસની સાથે રહેતા હોય તો પણ
તેઓ ખરેખર રીતે તેને જાણી શકે છે એમ કહી શકાય નહિ. દિન
પ્રતિદિન તેઓ એક બીજાને ત્યાં હાજર હોય તો પણ માત્ર શારીરિક
સંબંધથીજ તેઓ તેમને જાણી શકે છે, તેઓને આત્મિક સંબંધ કે
વિચાર હોતો નથી. અને હલકો આત્મા ઉચ્ચ આત્માને જોઇ શકતો
નથી. તાત્પર્ય એ છે કે એક બીજાના મૂળ સ્વરૂપમાં ઓળખવાને
નૈતિક અને આત્મિક પ્રકૃતિ તથા યોગ્યતા સમાન હોવી જોઇએ.
અપવિત્ર, વિષયી અને સ્વાર્થી મનુષ્ય પવિત્ર અને સાધુ પુરૂષને જોઈ
શકે એ તદ્દન અસંભવિત છે. સાંસારિક અને માઠી પ્રકૃતિઓમાં પ-
વિત્રતા ભલાઈનેજ જુએ છે. સ્વાર્થીપણું સત્યથી દૂર રહે છે. અપ-
વિત્ર માણસના ઘણાજ નજીકના પ્રદેશમાં હોવા છતાં તેને પવિત્ર
અને સ્વર્ગીય આત્માનું દર્શન અને ઓળખાણ કેટલાક મહાસાગરો
વચમાં હોય તેટલું ઘણું દૂર અને તેની દૃષ્ટિ મર્યાદાથી બહાર રહેલું
હોય છે. તેઓની અંતરંગ સ્થિતિમા ઘણોજ અંતર રહે છે. અને
જ્યારે કર્મની ખીણ આડી આવે તથ. પવિત્ર આત્મા તેના અંતરંગ
સૌંદર્યને નષ્ટ કરી અપવિત્ર થાય ત્યારે તેણે ફરી પોતાની
પ્રકૃતિનો સંપૂર્ણ સુધારો કરવો જોઇએ, અને ભલાઇનું મૂળ
સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. તેવીજ રીતે એથી પણ વિશેષ

માત્માનું સિદ્ધ સ્વરૂપ મહાવીર પરમાત્માના છેલ્લા ભવમાં પ્રતીત થાય છે. પરમાત્મપદ મેળવવાને મહાવીરનો છેલ્લો ભવ હતો અને તેથી તે છેલ્લા શરીરે પરમાત્માનેજ યોગ્ય હતા. મહાવીર પરમાત્માએ મોક્ષનું સ્વરૂપ કહ્યું છે અથવા શિખવ્યું છે તેથી નહિ પણ તેના પોતાના શરીરમાં અને તેના જીવન અનુક્રમમાં તે આ જગતના જીવોને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવાને અનેક માર્ગ બતાવી ગયા છે. એક બાળક પોતાના પિતાના વર્તન કે આકારનું વર્ણન કરે, એક વિદ્યાર્થી પોતાના શિક્ષકનું વર્ણન કરે, એક ગ્રંથકર્તા પોતાના જીવનનો હેવાલ પુસ્તકમાં લખી શકે, પરંતુ આ દરેક બાબતમાં કેટલુંએક એવું વર્ણન પણ હોય કે જે ખરેખરૂં ન પણ હોય. કેમકે ગ્રંથકર્તા જોધ-ણો બાહોશ લેખક હોય તો પોતાના લખાણમાં પોતાનું જીવન એવી રીતે લખશે કે તેના પુસ્તકના વાચનથી વાંચનારાઓ જાણે તેની સામે [illegible] વર્તનના પરિચયવાળા હોય તેમ દરેક બાબત અનુભવી શકે છે. તેવીજ રીતે વિદ્યાર્થીએ પણ પૂજ્ય શિક્ષકના આચાર વિચાર જાણેલા હોય છે, અને તેવીજ રીતે બાળક પોતાના પિતાને સ્વભાવ, [illegible], વિચાર, લાગણી અને કૌટુંબિક [illegible] પ્રત્યક્ષ અનુભવેલા હોય છે અને જો કે તેના પિતાના વર્તનમાં [illegible] કે જે [illegible] પ્રમાણમાં બાળક [illegible] બાળક તેના પિતાનો [illegible] બીજો કોઈ પણ માણસ [illegible]

[illegible] પરમાત્મસ્વરૂપ [illegible] બીજે સ્થળે મળી [illegible] પણ આપણે એટલું [illegible] અને આત્માનું દરેક [illegible] અને તેના [illegible] છે, પણ તે અનંત [illegible] સ્વરૂપનું જે વર્ણન [illegible] માર્ગ શો-[illegible] એ પરમાત્મા-[illegible] મૂર્તિ છે અને [illegible] પરમાત્માનો

૪ પરિચય સમજવો જોઈએ માટે મહાવીરના માનુષિક
જેમ ઉંડા અભ્યાસી થવાય તેમ થવાને પ્રયત્ન કરવો
હિતકારક છે.

મહાવીરને પરમાત્મસ્વરૂપે જોવાને ત્રણ બાબતો લક્ષમ
વાની છે (૧) તેનું શરીર (૨) તેનું જીવન અને વર્તન અને
ના ઉપસર્ગો (દુઃખો)

મહાવીરનુ શરીર.

મહાવીર તેના શારીરિક બંધારણથી પરમાત્માની પ્રતીતિ
રતા હતા. વજ્ર ઋષભ નારાચવાળું ૬૮ સંઘાતન અને સમ
સંસ્થાનવડે તેની મનુષ્ય કરતાં અનેક અંશે વિશેષતા પ્રગટ થ
તી. જેમણે બાળપણમાંજ ઇંદ્ર જેવાને રમતમાં પણ હરાવ્યા
અને એક અંગુઠાન. જોરથી જેણે મેરૂને પણ કંપાયમાન કર્યો
હતો તે મહાવીરન. શરીરપરથી તેનું મહાવીરપણું પ્રગટ જણા
આ આશ્ચર્ય જેવું કયું નથી. જે શરીરપર એકજ રાત્રિમાં ઘેર
ઉપસર્ગો થયા અને જે [illegible]
[illegible]

રીતે છે ? જે આકારને સામાન્ય મનુષ્ય પ્રેમ વળગી રહે તેવું સ્વરૂપ આપવું વળી એથી પણ કેટલું વિશેષ મુશીબતી ભરેલું છે ? પરમાત્મા સંબંધી વિચાર લાવવાને પ્રૌઢ વિચાર શક્તિની અગત્ય છે, જે વિચારની પાછળ મન તેની ઘણીજ ઉંચી અને વિચારવંત સ્થિતિમાં પણ હૃદયના પ્રયાનથી જોર કરશે નહિ પણ ગમે તે ક્ષણે તેને એકત્ર કરી શકાય છે અને સંસારની તીવ્ર લાલચોની વચમાં તેને બીજી અસર થવા પામે નહિ. પવિત્ર પરમાત્મસ્વરૂપનો વિચાર આકાર વગર, લાગણી વગર, મર્યાદા વગર, બધું જાણીને, બધામાં પસાર થઈને, બધામાં એકતા મેળવીને પણ સામાન્ય ઉપયોગને માટે અર્થ વગરનો અને જુદો પડે તેવો છે. સાહિત્યરસિક હૃદયને તે ઉચ્ચ સાહિત્ય પુરા પાડે પણ અંતરંગ ધારણ શક્તિને માટે તેનું ગ્રહણ થઈ શકતું નથી. શાંત અને મનન અવસ્થામાં આત્માને તે વિચાર આવે પણ જ્યારે આપણે હમેશની જીંદગીની ચિંતા અને ખટપટ કે જ્યાં તે વિચાર જાગૃત રહેવાની જરૂર છે તેમાં ગુંથાઈ જઈએ છીએ. ત્યારે તે પવિત્ર શ્રેષ્ટ વિચાર અદૃશ્ય થઈ જાય છે. વળી પૂર્વે કહ્યું છે તેમ પરમાત્માનું માત્રઝાંખુંરૂપરહિતપરનું જુદું દર્શન મનુષ્ય પ્રેમ અને સહાનુભૂતિથી બહુ દૂર નથી. પવિત્ર અંતઃકરણ મહાવીરમાંજ પરમાત્માને જોઈ શકે છે. તે પરમાત્માના કાર્યો જોઈ ને તેને કાંઈક વિશેષ ઈચ્છા થાય છે તેને પરમાત્મની છેક નજીક જવાની ઉત્કંઠા થાય છે. પિતા પુત્રના પ્રેમની પેઠે મહાવીરની સાથે તે પરિચિત થવાની ઇચ્છા રાખે છે. એક મિત્ર તરીકે તે મહાવીરને સઘળા દુઃખો કહેવાને ચહે છે અને તેના અંતઃકરણમાં પોતાના વિષે લાગણી થાય તેવી રીતે થવાની માગણી કરે છે. પરંતુ સર્વવ્યાપકપણું, સર્વજ્ઞપણું, સર્વશક્તિમાનપણું રૂપ અને આકાર વગરનું, સાદિ અનંત સ્થિતિનું અનિત્ય પરમ અનંત શક્તિવાનું આ બધા પરમાત્માના મુખ્ય વિશેષણો જે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તે મનુષ્ય ઈચ્છાઓ અને લાગણીઓને આકર્ષણ કરવાને બદલે દૂર હાંકી કાઢે છે, જાગૃત કરી ઉંચે ચઢાવવાને અને સંપૂર્ણ પ્રેમ કરાવવાને બદલે હાની કરે છે અને કરવાના નથી ઉંચે કરીને મુકે તેવા જ વધી મનુષ્યની નમ્રતાઈમાં ભારી નિરાશાના સાથે વૃદ્ધિ થાય છે કરી હવાથી કાંઈ આપણે પર અનંત રીતે શકાય એ નહિ હોય વડે આ

કશાને ગ્રહણ કરી શકાય નહિ. આવી જાતના વિચારમાં ભૂલામાં પડેલો આત્મા કોઇ એકાન્ત પર્વતપર ભટકતા ભૂલી ગએલા મુગ્ધ બાળકની પેઠે આ બધી અતિશયોક્તિ અને મહત્વતાના સમાધાનને માટે કોઇ પરિચિત સ્વજનની ઇચ્છા રાખે છે અથવા કોઇ ઝાડવાળી જગ્યામા એવી વૃત્તિની જીજ્ઞાસા રાખે છે કે મિત્ર થઈને તેના અસ્થિર હૃદયને શાન્ત અને સમાધાનવાળું કરે.

આવા પ્રકારની કોઇ લાગણીની કુદરતી ઇચ્છા સંપૂર્ણ સમાધાનિથી અને મ[illegible] વીરપરમાત્માના શરીરમાંથી મળી શકે છે. કારણ કે [illegible] લાગુ થતા [illegible]

[illegible]

વીરપરમાત્મા[illegible]

[illegible]

હતું હોય ત્યારે તેવી આતુરતા ભાગ્યેજ હોઇ શકે છે. માટે
માત્માના વર્તન સાથે આપણે સંબંધ રાખવાને આપણું
માનુષિક આચરણ પ્રેમ અને પવિત્રતાથી ભરપૂર રાખવું
, અને પરમાત્માએ મનુષ્યપણે જે દુઃખો સહન કર્યાં છે.
શરીરને જે રીતે તુચ્છ ગણ્યું છે અને અનેક આત્માનો તેથી
દીધો છે તેનો ખંતપૂર્વક અભ્યાસ કરી તેમના અદ્વિતીય
ને આપણા હૃદયમાં આળેખી રાખવું જોઇએ.

મહાવીર પ્રભુના ઘોર ઉપસર્ગો અને દુઃખો તથા આત્મભોગ
બીજે કોઇ સ્થળે ગમે તેવા દુઃખી સ્થિતિમાં પણ પરમાત્મા-
ક્તિની પ્રતીતિ થતી નથી, ગમે તેવા દૈવિક ઉપકારના કાર્યથી
ત્માનો પ્રેમ મનુષ્યથી મેળવી શકાતો નથી. ન ખૂટે તેવી દૈવિક
ની વીરપ્રભુમાં પ્રતીતિ થાય છે એટલુંજ નહિ પણ જેનામાં
જગત ડોલાવવાની શક્તિ છે તે પોતે દુઃખ સહન કરે છે,
તેના અતીશે સહનશીલપણાની પણ અપૂર્વ પ્રતીતિ થાય છે.
રમાત્માને તેની શક્તિ બતાવવામાં કાંઇ પણ વિઘ્ન નહોતું.તેનો
જ્ઞાનનો ખજાનો ભરપૂર હતો અને તેની અનંત શક્તિનો
ચાલુ હતો. તેના ઉપકારના કિરણોનું અજવાળું ઓછું કર-
કોઇ પણ અંધકારમાં શક્તિ નહોતી, જેના એક જ વખતથી
ી દુનીઆ ભોગ આપવાને તૈયાર થાય અને જેના હાથના સહજ
ી તેના ચારિત્રમાં ઝાંખું પડી જતું જગત ઉથલપાથલ થઈ જાય
માં જે અનંતશક્તિના નાયકને માટે કોઇ પણ હૃદયના પ્રશ્ન-
લાગણીની. આત્મભોગની કાંઇ પણ આવશ્યકતા નહોતી. તેનો
માત્મસ્વરૂપ આત્મા સર્વ શક્તિમાન હતો. પરંતુ તે છતાં
પણે અને સહનશીલપણે જે ઘોર ઉપસર્ગો સહન કરી કર્મશત્રુનો
જય કર્યો છે તેનું રહસ્ય સમજવાથી મનુષ્ય આશ્ચર્યમાં ગર્ક
થાય છે

વીરપ્રભુનો આત્મભોગ અદ્ભુત પ્રકારનો હતો. મનુષ્યને જે
કુદરતી બક્ષીસ મળેલી હોય છે તે મ ન જેના વીરપ્રભુમાં ધણા
ને બક્ષીસનો જે અખૂટ ખજાનો હતો. મનુષ્યોના ઉદ્ધાર માટે
પ્રકારની લાગણીનો પ્રવાહ હતો, અને તેની બરોબરી કર-
ને કોઇ પણ સામર્થ્યવાન હતું નહિ તેમજ તેની જેના રોકે

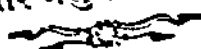
કોઇ પણ મનુષ્ય આ કાળમાં, આ પ્રદેશમાં અસ્તિત્વ ધરાવતો ન-
હોતો. તે થી વીરપ્રભુના ઉપસર્ગો કોઇ ઉંડા રહસ્યને સૂચવે છે. મનુ
ષ્ય માત્રને પોતાના આત્મિક ઉદ્ધાર માટે તેના તરફ પૂજ્ય બુદ્ધિથી
ધ્યાન કરવાનું છે. જગતના અનંત પદાર્થોમાં બે મુખ્ય છે, અને તેમાં
પણ સૌથી શ્રેષ્ઠતા ફક્ત આત્માની છે. આત્મા અનાદિ છે, તે અંદ
રથી પરમાત્મ સ્વરૂપી છે અને બીજો કોઇ પણ જગતનો પદાર્થ
તેની બરોબરી કરી શકે નહિ. એટલુંજ નહિ પણ જે જે પદાર્થો
દૃશ્ય કે અદૃશ્ય આ જગતની સપાટીપર જોવામાં આવે છે તે અમુક
આત્માના આશ્રિત હોય છે અને તેથી જીવદ્રવ્ય સર્વ દ્રવ્યોમાં સર્વો-
ત્તમ છે. હવે બીજા સઘળા આત્માઓ અનાદિકાળથી અપૂર્ણ છે,
કર્મની મલિનતા તેને લાગેલી છે; પરન્તુ માત્ર વીરપરમાત્મા એકજ
તે વખતે અતિ પવિત્ર આત્મા હતા અને બીજાઓ જે જે પવિત્ર
થતા હતા તેનું આલંબન તેજ માત્ર હતા. એવું હતું છતાં જેમ
દુનિયાનું એકજ વસ્તુ રમણિક અને મનોહર વાસણ હોય અને
તે તેને ઘણું પ્રિય હોય તોપણ તેનો નાશ થવાને અને જગતના
[illegible] જેમ [illegible] આવે [illegible] તેમ શ્રી
વીરપ્રભુએ પોતાના તે વખતના [illegible] ન થાય તેવા એકજ
આત્માને [illegible] કરવાને તૈયાર [illegible] હતો [illegible] પોતા-
ઓના જેમ એકજ [illegible] હોય અને તે એકજ [illegible]ની
મૂર્તિ રીતે [illegible] હોય તેને માથે દુ[illegible]
[illegible] શ્રી વીરપ્રભુએ હમારો જીવોના એકજ આધાર
રૂપ [illegible] અને આત્માને [illegible] વરસાદ [illegible]
[illegible] જણાતી હતી. પૂર્વના કર્મ શત્રુને દૂર કરવાનો જે
[illegible] પરમાત્મપદ [illegible]
એવું [illegible] તે ઉપાયથી કર્મ શત્રુપર વિજય [illegible]
અને [illegible] શરીરથી [illegible]
વોના આત્માને [illegible] કર્મ શત્રુ ઉપર વિજય મેળવવામાં [illegible]
[illegible] મનુષ્ય [illegible] અને
[illegible] પવિત્ર ન થાય [illegible] તે
[illegible] અને [illegible]
[illegible] કરવાને સમર્થ થા. છે. જ

જગતના ઇતિહાસોમાં પરમાત્માનું દુઃખમય જીવન એ એક અતિ ઘણા આશ્ચર્યને ઉત્પન્ન કરનારૂં રહ્યું છે. અસહ્ય દુઃખોમાં પણ જેના ચક્ષુ અશ્રુ વગરના રહ્યા હતાં અને જે દુઃખ સહન કરતાં એકપણ શબ્દોચ્ચાર સરખો જેમણે કીધો ન હોતો તેમાં ખરેખર ઘણા છુપા રહસ્યો સમાએલા છે. અતિ ઘણા ઉપસર્ગોથી જેમ તેણે પોતાનું પરાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમજ હજારો જીવોને પણ પરમાત્મપદ અપાવ્યું છે. આજ માત્ર તેનું ચરિત્ર શાસ્ત્રકારોએ વર્ણવ્યું છે તેજ આધારરૂપ છે અને તેમાં જે રહસ્ય છે તે જેઓ આજ પણ સમજે છે તેઓ પોતાની ઉન્નતિનો માર્ગ સરળ કરી શકે છે. એ દુઃખમય ચરિત્ર સાંભળી હૃદય દ્રવીભૂત થાય છે. કર્મ શત્રુ પ્રત્યે તિરસ્કાર છૂટે છે અને તેનાથી મુક્ત થવા માટે ગમે તે સહન કરવાને એક આત્મા પ્રયત્નવાન થાય છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

મહાવીર પ્રભુનો એકાંતવાસ.

દરેક મહાન હૃદયને માટે અમુક પ્રમાણમાં એકાંતવાસ નિયમ હોય છે. એક સામાન્ય મનુષ્ય પ્રાણી પોતાની આસપાસ એકાંત સ્થિતિમાં આત્મિક અનુભવનો વિચાર કર્યા વગર મનુષ્ય જીવનની સપાટીમાં ઉચ્ચપદપર આવી શકે નહિ. ઉંચામાં ઉંચી આત્મિક એકતા ખરેખર માત્ર મુક્ત અને સાદા જીવનથી મળી શકતી નથી, તેમજ સાદિવના ઉંચામાં ઉંચા તત્વને અને એક બાળકની સામેની રમત ગમતને પણ આત્મિક શક્તિ એકાંત વિચાર કર્યા વગર એજ રીતે ગ્રહણ કરી શકે નહીં. જો કે એટલું ખરૂં છે કે મહાન હૃદયવાળા મનુષ્યો હલકા મનુષ્યના સુખ દુઃખ કરતાં ઉંચી લાગણી વાળા હોય છે, તોપણ આપણે તેજ વખતે માનવું જોઇએ કે વિ
ચાર અને લાગણીનો એવા પણ પ્રવાહ ચાલુ રહેલ છે કે જેને
અંત માત્ર મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ આવે છે. ઘણાં મનુષ્યોમાં
વંતપર અમુક ઉંચાઇએ ચડવાની શક્તિ હોય છે, પરંતુ તેમાં એ

પર શિખરો હોય [illegible] કે જ્યાં તમારી શક્તિવાળાઓ ચડી શકત નથી, અને કદાચ તે શિખરપર ચડવાને શક્તિમાન થાય તો સમજવું કે તેનો માર્ગ સામાન્ય મનુષ્યો કરતા એકાન્ત હોય છે.

જ્યારે મહાન્ હૃદયના મનુષ્યોનો માર્ગ આ રીતે સામાન્ય મનુષ્યો કરતા એકાંતવાસવાળો હોય છે ત્યારે જેના હૃદયની માપ થઈ શકતું નથી તેવા ઘોર પરમાત્માના જીવનની રચના એકાંતમાં હોય એમ કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. મહાવીર પ્રભુનો એકાંત વાસ કોઈપણ મનુષ્ય પ્રાપ્તિ કરતાં વિશેષ હતો. "હું એક છું અને મારું કોઈ નથી" એવા પ્રકારની જે એકત્વ ભાવના તેનેજ ખરો એકાંત વાસ કહેવાય છે. મનુષ્ય પ્રત્યેની તેની અનિર્વચ્ય કોમળ દયા, પાપ મુક્ત કરવાની તેની ઊંડી લાગણી, એક કંગાળના દુઃખને દૂર કરવાવાળું જેનું કોમળ અંતઃકરણ, એક બાળકપર જેની દુઃખરાની અમીની દૃષ્ટિ, એ બધું હોવા છતાં તે જ્યાં ત્યાં વિચરતા અને ગમે તેટલા મનુષ્યો તેની આસપાસ હોયને છતાં તેમહાવીર પ્રભુ [illegible] એકાન્ત અવસ્થામાંજ મગ્ન હતા. તમે, [illegible] જે વિચારો વારંવાર આવે છે, [illegible] રોજ થયા કરે છે તેને [illegible] દિવસ [illegible] ચિંતા [illegible] છો તમે [illegible] સાથે [illegible] અને [illegible] જવાબ [illegible] રોજ [illegible] જેવા કે તમારા [illegible] અને [illegible] જ્ઞાતી, [illegible] તાલ, તમારો સામાજીક [illegible] વિ- [illegible] એકાંત [illegible] તેનો [illegible] પણ [illegible] પણ હોતો નથી આવા બાબતો [illegible] તેમના [illegible] માં પણ તમોને વિચાર થતો નથી. અને કદાચ થાય [illegible] પણ ત્યાં કોઈ સમજી શકે નહિ કે તમોને દિલાસો આપી શકે નહિ એક

નાની દુનીઆ છે કે જેમાં તેમની હાજરીની રમત મજબુત આધિન હોય છે પણ તેની ઉપરાંત તેમનામાં કાંઈ પણ સમજ શક્તિ હોતી નથી. કુટુંબમાં કોઈ અકાળ મૃત્યુ થઈ ગયું અને તેના દુઃખથી જ્યારે કુટુંબના સઘળા માણસો શોક અને ધર્મ ગર્ક થઈ ગયા હોય ત્યારે તેજ કુટુંબના નાના બાળકો એ મનુષ્યજીવનમાં કાંઈ સમજતા હોતા નથી. તેઓ અજ્ઞાનપણાથી પોતાની પ્રકૃતિને લઈ રમતા હોય છે.

ઉપરના દૃષ્ટાંત સહજ સમજી શકાય તેવા છે. જગતના મનુષ્યો જેમ બાળકો છે, તેમજ મહાવીર પરમાત્મા આગળ બીજા મનુષ્યો તે બાળક બરોબર છે. મહાવીર પરમાત્માના શક્તિસ્વરૂપ વીર્યના એકાંતપણાનું પ્રમાણ બાળક અને માબાપના ઉપદૃષ્ટાંતને બરાબર માનવું આવી શકતું નથી. કારણકે, બાળક માબાપ વચ્ચે જે એકાંતપણાનો અંતર છે, તેના કરતાં મહાવીર અને મનુષ્યોના આત્માની સ્થિતિના અંતરનું પ્રમાણ ઘણુંજ વધારે છે. જેમકે તેજ બાળક જ્યારે સહેજ ઉમ્મર લાયક થાય છે, ત્યારે તે એકાંતવિચાર અને ચિંતાઓથી તે અજ્ઞાન રહેતો સ્વતઃ સમજવા લાગે છે. અને તેની એકાંત સ્થિતિ પણ તેના રૂપ જેવી થઈ પડે છે, પરંતુ મહાવીર પરમાત્મા અને મનુષ્યનો અંતર એક નહિ પણ અનેક ભવ વીતી જવા છતાં દૂર નથી, કારણકે જ્યારે મનુષ્ય મહાવીરપણાને પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ મહાવીરના જેવી એકાંત આત્મવિચારણાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે, જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનું કોઈ વિરલ મનુષ્યથી બની શકે. વીરપરમાત્મા મનુષ્યરૂપે જગતમાં વિચરતા હતા, પણ તેના એકાંતપણાને જગત્ જાણી શકતું નહીં. અંધકારમાં પ્રકાશ જાણી શકાય છે, પરંતુ અંધકારથી તે પ્રકાશને જોઈ શકાતો નથી, તેથીજ શ્રી વીરપ્રભુ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવાને તીર્થંકરપણે એકાકી હતા, અને તેનું જીવન કોઈ પણ મનુષ્ય કરતાં ઘણું ઉચ્ચ પ્રકારનું એકાંત હતું; જે જમાનામાં તેઓ વિચરતા હતા તે જમાનાના જીવો કરતાં તેમનામાં અત્યંત ઘણું એકાંતપણું હતું. તેમના વિચારો, સિદ્ધાંતો, હેતુઓ, શિષ્યો, જીવનનો ઉદ્દેશ તે તે વખતના લોકોના જેવા નહોતા, તેમજ બીજો કોઈ પણ દુનિયાની પ્રજાને

મળતા નહોતા, પણ તે તદ્દન એકાંત અને સાદિ અનંત સિદ્ધ સ્વરૂપને મળતા હતા કે જે સ્થિતિ સંસારના કોઈ પણ ભાગમાં હોતી નથી. ગૌતમ સ્વામી કે જેઓ નિરંતર વીરપરમાત્માની પાસેજ રહેતા હતા અને અતિ-ઘણા પ્રેમથી તેમને ચાહતા હતા, છતાં મહાવીર પરમાત્માના અપૂર્વ વૈરાગ્યને અને તેના એકાંત કર્મયુદ્ધને તે કળી શકયા નહોતા અને જ્યારે વીરપરમાત્માથી તેઓ દૂર હતા, ત્યારે મોક્ષે ગયાની હકીકત સાંભળી ત્યારેજ ગૌતમ સ્વામીને તેની વૈરાગ્યદશાનું લક્ષ થયું, અને પોતે પણ રાગ તજીને વૈરાગ્ય ભાવનામાં આવ્યા, અને તેજ વખતે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ગૌતમ સ્વામિ કે જેઓ તેના પહેલા ગણધર હતા, અને તદ્દભવ મોક્ષગામી હતા. તેઓ તેમની એકાંત સ્થિતિ કળી શકયા નહિ, તો પછી સામાન્ય મનુષ્યથી તે અંશ માત્ર કેમ જાણી શકાય ? તે શ્રી વીરપ્રભુ ટુંકા મનવાળા, હલકા હૃદયવાળા, વિકારને વશ થનારા અને અપવિત્ર જીવન ગાળનારા મનુષ્ય સમૂહમાં થઈને પસાર થતા હતા, ઘણાજ સ્વાર્થી મનુષ્યોમાં, દુશ્મનોમાં, અસંતુષ્ટ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્ય સમુદાયમાં ગમે ત્યાં તેઓ વિચરતા છતાં તેમનું હૃદય હમેશાં જગત્‌પર ઉપકાર કરવાની યોજનામાં અને મનુષ્ય પ્રાણીના ઉદ્ધાર માટે આત્મભોગ આપવાના રાગ દ્વેષ વગરના પ્રેમથી ભરપુર હતું. અને જ્યારે તેનું આખું જીવન પસાર થયું, અને જે મનુષ્યો પોતાના વિચાર અને વિકારના પરિઘથી બહાર જઇ શકતા નહોતા તેમની વચ્ચે તેમના જીવનનો ઘણો વખત પસાર થતો હતો છતાં તેનો અંતરંગ આત્મા પરમાત્મપદના વિચારોથી ભરપુર હતો, અને તેમની એ એકાંત સ્થિતિ તેઓ એકલાજ અનુભવી શકતા હતા. તેના અનંત શકિતના આત્મામાં કેટલું બધું ઉંડાણ હતું કે, જેનું આસપાસના કોઈ પણ પ્રાણીથી માપ પણ થઈ શકતું નહોતું. જેમને પોતાના ખાસ શિષ્યો કર્યા હતા. તેમને પણ જેમની અંતરંગ સ્થિતિનો અનુભવ મળી શકતો નહોતો. હજારેના ટોળાની વચ્ચે તેમનો એકાંત વાસ હતો, તેમણે પોતાના જીવનના માર્ગમાં એકલાજ પ્રયાણ કરી સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને તેમની સાથે કોઈ પણ મનુષ્ય હતા નહિ. જેઓ તેમના વખતમાં સાથે મોક્ષે ગયા. તેમના આત્માની ગતિનો માર્ગ અલગ હતો, કારણકે દરેક આત્માને સરખા કર્મ

મહાવીરને પોતાના દુઃખોનું ભવિષ્યજ્ઞાન હતું.

જે સૌથી પ્રત્યક્ષ બાબત હતી તે એ હતી કે તેમના દુઃખો અને ઉપસર્ગો જ્યારે તેણે ભોગવ્યા તે અગાઉ તે વિષેનું શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ તેમને જ્ઞાન હતું. તે દુઃખો તેમની કલ્પના શક્તિની જરાએ બહાર નહોતા. દરેક જાતની વેદના અને વ્યાધિ જે તેને ભોગવવાની હતી તે ચોકસ સ્વરૂપે તેના અંતરમાં પ્રથમથીજ પ્રત્યક્ષ હતી અને તેના આખા જીવનમાં નજીક આવતા દુઃખોનું જ્ઞાન તેનાથી કદિ દૂર રહ્યું નથી. મહાવીર પ્રભુના એકાંતજીવનના શોક ઉત્પન્ન કરે તેવા ઇતિહાસમાં ખુલ્લી રીતે આ બાબત જુદાજ સંયોગોવાળી હતી. તેના સંસારના અનુભવની તેની એકજ જુદી સ્થિતિ હતી કે જેનાથી સઘળા ભયંકર દુઃખ ભોગવનારા મનુષ્યો જુદા પડે છે મનુષ્યને પોતાના ભવિષ્યમાં આવનારા દુઃખોનું જ્ઞાન હોતું નથી જ્યારે વીરપ્રભુને જન્મથીજ ત્રણ જ્ઞાન હોવાથી એ વિષે જ્ઞાન હતું. જેમ દેવતાઓને પોતાને દેવ લોકમાંથી ચ્યવી જવાને છ માસ રહે છે ત્યારે પોતાની ભવિષ્યની સ્થિતિ વિષેના જ્ઞાનને લીધે ત્રાસ અને દુઃખથી ભાગ નાશ કરવી પડે છે તેમજ જો સાધારણ મનુષ્યોને ભવિષ્યના દુઃખોનું જ્ઞાન હોય તો તે ત્રાસથી તેઓ ઘેલાજ થઇ જાય એમ કહીએ તો તેમાં વિશેષતા નથી. પરંતુ એ પરાક્રમ કરવાની અને છતી શક્તિએ પૂર્વ કર્મની અસહ્ય વેદના સહન કરવાની તાકાત એકલા મહાવીરમાંજ હતી અને તેથી તેનું એકાંતપણું તેમા પણ પ્રતીત થાય છે. મોક્ષના દરવાજા સઘળા આત્માઓને માટે ખુલ્લા છે પરંતુ જેઓ છતી શક્તિએ અને છતાં જ્ઞાનથી તે દુઃખ પ્રત્યે અભાવ નહિ બતાવતા કસોટીમાથી પસાર થાય છે તેમનાથીજ એ દરવાજા સુધી પહોંચીને પગ મુકી શકાય છે. દરેક મુક્ત થતા જીવની નીચે પ્રમાણે કસોટી થાય છે અને ત્યારપછીજ તે આગળ વધી શકે છે કુદરતની સામાન્ય રચનામાં ભવિષ્યના દુખથી મનુષ્ય અજ્ઞાન હોય છે કે જેથીકરીને વર્તમાન કાળના સુખમાં વિઘ્ન ન આવે તેમજ ભવિષ્યના ભયંકર દુઃખની ચાદગીરીથી વર્તમાન દુઃખમા વૃદ્ધિ પણ ન થાય. આવી રીતે મનુષ્ય કે જેના જીવનમા વ્યાધિ અને વેદનાઓ ઉપરા ઉપરી આવ્યાજ કરે છે તેને દુઃખના વખતમાં પણ અજ્ઞાન અવસ્થાને લીધે કેટલેક અંશે શાંતિ મળે તેવી કુદરતી રચના જોવામાં આવે છે. કારણકે જ્યારે

તકાળના ભયંકર દુઃખો યાદદાસ્તમાંથી ઓછા થાય છે ત્યારે લોકો-
પોતાના સારા ભવિષ્યની કલ્પના કરવાને સ્વાભાવિક આશા રહે
આ હકીકત દરેક મનુષ્યના જાતી અનુભવની છે અને તેથી તેમાં
વિશેષ ખાત્રીની અગત્યતા નથી. વાંચનારાઓમાંથી એવા તો ઘણાજ
ાછા માણસો હશે અથવા બીલકુલ નહિ હોય કે જેઓને થોડા અ-
ાવા વધારે પ્રમાણમાં દુઃખ અને વ્યાધિનો પરિચય થયો ન હોય,
ાહી તે દુઃખો નમારી માંદગીના હોય, કૌટુંબિક વ્યાધિ અને ચિંતાના
હોય, સગાંસંબંધીના વિયોગના હોય, સંસારમાં પોતાના નશીબમાં
નિરાશ થવાથી થયેલા હોય, ગમે તે પ્રકારનાં હોય તોપણ મને શં-
ા નથી કે તમો સઘળાઓએ તમારા જીવનમાં દુઃખ અને
દિલગીરીના પ્રસંગ અનુભવ્યા હશે. અને હજુ પણ તમારા-
માંના દરેક કે જેમને વધારે વખત જીવવું છે તેમને ઘણા
દુઃખના પ્રસંગો અનુભવવા પડશે પરંતુ તમો વિચાર
કરો કે જો તમોએ આ સઘળા દુઃખો ચોક્કસપણે અને સંપૂર્ણ રીતે
અગાઉથી જાણ્યા હોય તો તમારા અસહ્ય દુઃખોમાં કેટલો વધારો
થયો હોત ? હમેશાના અનુભવમાં આવતી વ્યાધિઓની અને જીવ-
નના પ્રકાશને ચોરી જાય તેવા ભવિષ્યના દુઃખની વાત એક
બાજુએ રાખીએ તો પણ જે દુઃખો ભૂતકાળમાં પસાર થઈ ગયા
તેનું પણ જો જ્ઞાન હોય તો કેટલો ત્રાસ થાય ? ભૂતકાળનો ભયંકર
અંધકાર કે જેમાં અસહ્ય વિયોગ દુઃખો અને કમનશીબીના ભયંકર
કુદકાઓ લાગેલા છે તે યાદદાસ્તમા લાવી શકે તેવા મનુષ્યો કાંઇ
થોડા નઈ હોત, તો પછી એ કુદરતી કલ્પના કરો કે ઘણા વરસો
અને મહીના અગાઉ તેના દુઃખો અગાઉ જાણવાને તમો શક્તિમાન
હોત તો શું શું દુઃખ થને ? જો તને ન ખૂટે તેવી તમારા પ્રયત્નની
નિષ્ફળતા અને તમારી વહાલીજ પ્રિય આશાઓની નિરાશાનો ત્રાસ
અગાઉથી જાણ્યો હોય તો તમારા કયા હૃદયના જોરથી તેને સહન
કરી શકત ? અથવા તમારા અતિ ઘણા પ્રિય મિત્રની સાથે હમેશાં
આનંદ ભોગવવા કે તેની સોબતમા ભવિષ્યના સુખના વરસોની આશા
રાખતાં જો કદાચ તમારો જીવનરૂપી દીપક બુઝાઈને અંધકાર થઇ
જાય અથવા તો તમારો વહાલો વહાલો હોત હમેશને માટે જુદો થાય
તેવો વખત આવ્યો હોય તે તમારા સુખ અને સંતો-
ષમાં કેવો ભયંકર અંતર પડી જાય ? અને કહેવાનો જ-

રૂર નથી કે જેવું ભવિષ્યકાળને માટે થાય તેવોજ ભૂતકાળને માટે પણ બને પાંચ પચીસ મનુષ્યની મંડળીમાં એક બે મનુષ્ય સુખી, નિશ્ચિંત અને શાન્તિવાળા હોય એ વિષે શંકા જેવું નથી તેઓને પણ જો તેમનાપર એકજ વરસમાં થનારા દુઃખના પ્રસંગ બરોબર રીતે જણાવ્યા હોય તો જરૂર તેની વર્તમાન સુખી અવસ્થા ઘણું અંશે વિઘ્ન પડે આ જગત્માં તમોને કોણ વિશેષ પ્રિય છે. એવો કયો મિત્ર, કયો બંધુ, બ્હેન, ધણી ધણીઆણી કે બાળક છે કે જેમને તમે ઘણાજ ચાહો છો અને જેમનાપર તમોએ તમારી સઘળી આશાઓ રાખી છે અને જેઓ તમારા દુઃખના ભાગી થશે એમ તમે માનો છો ? થોડા માસ જવા પછી તમારા હૃદયને એવી ખાત્રી કરી આપવામાં આવે કે તે મિત્ર તમારી નજરથી થોડાજ વખતમાં દૂર થશે, વિયોગનું દુઃખ તમારે સહન કરવુ પડશે અને તમે એકલાજ રહી જશો એ જાણવાથી તમને શું નહિ થાય? અફસોસ મનુષ્ય આત્માને આવા ભયંકર દુઃખોનું અગાઉથી જ્ઞાન થાય તો આપણામાં શાંત હૃદય અને સુખી ઘર ભાગ્યેજ દ્રષ્ટિએ પડશે કદાચ આવા અથવા તેને મળતા બનાવો આપણા માટે રહેલા હોય પણ કાલે શુ થશે તે આપણે જાણતા નથી, આપણી અલ્પશક્તિ પ્રમાણે આપણા ભવિષ્ય અને આપણા જ્ઞાન વચ્ચે પડદો પડેલો છે અને તેથી ગમે તેવા ત્રાસ દાયક વિતક આપણાપર વીતવાના હોય તોપણ તેઓ આપણી હાલની શાંતિમાં વિઘ્ન કરતા નથી કારણકે આપણે તેને જાણતા નથી.

ઉપર જે એકજ વિચાર માટે ઘણો લાંબો વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો છે, અને જેમાં ઘણે સ્થળે પુનરૂક્તિ જેવું થયું છે, તેનું કારણ એ છે કે આપણા મહાવીરપ્રભુના દુઃખોનું એક મુખ્ય તત્વ હું સ્પષ્ટ કરી શકું કે જે તત્ત્વ બીજા લખનારાઓએ જુદું પાડી સમજાવવાનો વિશેષ પ્રયત્ન કીધો નથી. વાંચકો! તમે વિચાર કરો કે જે ભવિષ્યની અજ્ઞાનતાથી મનુષ્ય જાતના સઘ દુઃખો તેને વર્તમાન કાળે વિઘ્નરૂપ નથી, તેમાં શ્રી વીરપરમાત્માના સંબંધમાં ઉલટા પ્રકારે હતું. ભવિષ્યનું જ્ઞાન હોવા છતાં તેમના હૃદયના બળ આગળ તે ભયંકર ભવિષ્ય કાંઈજ અસર કરી શકતું નથી. આપણે હમેશા માણસોને એમ બોલતાં સાંભળીએ છીએ કે જો આવી અસહ્ય ત્રાસદાયી અને ભયંકર દુઃખોની થોડી પણ અમોને ખબર હોત તો

અમો કરી પણ તેવી મુશ્કેલીમાં પતન નહિ. પરંતુ મહાવીરના હિંસ-
ગીરીવાળા જીવનમાં ગમે તેવી મુશ્કેલી હતી, એકજ રાત્રિના અસહ્ય
અને સાંભળતા પણ ત્રાસ થાય તેવા સંગમ દેવતાના ઘોર બાવીશ
ઉપસર્ગ જેવા દુઃખો હતા. અને અસહ્ય પીડાથી ગમે તે રીતે કાન-
માં ખીલા ઠોકાયા હતા, તથા ગોશાળાએ મુકેલી તેજોલેશ્યાનો
ગમે એવો અસહ્ય તાપ સહન કરવો પડ્યો હતો, તેમજ વળી તેમ-
ના જીવનની શરૂઆતથીજ ભવિષ્યના આ સઘળા દુઃખોનું તેમને
પહુંજ સ્પષ્ટ જ્ઞાન હતું, તોપણ તે સઘળા મિશ્રિત દુઃખરૂપ ઝેરનો
પ્યાલો તેમણે શાંતપણે પીધો હતો, અને કર્મશત્રુપર વિજય મેળવી
ઊરપણું બતાવી મનુષ્યોને પરમાત્માની પ્રતીતિ કરાવી સાચો માર્ગ
બતાવ્યો હતો. જ્યારે ઇંદ્ર મહારાજે ઉપસર્ગમાં દૈવિક સહાયતા ક-
રવાની માગણી કરી ત્યારે વીરપ્રભુએ તેમને ના કહી હતી, અને દરેક
દુઃખના પ્રસંગની સામે ચાલીને પોતે જાતી જોઇને ગયા હતા.
આવી રીતે આ દુનીઆપરના શ્રી વીરપ્રભુના અદ્વિતીય જીવનની
શરૂઆતથી તેઓ પોતાના અંતરંગ શત્રુપર એકાંતપણે વિજય મે-
ળવવા બીજાઓનો ઉદ્ધાર કરવામાં નિમિત્તરૂપ થયા હતા. જીવન-
ના અનુક્રમમાં આગળ ચાલતા દુઃખોનો જે વરસાદ વરસતો જતો
હતો તે તરફ કોઇપણ ન કળી શકે તેવી તેની અંતરંગ એકાંત દૃષ્ટિ
હોઇને તે બીજાઓને મુક્તિનો માર્ગ સ્વચ્છ અને સરળ કરી આપના
હતા અને જ્યારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે તેમને જ્ઞાન હોવા
છતાં આવનારા દુઃખો વિષે કેમ ત્રાસ નહિ થયો હોય, ભવિષ્ય જ્ઞા-
નથી તેઓ સામાન્ય મનુષ્યજાતથી કેવી રીતે જુદા પડ્યા હશે, અ
ને તે ઘણા દયાવાન, નમ્ર, શક્તિવાન અને તરણતારણ હોવા છત
કોઇ જાણ ન પામી શકે અને કોઇ ઓળ. ન કરી શકે તેવા દુઃખો
નો અસહ્ય બોજો પોતાના આત્મા સાથે શામાટે વહન કીધો હશે તેન
વિચાર કરતાં કર્મની વિચિત્ર ગતિ ઇત્યાદિ દાખલા દલીલ વગર
મનુષ્ય જાત માટેના હિતાર્થાન. વાકર સિવાય તેનો ભેદ મનુષ્ય
મહાવીરપણું પ્રાપ્ત થયા વગર પામી શકાય નહિ.

મનુષ્ય અને મહાવીરના દુઃખોનો ભેદ.

બીજી મુખ્ય બાબત એ છે કે જે મહાવીર પ્રભુના દુઃખો બી
બધા મનુષ્યોના દુઃખોથી જુદા પડે છે અને જે તેમની સહન

કિતની એકાંતતાનો પુરાવો આપે છે તે એ છે કે તેમનાં દુઃખો તે એક ઘણાજ પવિત્ર અને પૂર્ણ હૃદયના દુઃખો હતા. મહાવીર પ્રભુએ જે સહન કીધું તે કોઇ પણ સામાન્ય મનુષ્યથી સહન થઇ શકે નહિ કારણ કે તેનો આત્મા બધા જીવો કરતાં મહાન્ પરમાત્મરૂપ હતો અને તેમનું હૃદય કે જેનો પરીઘ ઘણો મોટો હતો અને જે જેટલું થઇ શકે તેટલું વિશાળ હતું તે સહેલાઈથી દુઃખને ગ્રહણ કરી શકતા હતા. જેમ એક ઘણોજ ઉંડો પ્યાલો પુરેપુરો ભરાઇ ગયો હોય, તો છલકાતો નથી અને એક વૃક્ષ કે જે ઘણીજ ઉંચાઈવાળું અને ઉંડું હોય તે જેમ તોફાનમાં ટકી શકે છે. તેમ જે જે આત્મા વિશાળ શક્તિવાળો અને ઘણાંજ ઊચ્ચપદને પામેલો હોય તેજ મહાન્ દુઃખો ગ્રહણ કરવાને શક્તિમાન થાય છે. એક નાના, સાંકડા, સ્વાર્થી અને વગર કેળવાએલા મનથી થોડી મુશ્કેલીઓ સહન થઇ શકે, તેના સુખદુઃખના પ્રવાહની મર્યાદા અને પ્રમાણ હોય છે, કમનસીબવાળા સામે તે એક નાની ઢાલ ધરી શકે. પરંતુ જ્યાં ઘણા મહાન દુઃખો આવતા હોય તેમાંથી તેઓનો બચાવ થઇ જાય છે. જેમ જેમ કોઇ પણ પ્રાણી ઉંચપદે ચડતો જાય છે, તેમ તેમ તેના દુઃખો અને સુખોનો વિસ્તાર વધતો જાય છે, ત્રાસ અને મોજશોખને અનુભવવાની તેની શકિત પણ વધતી જાય છે. એક બાળક ઘણું થોડું દુઃખ સહન કરી શકે, યુવાન માણસો કરતાં તેઓને થોડી ચિંતા, થોડી ફીકર અને થોડી મુશ્કેલીઓ આવે, એક કેળવાએલા માણસ કરતાં એક જંગલી માણસને, એક ઘણાજ વિચારવંત અને લાગણીવાળા મનુષ્ય કરતાં એક અજ્ઞાની અને મૂર્ખ માણસને ઘણી થોડી ચિંતા અને થોડી મુશ્કેલીઓ લાગે છે. ટુંકામાં જીંદગીનો એ એક મહાન કાયદો છે, કે દરેક વધતી જતી શક્તિ, દરેક સુધારો, શારીરિક, માનસિક, નૈતિક કે આત્મિક જે મનુષ્ય મેળવે છે, તેને જરૂરની શિક્ષા તરીકે, વધારાની જોખમદારી તરીકે આસપાસના દુઃખો વધારે ખુલ્લી રીતે અનુભવવા પડે છે આ બાબતની ખાત્રી કરવી હોય તો કેળવાયેલા હૃદયના માનસિક અનુભવ અને વિચાર કરવાને ટેવવાળા વિદ્વાન્ મનુષ્યને જંગલી અને હલકા મનવાળા મનુષ્યના કુટુંબમાં રહેવાનિ ફરજ પાડો તેમની સાથે તે પોતાના દિવસો ગાળે, તેમની નકામી અને હલકી વાતો સાંભળે અને

તેમની જીંદગીની ક્ષણો લાયક દીનભાવમાં રહે તેવી રીતે તે વિદ્વાન મનુષ્યને ફરજ પાડે તો પછી તે વિચારશીલ અને કેળવાએલા વિદ્વાન મનુષ્યને આવી સ્થિતિમાં વિશેષ દુઃખ અને દિલગીરી નહિ થાય? અને તેના પવિત્ર ઉંચા વિચારો અને શુદ્ધ લાગણીઓ આવી જાતના વાતાવરણમાં રહેવાનું સહન કરી શકશે નહિ. તેવીજ રીતે એક શુદ્ધ અને દયાળુ પ્રકૃતિનો મનુષ્ય કે જેનું અંતઃકરણ ઘણું કોમળ હોય, બીજાના દુઃખો દૂર કરવાને અને બીજાની માગણીઓ પુરી પાડવાને તત્પર હોય તે જો લોકો તેને ઘણુંજ પ્રિય હોય અને તેના તરફ પ્રેમભાવે તેવા દુઃખ અને ફકીરના જેવા રહે અથવા તે લોકોના માનસિક દુઃખની ઉપેક્ષા કરે તો તે મનુષ્યને તેમ કરવામાં પોતાની ઉદાર અને ઉપકાર કરનારી પ્રકૃતિને લીધે એવા દેખાવોથી વિશેષ દુઃખ નહિ થાય? એક દેશાભિમાનનો ઉમદા સ્વભાવનો મનુષ્ય જાતનું ભલું કરનારની પ્રકૃતિને પોતાના દેશની કે જાતિભાઈની દુર્દશા થતી હોય ત્યાં કેદી રાખવામાં આવે તો તે કેટલું દુઃખ પામશે? એક ઉદાર હૃદયનો મનુષ્ય કે જેને ભયંકર દીલગીરીના દેખાવે ત્યાં પણ અસર થતી નથી અને જેને એટલે બીજાના અંતઃકરણ ત્રાસથી રડે છે તેવા ત્રાસદાયક દુઃખોને કાંઈપણ લાગણી વગર જે જુએ છે તેનાતરફ ધિક્કાર અથવા એ ઈચ્છા વગરનો સુધારો નથી?

વળી એક વખત ધારો કે તમારા વિચારો એક પ – જ ઉંચી કે [illegible]

માંદગી અને મુશ્કેલીઓથી પ્રકૃત્તિમાં સુધારો થાય છે મતલબ કે વિપરીત અનુભવથી માણસ ખરા ધોરણપર આવે છે પોતાની અજ્ઞાન અવસ્થામાં એક માણસ શ્રદ્ધાળુપણાના શાંતિ અને સુખને પરમાત્મા સાથેના આત્માના ઉંડા સખત અનુભવને કાંઈ જાણતો નથી પરંતુ જેવો તે ધર્મી અને દયાવાન શ્રદ્ધાળુ આત્માના ઉંડા દુઃખો જાણે છે અને પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રેમ કરતા શીખે છે તેવોજ દુઃખની લાગણીથી જાગૃત થાય છે. ભૂતકાળના દિવસોમાં જે સઘળું સત્ય, પવિત્ર અને સારૂ હતું તેને ગ્રહણ કરવાને તે માણસ યોગ્ય નહોતો કારણકે જે સઘળી શ્રેષ્ઠ બાબતો છે તે તેનાં આત્મામાંથી હ-વેજ પ્રગટ થઇ છે અને તેથી સઘળી જાતના પાપનું તેને ભાન થયું છે. તેનું અંતઃકરણ ઘણું કોમળ થયું છે, અને ઘણા થોડાજ હલકા કામો તેનાથી થઇ શકે છે કે જેથી તેના આત્માને નુકસાન થાય છે. એક માણસ કે જે ઘણોજ આગળ વધેલો હોય અને નવું પદને પ્રા-પ્ત થયો હોય તે જ્યારે પોતાના આત્માને ખરી જગાને નીચે પડે છે તથા પાપકર્મમાં રક્ત થાય છે ત્યારે તેના વિષે એક બેદરકાર અંતઃ-કરણ કાંઇપણ કીંમત કરશે નહિ. નમ્ર અને ભલાઇના અભ્યાસમાં વીરપ્રભુના જીવનની ફતેહનું કારણ અનુભવ વગર પણ જાગૃત આત્મા-થી જાણી શકાય છે. પરંતુ તેજ વખતે તે ગણના એક નમ્ર તરીકે માણસની દુષ્ટતા અને નાસ્તિકપણાથી જે દુઃખ અને દીલગીરી થાય છે તેનો તેને અનુભવ થાય છે તે પાપને માટે પશ્ચાતાપ કરે છે અને ઘણો કાળ નકામો જવા માટે તેને તીવ્ર લાગણી થાય છે અને જેમ જેમ તે વિશેષ પવિત્ર અને વિશેષ ભક્તિવાન થતો જાય છે તેમ તેમ પોતાની આસપાસના માણસોના પાપથી તેને અશાંતિ અ-ને દુઃખની લાગણીઓ વધતી જાય છે, એક ધર્મી માબાપને પોતાના છોકરાઓને અધર્મી અને અવિચારી જોઇને કેવું દુઃખ થાય છે અને એક મિત્રને પોતાના પ્રિય બંધુઓને તદ્દન નાસ્તિક અને ધર્મથી વિ-મુખ જોઇને કેવી લાગણી થાય છે? આ બધી બાબતો ફરીથી કહેવાની જરૂર નથી અશાંતિના કારણરૂપ છે કે જેને અજ્ઞાન અને મૂર્ખ હૃદય જાણી શકતું નથી. એ દુઃખો એવા છે કે તે આત્માની મહત્વતાની ખાત્રી આપે છે, કુદરતના એ એવા તોફાનો અને ગુંચવાડા છે કે જેઓ આ જગતના નિયમથી વિશેષ ઉમદાપણું છે અને તેના અતિશ-

ના પ્રમાણમાં જેનામાં તે જોવામાં આવે છે તેનું માહાત્મ્ય તે વ્યક્ત થાય છે.

પરંતુ હવે જો આ સઘળું એજ પ્રમાણે હોય, જો જે વિચારો પર જણાવ્યા તે સઘળા ધોરણપર હોય એટલે કે આત્મા જેમ જેમ પૂર્ણ થતો જાય છે તેમ તેમ તેના દુઃખો, પાપો, શોક અને સંતાપો જે આ જગતપર તેની આસપાસ જોવામાં આવે છે તે તેને ઘણી તીવ્ર અસર કરે છે તો પછી શ્રી મહાવીર પરમાત્મા કે જેઓ પરમાત્મપદની છેકજ નજીક છે અને માનુષિક અનુભવથી ઘણા દૂર તેમજ મનુષ્યજ્ઞાનથી ઘણે પાર જેમનું જાગૃત જીવન છે તેમના દુઃખો કેટલા અસહ્ય અને અસરકારક હશે? સૌથી નમ્ર, ઉમદા પ્રકારનું અને સૌથી પવિત્ર હૃદય તેમનુંજ હતું કે જે મનુષ્ય આત્મામાં હોઈ શકે નહિ, તેથી ઘોર ઉપસર્ગને સહન કરવાની યોગ્યતા આસપાસના દુઃખોની અજમાયશ થઈ શકે તેવી ખાત્રી અને આવતા દુઃખનું ભવિષ્ય જ્ઞાન માત્ર તે વીરપ્રભુમાંજ હતું કે જેની મનુષ્યાત્માને કદિ અસર પણ થઈ નહિ હોય તેના આત્માએ આનંદ પવિત્રપણામાં હતો. ઘણા ઊંડા અને તીવ્ર તિરસ્કારથી તેમણે પાપનો પ્રતિબંધ કીધો હતો પવિત્ર સ્વચ્છ દર્દ વગરની કુદરતી આરસીમાં થોડા પલ બહારની અપવિત્રતાથી ઝાંખ અને ડાઘ લાગે છે તેમજ જે વીરપરમાત્માએ આ પાપથી ભરેલી દેખાતી દુનીઆમાં પાપકર્મનો તદ્દન અટકાવ કરીને પૂર્વના કર્મશત્રુના ઘોર યુદ્ધમાં ત્રીશ વરસ સુધી એક સરખી રીતે દ્રઢતાથી સામા થઈને આખરે જીત મેળવી છે, તેની બહાદુરી કોણ કરી શકે તેવું છે. મનુષ્ય જાતપર દયા અને પ્રેમ રાખે તેવો ઘણુંજ નમ્ર હૃદયનો આત્મા, પ્રાણી માત્રપર ઘણુજ ઉદાર ઉપકાર કરનારો આત્મા. જેમ શ્રી વીરપ્રભુ માણસ જાતના દીલગીરી અને દુઃખો સામે થયા તેમ કદી દ્રઢતાથી સામે ટકી શકતો નથી. તે ઘણુંજ માયાળુ અને દયાળુ પરમાત્માએ આ કંગાળ જગતમાં શા માટે દુઃખ સહન કીધા હશે, શામાટે જગતની દ્રષ્ટિમાં આંસુઓ. દુઃખો. વ્યાધિઓ અને ઉપસર્ગો જાતી જોઈને સહન કીધા હશે? મહાવીરનું જીવન પરમાત્મપદની છેકજ નજીક હતું, અને પરમાત્મા થવાને તેમ કરવાની જરૂર હતી, કોઈ પણ સામાન્ય મનુષ્ય અંતઃકરણ એવી રીતે પરમાત્માની નજીક આવી શકવાને સમર્થ

થયા હતા મનુષ્યની વચ્ચે થઈને પોતે અસહ્ય દુઃખો સહન કીધાં છે. ગોવાળીઆ જેવી હલકી જાત તરફથી તેના કાનમાં ખીલા ઠોકવામાં આવ્યા તે વાગતાં છતાં પોતાનું પૂર્વ કર્મ ખપાવવાને સાંભળતા ઋણ કપાવી છૂટે તેવું તે અસહ્ય દુઃખ તેણે સહન કીધું. જો કે વીરપરમાત્માની મૂર્તિ વિષે આપણે વિચાર કરીએ તો આપણા અપૂર્ણ અંતઃકરણમાં તે વિષેનો વિચાર થતોજ આવે અને અસ્પષ્ટ રીતે આવી શકે તોપણ આત્મિક અવનતિનું દુઃખ કાંઈક એવી લાગણીવાળું છે કે જે જાણવાને દૈવિક અંતઃકરણમાં તદ્ન અજ્ઞાન નથી.

જ્યારે જગત્પર મહાપુરૂષના અભાવે અંધકાર થઈ જાય છે, મનુષ્યની દુષ્ટ વૃત્તિ વધારે ખરાબ થતી જાય છે ત્યારે કોઈ મહાપુરૂષ જન્મ લે છે. અને દુષ્ટો જીવોનો ઉદ્ધાર કરી હજારોને માર્ગ ઉપર લાવે છે. તેવીજ રીતે વીરપરમાત્માના સમયમાં પણ ઘણા હલકા મનુષ્યો હતાં કે જેમની અવનત સ્થિતિ જોઈને દયા ઉપજે તેઓનો શ્રીવીરપ્રભુએ ઉદ્ધાર કર્યો. મહાવીરના ઘણા ખરા દુઃખોમાં એ પાપ એક ઊંડી લાગણીવાળું દુઃખ હતું કે તે મનુષ્યજાતને ભવિષ્યમાં ઘણીજ દુઃખી અને આત્મિક અવનતિના ખાડામાં પડતી જોતા હતા. બાર વરસ સુધી પોતાના ઘોર રહેલા કર્મ ખપાવવામાં જે જે ઉપસર્ગો નડ્યા તેમાંથી ઉપસર્ગ કરનારનું અને ઉપસર્ગ લેનારનું તેમણે કલ્યાણ કરવામાં પોતાની અપૂર્વ દયા બતાવવામાં બાકી રાખી નથી.

કોઈ મહાન્ પ્રજાની અદ્ભુત કીર્તિ નષ્ટ થતી જે મનુષ્ય જુએ છે, ત્યારે તેને ઘણોજ આશ્ચર્યજનક ગમ્ભીર વિચાર ઉદ્ભવે છે. અને પ્રાચીન સમયથી તેની હાલ સુધી [illegible] મહત્વની દુર્દશા. જોઈને તેને ઘણું [illegible] થાય છે ત્યારે એક મુસાફર જે દેશની રમણીય ભૂમિ અને મનોહર સ્થિતિમાં આનંદથી રહેતો હતો, તેની પડતી [illegible] મુસાફર કહે છે. જ્યારે તે આશ્ચર્યજનક નાશ નજરે જુએ અને તેની મહત્તાનો વિચાર કરે છે, અને તેને નષ્ટ થએલ જોઈને દુઃખ પામે છે અને મનુષ્ય [illegible] દુઃખ [illegible] અને [illegible] જાતને [illegible] અને દુઃખી અવસ્થામાં તે [illegible] ત્યારે તેના અંતઃકરણમાં [illegible] રીતે પણ તે [illegible] અને [illegible] અસર થાય છે, અને તે [illegible]

નિઃશ્વાસા નાખે છે. પરંતુ જ્યારે માણસ જાતની ખેદ ઉપજાવે તેવી નૈતિક અને આત્મિક અવનતીની અગાઉની સારી સ્થિતિ સાથે સરખામણી કરતાં અને તે કીર્તિ સ્થંભોને યાદ કરતાં છતાં તેને માટે કોઈ વિચારવંત અંતઃકરણમાં જુદોજ વિચાર આવી શકે છે. કુદરતની શક્તિની છાપ જ્યારે ઘણા હલકા અને ઉતરતા વખતમાં પણ વસ્તુઓપર પડે છે. ત્યારે તેની સાથે મનુષ્યના વિચાર અને મહેનતની ઘણી ઉંચી યોજનાઓ તદ્દન નજીવી જેવી થઈ જાય છે. ધર્મની હાની થાય છે અને નીતિનો લોપ થાય છે ત્યારે મનુષ્યના હાથથી ઉછેરવામાં આવેલા પદાર્થોને કુદરત કેવી રીતે નષ્ટ કરે છે તે મનુષ્ય આશ્ચર્યની સાથે જોઈ રહે છે. જ્યારે મનુષ્યના આત્મામાં સર્વ અંધકાર થઈ જાય છે અને આત્મિક શક્તિ કાંઈપણ કામ કરી શકતી નથી ત્યારે કુદરત જગતની મહત્વતા અને મનુષ્યની શ્રેષ્ઠતાનો લોપ કરી તેનાપર ભયંકર પ્રસંગ લાવી કેવી રીતે પાયમાલી કરે છે, માણસ જાતને જે પગવાળા પશુ જેવા કેવી રીતે બનાવી મુકે છે તેનો વિચાર કરતા અંતઃકરણ ઘણું ખેદિત થયા વગર રહેતું નથી. જે શરીરમાં આત્માનું રહેઠાણ છે અને જેના ચમત્કારિક કાર્યો અને શક્તિના દેવતાઓ પણ મનુષ્ય જાતની ઈચ્છા કરે છે તે શરીરની પણ કેવી રીતે દુર્દશા થાય છે. કે જે જોઈએ હૃદય શોક અને સંતાપથી આર્દ્ર થઈ જાય છે તોપણ આવા [illegible] જમાનાના જ્યારે પરમાત્મા જે સ્થળે વિચરતા હતા. ત્યારે દરેક દુખી અને દરિદ્રી મનુષ્યના ઉદયના દિવસો આવ્યા વગર રહેતા નહિ તે પરમાત્માના પ્રભાવથી દેવતાઓ તથા જ્યાં વિચરે ત્યાં જગતમાં [illegible] વૃદ્ધિ કરતા હતા અને આસપાસ ચાર જોજનમાં સર્વ પ્રકારની શાંતિ રહેતી હતી.

શરીરનો નાશ થાય તે આત્માની અવનતિ આપણા નજરે છે શરીર એ કાંઈ જીવિત પદાર્થ નથી. તે આત્માના આધારેજ રહેવાવાળો અજીવ પદાર્થ છે અને જીવરહિત હોય છે ત્યારે જોઈએ તો તે પાંચ મહાભૂતનો બનેલો એક આકારવાળો પદાર્થ છે. આત્મા અનાદિ અનંતકાળે અવિનાશી છે અને પરમાત્મ સ્વરૂપને પામવા લાયક ચૈતન્ય સ્વરૂપવાળો છે માત્ર જડ સ્વરૂપી કર્મના બંધનથી તેની અવનતિ અને દુર્દશા. તથા પરતંત્રતા થયેલી છે. શરીર એ કેવળ વિકાર અને જ્ઞાન વગરના પદાર્થનું માટીનું પુતળું છે, જેથી કે

...વંત પુદ્ગળ છે. જ્યારે આત્મા એ પોતાની છુપી શક્તિમાં પવિત્ર
પવિત્રપણું પ્રાપ્ત કરી પોતાની શક્તિથી ચતુર્ગતિમાં ભ્રમણ કરનારો
ને તેમાંથી મુક્ત થનારો ચૈતન્ય સ્વરૂપી પદાર્થ છે.

ત્યારે જે પદાર્થ અમર, અજર અને પરમાત્માના જેવોજ છે,
પદાર્થની પાયમાલી થતી જોઈને આપણને આશ્ચર્ય નહિ થાય? શું
...પરમાત્માને એવા અનંત શક્તિવાળા આત્માઓની દયા નહિ
...વી હોય? નહિ; તે વીરપ્રભુએ અસંખ્ય જીવોને પરમાત્મપદ
...ચ્યું છે, પરંતુ જેમનામાં કર્મને સામે થવાની શક્તિનો અંશ પણ
હોતો. તેઓજ વીરપ્રભુના પવિત્ર જીવનનો લાભ લઈ શક્યા નથી.
...બા બાહ્ય પદાર્થમાંથી વીરપ્રભુની જે દૃષ્ટિ હતી, તે બીજા દરેક પ્રાણીની
...જરથી છુપી અને જુદી હતી. બીજા મનુષ્યો પોતાના જાતિ બંધુઓના
...આત્માની અવનતિ થતી જોઈ શકતા નહોતા ત્યારે છુપા રહેલા અ-
...છુપી આત્માઓની અવનતિ વીરપ્રભુની દૃષ્ટિ જોઈ શકતી હતી અને
તેમના ઉન્નતિના માર્ગમાં મુકવામાં તેઓ ઉપકાર બુદ્ધિથી દરેક
પ્રયત્ન કરતા હતા. જો કોઈ મનુષ્યને દાખલા તરીકે એકજ અઠવા-
ડીઆ સુધી પોતાના જાતિભાઈઓના અંતઃકરણની નીચે આત્માની
જે હીલચાલ થતી હોય અને આત્માની જે સ્થિતિ હોય તે જાણવાની
છુપી શક્તિ આપવામાં આવી હોય તો તે મનુષ્ય ખરેખર અંદરની
ભયંકર સ્થિતિ જોઈને ભયભીત થઈ જશે અને કાંઈ પણ શક વગર
તે આ અપૂર્વ શક્તિનું તુરત રાજીનામું આપશે; પરંતુ જે જોવાને
અપૂર્ણ અને અશક્ત મનુષ્ય શક્તિમાનનથી તે વીરપ્રભુએ પોતાના
જીવનમાં નિરંતર જોયું હતું, બધા અંતઃકરણો તેના આગળ ઉઘાડા
હતા અને તેથીજ તેના બધા ગણધરોની પુછવા વગર શંકાઓ
ટાળી ભવસાગરમાં પડતા તેમને બચાવ્યા હતા. મનુષ્યના આકાર
અને મુદ્રા જોઈને તેઓ તેમની સ્થિતિ જોઈ લેતા એટલુંજ નહિ
પણ માણસના અંતરમાં શું હતું તે તેઓ સૂક્ષ્મ રીતે જાણતા.
અરે! દરેક આત્માનું જાણે તેણે વાંચન કીધું હોય તેવું હતું. અને
દરેક સ્થળે જ્યાં તે પૂર્વે પવિત્ર, નિર્મળ, સુખી આત્મા હોય
તેને સ્વાર્થી મગરૂર અને દુરાચાર તથા નાસ્તિક થઈ ગએલો
જોતા ત્યાં જો તે આત્મા ભવિ હોય તો તેને ફરી જાગૃત કરી તેનો
ઉદ્ધાર કરતા. ત્યારે તેમની અપૂર્વ ઉપકારની લાગણી કે જેને માટે આપ-

ણા મગજમાં કલ્પના પણ આવી શકે નહિ તેની આપણે કદી શંકા લા[illegible] શકીશું કે જે વિકાચિન કર્મ જન્ય બાહ્ય દુઃખો હતા. તેના વિષે તેને મધ્ય સ્થ ભાવવાળી લાગણી થતી હતી, બેરાં, મુંગા, પશુ પક્ષીઓ, નરક જીવો અને અભવિ જીવોને માટે તેને ઘણીજ લાગણી થતી [illegible] જે ભયંકર ભવિષ્ય આ ભરતક્ષેત્ર પ્રાણીઓને માટે નિર્માણ થયું [illegible] તેને માટે તેને શીશી લાગણીઓ થઇ હશે? તે કહેવાને કોણ [illegible] છે? જેમના અપૂર્વ ઉપકારની લાગણીઓ અને મનુષ્યમાં [illegible] ચ્ચે રહીને પોતે દુઃખ સહન કરવાનો એકજ દાખલો ખાત્રી [illegible] કે વીરપ્રભુ આપણા છેલ્લા ઉદ્ધારક હતા અને આપણા [illegible] તેમના સમયે આપણા જીવો કયાં ભ્રમણ કરતા હશે તે આપણે [illegible] ણતા નથી. નહિતર એ ઉપકારની મૂર્તિથી આપણો પણ કયારનો ઉદ્ધા ર થઇ ગયો હોત તેનું ઉદાહરણ હું આપવા માગું છું તે એ છે કે જે વખતે તે મહાત્મા આ સંસારમાં પોતાના છેલ્લા મનુષ્યભવનું આયુષ્ય પુરૂં કરી નિર્વાણ પામવાના હતા તે છેક છેલ્લે વખતે પણ શારીરિક શક્તી ક્ષીણ થતી જતી હશે ત્યારે ભવ્ય જીવોનાપર ઉપકાર કરવાની એકજ નિર્મળ બુદ્ધિથી બરાબર સોળ પહોર સુધી ઉપદેશ આપી તે વખતે પણ હજારો જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો.

મહાવીર જીવનના દુઃખમય પ્રસંગો વિષે ઉદ્‌ભાવતા કેટલાક વિચારો.

જે વિચારોની શ્રેણી આપણે ઉપર દર્શાવી ગયા, તે પરથી બીજી પણ ઘણી સૂચનાઓ આપોઆપ ઉદ્‌ભવે છે. મહાવીરના દુઃખો અને ઉપસર્ગોના સઘળા પ્રસંગો દાખલા તરીકે ખુલ્લી રીતે મનુષ્ય જીવનના ઉદ્ધારમાં અનેક રીતે સહાયક હતા, અને હજુ પણ છે, કારણ કે જે પ્રસંગો આપણે જાણીએ છીએ, અને જે છુપા ભવિષ્યનું અને ન કહી શકાય તેવું સૂચન કરનારા છે તે આપણા હૃદયમાં જરૂર એવી છાપ બેસાડ્યા વગર નહિ રહે કે, ઘણા દુઃખ સહન કર્યા વગર કર્મથી મુકત થઇ શકાતું નથી. તેમજ તેથીકરીને ગમે તેવા અસહ્ય દુઃખના પ્રસંગે પણ મહાવીરના જીવનને યાદ કરતાં એક જાતનો અપૂર્વ દિલાસો મળે છે. દુઃખની કેટલી કીંમત છે, તે તેમના જીવનમાંથી મળી આવે છે. જે ઉંચદશામાં વીરપ્રભુએ નૈતિક અને

મહાત્મ્યનું વાતાવરણ ફેલાવ્યું હતું, જે પવિત્ર અને દૈવિક
તાત્ત્વજ્ઞાનથી જગતનો અંધકાર દૂર કર્યો હતો તે ખરેખર
ઘણુંજ આશ્ચર્યમાં ગર્ક કરી નાખે તેવું અને નાસ્તિકોથી
શકાય તેવું ચમત્કારીક મહાત્મ્ય હતું. જાણતા છતાં જેમણે
આરોપ વના, અને દુષ્ટજનોના ઉપસર્ગોના દુઃખો સહન કો-
છની શક્તિએ તેમનો પ્રતિકાર કરવાને બદલે જેમણે ઉદ્ધાર
રી વીરપ્રભુના આશ્ચર્યજનક જીવનનો કોણ પાર પામી
તું છે. ?
તે મહાવીર પ્રભુની આવી ઉપકારની લાગણીને વધારે સ્ફુટ
ર તેના સઘળા દુઃખો જે અટકાવી શકાય તેવા હતા તેનાપર
ર કરીએ. વીર પ્રભુની માત્ર પ્રભુની લાગણી કાંઇ ક્ષણિક
તેમજ તેના દુઃખો અને આત્મભોગ મનુષ્ય પ્રત્યે પ્રેમની
લો બનાવવા માટેજ તેણે સહન કર્યા નહોતા તે એવા
ન હોતા તેમજ એવા માણસના પણ નહોતા કે જેનો
કર્યા વગર અને પરિણામ જાણ્યા વગર તેણે કીધા હોય તે સારી
જાણતા હતા કે કર્મને નષ્ટ કરવાને અને તે નિમિત્ત મનુષ્ય જાગૃ
થાય તેટલા માટે મારે અવશ્ય દુઃખ સહન કરવાંજ જોઇએ તેન
વિષ્યની સઘળી ધારણી ગમે તે પ્રસંગે નાટકરૂપે સ્વચ્છપણે તે
મુખ હતો અને તે પણ તેના જ્ઞાનમાં જેમ તે સંપૂર્ણ હતા તેમ
તેમના નિશ્ચયમાં પણ તેટલાજ દૃઢ હતા. મનુષ્યનું વીર્યબળ ગ
વી ગરમીમાં અને યુદ્ધની ગમે તેવી ફેરફેરણીમાં ઘણાજ શૂરવી
ના કામો કરે છે; પરંતુ જો આગળથી તેમને પોતાના
ભવિષ્યની ખબર આપવામા આવે તો તે જરૂર પોતાનું પરા
બતાવવાને માટે જશે નહિ. એક દરીઆઇ મુસાફર જ્યારે મોજ
શાંત હોય છે ત્યારે સમુદ્રમાં આગળ વધવાને લલચાય છે;
જો તેને તોફાનની ધાસ્તિની ખાત્રી કરી આપવામાં આવે છે તો
કોઇ પણ લાલચથી તે આગળ વધવાને ઉદ્યમવંત થશે
પરંતુ વીરપરમાત્મા કે જેમણે એકવીશ હજાર વરસ
શાસન જયવંતુ રહે તેને માટે ઉંડા પાયા નાખેલા છે
અંધકારના મહાસાગરમાંથી પસાર થઇને ગમે તેવા ભારે તો
વિખેરી નાખ્યા છે અને તેમના આત્માપર તે મહાસાગરના પા

આત્મા, તોપણ એક પગલું પણ તેઓ પાછા હઠ્યા નથી. તે વીર-
પરમાત્મા પ્રત્યે જેવો ગૌતમ સ્વામીનો અચળ પ્રેમ હતો અને જે
રાગ દશાને લીધે તેઓ કેવળજ્ઞાન મેળવી શકતા નહોતા તેના જેવો
અચળ પ્રેમ દરેક કર્મથી ઘેરાએલા મુક્ત થવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે
વીરપ્રભુ પ્રત્યે રાખવો જોઇએ.

વળી વીરપ્રભુના દુઃખમય જીવનથી જેઓ ઘણા બેદરકાર અને
નાસ્તિક હોય છે તેઓને પોતાના આત્મિક લાભો મેળવવાને જાગૃત
થવા ચેતવણી નથી મળતી શું? પાપકર્મના માઠા પરિણામના તા-
દૃશ ભયંકર ઉદાહરણ અને જેઓ પોતાના પાપકર્મના ઘોર પરિ-
ણામને માટે બેદરકાર હોય તેની મગરૂરી ભરેલી ધારણી વીરપ્રભુના
દુઃખ સિવાય બીજે કયે સ્થળેથી મળી શકે તેવું છે? ખરેખર કે
વીરપ્રભુને પાપકર્મના અસહ્ય દુઃખો સહન કરવા પડ્યા તે જોઇને
દરેક પ્રાણીને એમ સહજ વિચાર થશે કે આપણા પણ શું હાલ
થશે? તમારા આત્મા વિષે અને તેના હમેશના લાભ વિષે જો તમે
નિશ્ચિંત હો તો વિચાર કરજો કે તમારા આત્માને અને વીરપ્રભુની
દુઃખમય સ્થિતિને કશો સંબંધ નથી. જ્યારે મહાન લડાઇમાં જે
મુખ્ય સરદાર (યોદ્ધો) હોય છે તે ઢીલો પડી જાય છે, ત્યારે બીન-
અનુભવી સીપાઈ ધ્રુજવા લાગે, જ્યારે ઘણોજ હુશીઆર ડાક્ટર
દરદને જોઇને ધાસ્તી બતાવે છે ત્યારે દરદીની આશા ઘણી ઘટી રહે
છે. તેવીજ રીતે જ્યારે પરમ તેજસ્વી મહાવીર ભગવાનને પણ પાપ-
કર્મના ઉદયથી દુઃખો સહન કરવા હોય ત્યારે જેઓને [illegible] પાપક-
ર્મના દુઃખો પડવાના છે તેવા સામાન્ય જીવોએ શું શાંત અને
નિશ્ચિંતપણે બેસી રહેવું જોઇએ કે? હમેશાં પાપકર્મના [illegible] તરફથી
ઘેરાએલા એવા આપણે તેના માઠા ફળ (દુઃખ)નું ચોક્કસ પ્રમાણ
કરી શકીએ નહિ, પરંતુ આપણી વતી મહાવીર પરમાત્માએ અનુ-
ભવ જીવન વાટે પાપકર્મનાં ઘોર દુઃખોનો ખ્યાલ તે જણાવ્યો
છે, અને જ્યારે આપણે તે વીરપ્રભુને દુઃખ અને કેવળજ્ઞાન પા-
મતાં જોઇએ છીએ ત્યારે આત્માની સ્થિતિ વિષેની [illegible] નહીં
લાગણી શું ઉત્પન્ન નહિ થતી? પોતાના અભિમાન [illegible] અને
આખું [illegible] શકીએ નહિ તેમજ ચોક્કસ પ્રમાણ કરી શકાય નહિ.
પરંતુ વીરપરમાત્માએ પોતાના આત્માનો [illegible] કેવળ

મોક્ષ પણ કેટલો ભોગ આપવા પછી થઇ શકશે? અને હાલ પણ જ્યારે તેને સઘળા દુઃખો સહન કરીને મુક્તિ મેળવવાને ચોવીસસો પાંત્રીસ વરસ થયા છે ત્યારે પણ તેનું આલંબન તમોને કાંઈ ઓછું બળ આપે તેમ નથી. જાણીતા દુઃખોથી દૃઢ રહીને અને જગતના દરેક મનુષ્ય જે દુઃખથી નાશી છૂટે તેવા દુઃખથી સામે થઈને તેમણે હમેશનું સુખી જીવન (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કીધું છે અને મોક્ષ કેમ પ્રાપ્ત થાય તે તમોને પોતાના ઉદાહરણથી બતાવેલું છે. તમારા આત્માની મુક્તિને માટે તમોને મહાવીર પ્રભુના જીવનથી વિશેષ પુષ્ટ આલંબન બીજું કયું મળી શકે તેમ છે? તેના વચનોના આધારે અને તેમના જીવનના માર્ગમાં ચાલતાં તમો જરૂર મુક્તિનો સરલ માર્ગ શોધી શકશો, તેમના પ્રત્યે અપૂર્વ ભક્તિભાવ અને શ્રદ્ધાથી તમારી સઘળી મુશ્કેલીઓ દૂર થશે, ગમે તેવા દુઃખો સહન કરવાને તમે શક્તિમાન થશો અને એ રીતે તમારા દુઃખોનો પણ હમેશને માટે અંત આવશે.

હાલપણ મુક્ત થવાને જે કોઇ ચિંતાતુર આત્મા હશે તે પોતાના પાપને ખુલ્લા કરી મહાવીર પ્રભુ પ્રત્યે ભક્તિભાવથી આજીજી કરીને દિલાસો મેળવી શકશે. બીજા કોઇપણ સ્થળ કરતા એ અપૂર્વ દિલાસાનું સ્થળ છે. તમારા ગમે તેવા ઘોર પાપ હશે. ગમે તેવી વર્તમાન દુઃખી સ્થિતિ હશે તેમાં મહાવીરનું જીવન યાદ કરવાથી તમોને જે દિલાસો અને ધીરજ મળશે તેવો બીજા કોઇના તરફથી પણ મળી શકશે નહિ. તેમના દુઃખોનો અંત આવ્યો છે અને તે હવે તમારાથી ઘણો દૂર અદૃશ્ય છે તોપણ તેના પરમાત્મસ્વરૂપના પ્રભાવથી તમારો શ્રદ્ધાળુ આત્મા પરમાત્મ ભાવને પામ્યા વગર રહેશે નહિ તમે ગમે તેવા પાપી પશ્ચાત્તાપ વગરના અને નાસ્તિક હશો તો પણ જો તેમના પ્રત્યે શુદ્ધ પ્રેમભક્તિથી શ્રદ્ધાવાળા થશો અને તમારા જીવનના ઉદ્ધારનો આધાર તેનેજ ગણશો તો આજે પણ તમો તેના જેવા થવાનો માર્ગ તેની ભક્તિથી મેળવી શકશો. તમો વિચાર કરો કે જ્યારે તે તમારા જેવાજ મનુષ્ય થઇ તમારામાં વિચરતા હતા ત્યારે પણ પરોપકાર બુદ્ધિથી રાગ દ્વેષ વગર હજારો જીવોના ઉદ્ધાર કરવાને શક્તિમાન થયા હતા ત્યારે શું આજે જ્યારે તેઓ પરમાત્મા થયા છે ત્યારે શું તમારો ઉદ્ધાર કરવાને તે શક્તિવાન નથી? તેઓ અનંત શક્તિવાળા છે અને તેનો લાભ જેઓ લેછે તેને મળી

. તેના આલંબનથી આજ પણ અનેક જીવો મોક્ષ મા
ધસતા દેખાય છે તો પછી તમારે શામાટે તેનું આલ
લેવું જોઈએ.

વીરપ્રભુના અપૂર્વ જીવન અને અનંત શક્તિ વિષે કે
ભાવવી તે મૂર્ખાઈ છે, એક ખેડુત પોતાના પાકને માટે
મ સહન કરે પોતાની શક્તિનો વ્યય કરે, તાપ અને ઓ
છે, અને જ્યારે અનાજ પાકી જાય ત્યારે તેની કાપણી કર
ડે, અને પાકનો નાશ થવા દે એવું કદિ બને કે? નહિજ
તેવીજ રીતે જેઓ વીરપ્રભુની ભક્તિ કરી તેમનાપરંજ
ખશે, તેઓ શું મુક્ત થવાના માર્ગમાં આવી ગયા પછી
જોઈ રહેશે કે? જો તમો મહાવીર જીવનને તમારી નજ
અને મહાવીરનેજ આધારરૂપ ગણો તો તમારી અને
સ્થિતિ વચ્ચેનો અંતર આ જગતમાં કોઈ પણ રીતે રહે
નથી. આખર જના મહાવીરનુ મહવીરપણુ અને તમ
પણું એક રૂપ થશે.

જમાયતમાં આપણી પ્રકૃતિનું ઉંડાણ પ્રકટી નીકળે અને એક બધાના હૃદયમાં શું છે, તે દરેકને બનાવી આપે તો તેનું રહસ્ય આપણે અરસ્પરસ ન સમજી શકીએ તેવું ઉંડું છે, અથવા તો એમ હશે કે, દુઃખ અને હાડમારીના પ્રસંગો અરસ્પરસ ભોગવવાથીજ પ્રેમ વિશેષ દૃઢતર થાય છે. આ બાબતનું નિરાકરણ ગમે તે થતું હોય, તોપણ આપણે એટલું તો જાણીએ છીએ, દુઃખ અને દિલગીરીના પ્રસંગોમાં કોઇ એવો ચમત્કાર રહેલો છે, તે સરખા દુઃખીઆઓને જોડી દેછે, હૃદય હૃદયને અને આત્મા આત્માને દુઃખમાં સાથે મળેલા આપણે જોઇએ છીએ, પણ સુખના પ્રસંગથી માણસો એક થતા કે, જોડાઇ જતા કદી જોઇ શકાયા નથી. જેઓ પડતીમાંથી બહાર આવતા હોય છે, આશા અને નિરાશાના તોફાનમાં જેઓ સાથે મળી સહન શીળપણે એક સરખો પ્રયત્ન કરે છે, એક લશ્કરમાં જેમ ગોળીઓનો વરસાદ પડવા છતાં જેઓ એક બીજાની બાજુએથી ખસ્યા વગર એક બીજાનો બચાવ કરે છે અને ભયંકર ત્રાસદાયક ઘેરામાં સપડાએલા થોડા ઘણા બહાદુર લડવયાઓ એક સાથે દુઃખ સહન કરવાને તત્પર થાય છે તેઓ જે સામાન્ય રીતે ઉંડી લાગણી અરસ્પરસ એક સરખી રીતે ધરાવે છે તે ઉદાહરણો દુઃખના ભાગીદાર ઘણા હોવાનો અને ચુસ્ત દૃઢ રીતે વળગી રહેનાર હોવાનો પુરાવો આપે છે. જો આપણે શાંત જીવનમાં પણ તેવા ઉદાહરણ શોધીએ તો એક કુટુંબ જ્યારે ઘણું દુઃખી અને દરિદ્ર હશે ત્યારે ટકી રહેંચીને ઐક્યતાથી માગી ખાવાની તેમની જે વૃત્તિ હશે તેજ કુટુંબ જ્યારે શ્રીમંત અને સુખી થશે ત્યારે ભાગ્યેજ તેવી અક્યતા જાળવી શકશે. હવે આવાજ પ્રકારના વિચારો શ્રેષ્ઠ આત્માના હૃદયમાં સરખા દુઃખી જીવોને જોઇને થય છે અને જાણે તે દુઃખ પોતે લઇ લે તેવી લાગણી થાય છે તેવીજ રીતે જ્યારે આપણે મહાવીરના દુઃખોની હકીકત સાંભળીએ છીએ ત્યારે તેના ભાગીદાર થવાની આપણને લાગણી થયા વગર રહેતી નથી. જેમ મહાવીરના દુઃખો બીજા સધળાંના કરતા વધારે ત્રાસ ઉપજાવનારા હતા તેમ તે દુઃખો ઘણા આત્માઓને વધારે ને વધારે નજીક જવાને આકર્ષણ કરતા હતા દુઃખી હૃદયના છુપા ઉંડાણમાં મહાવીરના દુઃખો વધારે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાતા અને તેઓમાં મહાવીરનો પ્રેમ વિશેષ ને વિશેષ

...નર થઈ જતો હતો દુઃખની પવિત્ર આંધીથી ઘડાએલા તેઓ દુઃખ
...ભોગવનાર મહાવીરના નજીકના સંબંધી થઈ જતા અને પોતે
...ણ તેવા દુઃખને સહન કરીને મહાવીરપણાને પ્રાપ્ત કરતા હતા
બીજા તીર્થંકરોના જીવન કરતાં મહાવીરનું જીવન જે વધારે અસર
કરે છે તે માત્ર તેના ઘોર દુઃખોને લીધેજ છે. તેથી કરીને દુઃખને
અ. આશ્ચર્ય જેવી બાબત ગણવાને બદલે તે અનેક જીવોપર
આ દુઃખમ કાળમાં વિશેષ ઉપકાર કરનારી અને સદા
ભક્તિ રીતે મનુષ્યને જાગૃત કરનારી યાદગાર બાબત
થઈ પડી છે. જો મહાવીરનું જીવન મધુર અને દુઃખથી
કેવળ રહિત હોત તો તેના અનુયાયીઓના તો શીર તેના
જેવા ભયંકર દુઃખો આવી પડત, મહાવીર પોતે સુંદર
અને સરલ માર્ગે મોક્ષ મેળવી જાત અને બીજાઓને
ઘણા ખડબચડા અને કાંટાવાળા માર્ગે મોક્ષ મેળવવાનો હોત તો તે
ખરેખર આશ્ચર્યકારક તેમજ ઘણા જીવોને નુકસાનકારક થઈ પડત.
તેથી કરીને મહાવીરના દુઃખો બીજા આત્માના દુઃખો સાથે મિશ્રિત
થવાથી અને તેનોજ માર્ગ કડક, કાંટાવાળો અને ખડબચડો હોવાથી
બીજાઓ તેને પસંદ ચાહવાને દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા હોવાથી તે મહાવીર
પોતાની સાથે બીજા હજારો જીવોનો ઉદ્ધાર કરી ગયા છે. એકજ
શબ્દમા કહીએ તો પ્રાણીઓ ઉંડી શ્રદ્ધાવાળી લાગણીથી મહાવીરના
દુઃખો જોઈને તેની નજીક આવીને તેમા ભાગીદાર થવાની ઇચ્છામાં
પોતાના ઉદ્ધારનો માર્ગ શોધી શકવાને સમર્થ થયા છે.

પરંતુ બધા દુઃખો એવા નથી કે જેમા મહાવીર સાથે આપ-
ણે મનાને આગળ વધીએ. ખુલ્લી રીતે કેટલાક એવા દુઃખના
પ્રસંગો હોય છે કે જેને સહન કરવામા મહાવીરની પેઠે પોતે
દિલાસો લેવાને પણ શક્તિવાન થઈ શકે નહિં. જો કે ઉપર ઉપરથી
એમ દેખાય છે કે બધા દુઃખોની લાગણી બધા જીવોને એક સરખી
થતી હશે; પરંતુ તેવું નથી. મહાવીરને એવી લાગણી કે તે દુઃખો
સહન કરતાંજ તેના પાપ પલાયન કરી જતા, જ્યારે બીજા પ્રાણીઓ
દુઃખ સહન કરે છે તે વખતે તેઓમાં વળી બીજા પાપ થોડા અથવા
વધારે પ્રમાણમાં મિશ્રિત ભાવે પ્રવેશ કરે છે; તે છતાં પણ ઘણા
... આત્માઓ નિર્વિકલ્પ ભાવે દિલાસા સાથે હૃદયે આવેલા ક-

ર્મને દૂર કરી નવા બંધથી દૂર પણ રહે છે. તેના દુઃખો સારા કરવા માટે હોય છે, પણ ખરાબ કરવાને માટે હોતા નથી, સામાન્ય અને શ્રેષ્ટ માણુસોના દુઃખોમાં આવોજ ફેર હોય છે. અલબત પણ મહાવીરના દુઃખો તેઓ કેવી રીતે સહન કરતા તે સમજવાને શ્રેષ્ટ આત્માઓ શકિતવાન થઈ શકે નહિ તોપણ સઘળા જાગૃત અને ઉચ્ચ પદના અભિલાષી આત્માઓ જેઓ મહાવીરના પગલે ચાલવાને તૈયાર હોય છે તેઓ મહાવીરના દુઃખના ઉંડા અનુભવી થવાની યોગ્યતાવાળા થઈ શકે છે. એક પવિત્ર આત્મા પોતાના પાપનું કઇ જાતનું દુઃખ સહન કરી દૂર કરી શકે છે તેની આપણે શોધ કરીએ. ઉદયે આવેલા પાપનું દુઃખ કયાં સુધી ઉમદા પ્રકારનું અને યોગ્ય કહી શકાય. પાપના દુઃખોમાંથી કયા તત્વો આપણી દુઃખી પવિત્રતાના ધોરણને નકી કરી શકે. આવા પ્રશ્નોના સંબંધમાં હું મહાવીરના દુઃખોપરથી મનુષ્યે શું વિચાર કરવાના છે તે જણાવીશ.

હૃદયના જાણીતા દોષ.

ઉદયે આવેલા પાપનું દુઃખ સહન કરવાનું એક ત્રાસદાયક તત્ત્વ કે જેનો સીધો અનુભવ હોતો નથી તે હૃદયના જાણીતા દોષને લગતો છે. પાપીની સાથે તે પાપના વિસ્તારની એક એવી મર્યાદા છે કે જેનાપર થઇને નિર્દોષ એવી કુદરત પણ પસાર થઇ શકે નહિ. વિશાળ હૃદયનો, મૂળરૂપવાળો, ઉદારતાવાળો મહાવીરનો પવિત્ર આત્મા મનુષ્યપણામાં જ્યાં પાપ આનંદરૂપ ગણાય છે, તે તરફ એક પગલું પણ આગળ ચાલતો નથી. પાપના અંધકારથી ઢંકાઈ ગયેલા ભયંકર ઘોર પ્રદેશમાં અને જ્યાં વૈર લેનારા અંતઃકરણનો જુસ્સો પ્રજ્વલિત છે ત્યાં તે મહાવીર પ્રભુ કે જેમને આપણી પેઠે લાલચમાં પડી જવાની ટેવ નથી તે આપણને દોરી જશે નહિ તે સર્વજ્ઞ પ્રભુએ ગમે તે ચોકસાઇથી માણુસના અંતઃકરણ વાંચેલા હોય, ગમે તેવી ઉંડી કરૂણાવાળી લાગણીથી તેણે મનુષ્યના દુઃખો સાથે પોતાના આત્માને જોડેલો હોય, તોપણ તેમાં દુષિત દુઃખોના એવા ઉંડાણ હોય છે કે જ્યાં નિર્દોષતા જરાપણ અવાજ કરી શકે નહિ આત્મિક અવનતિ, આત્મિક માન ભંગ, આત્મિક અવગુણનું જ્ઞાન, આત્મિક તિરસ્કાર, હૃદયનાં અસહ્ય ફંદાઓ કે જેમાં અપવિત્ર મોજશોખની યોગ્યતા

છે અને તેમાં પણ તે તેવાજ નાલાયક અને બીન અનુભવી હોય છે. આ જગત્‌માં પણ જેમ આપણી ધાર્મિક સત્યતાની કબુલાત ઝાંખી હોય છે તેમ દુષ્ટ માણસ પોતાના પાપને જાણતાં છતાં પરમાત્મા પ્રત્યે ધિક્કારની નજરથી જુએ છે અને પાપના ઉદયને જાણીને તેના દુઃખ ભોગવતાં વધારે ઘોરકર્મનો બંધ કરતા રહે છે. અને જો તેને આત્મિક લાગણીનું ભાન હોય છે તો તેના ખરા વિસ્તારમાં તેના પાપકર્મનો પરીઘ કેટલો છે તે તેને જણાઈ આવે છે. પોતાના જાતિ ભાઈના ધિક્કારથી કેટલાક પાપી મનુષ્યો પોતાના પાપથી કંપે છે પરંતુ જેઓ જાણી જોઇને અપવિત્રપણેજ પૂજ્ય માબાપ કે ભલા મિત્રને મળે છે અને તેનાપર પોતાની પાપવૃત્તિની નજરથી જુએ છે તેઓની સ્થિતિ ઘણી ભયંકર હોય છે. પાપકર્મથી બિકણ થઇ ગએલું હૃદય કોઈ મહાદેવી હાજર થાય તોપણ ડરીને નાશે છે અને કોઈ વખત માણસના ધિક્કારને સહન કરવાને બદલે આપઘાતની શાંતિને શોધે છે. પરંતુ માણસનો પાપ પ્રત્યેનો તિરસ્કાર અને દેવીનો પ્રકોપ તે માત્ર પોતાના પાપી હૃદયનું અપૂર્ણ પ્રતિબિંબ છે. પાપી માણસ કહે છે કે મૃત્યુ પછી કઇ ગતિ થવાની છે તે કોણ કહી શકે છે, અહીંના પાપ ત્યાં નડશે એ પણ કોણ જાણે છે પણ ખરેખર એ ઘણું દિલગીરી ભરેલું અને દયાજનક છે કે મહાવીર જે શાંતિથી દુઃખને સહન કરતા તેની પણ આવાભવાનંદિ જીવોને કંઈ પણ અસર થતી નહોતી. મહાવીરને પાપીપર દ્વેષ નહોતો તેમ ધર્મીપર રાગ નહોતો તેમજ નિર્દોષ પરમાત્માને તેવા અનેક નાસ્તિકજીવોનો એક ક્ષણવાર પણ અનુભવ થવાનું કારણ નહોતું. જો કે તે મનુષ્યની વચ્ચમાં રહેતો હતો અને જેઓ મુક્ત થવાને ઉદ્યમવંત હતા તેમને તેની દૃઢ સહાયતા હતી અને ગમે તેવા દુઃખોની સામે થવાની યુક્તિ તે ઉપકાર બુદ્ધિથી બતાવતા હતા પરંતુ તે છતાં નાસ્તિકપર તેને કશો પણ દ્વેષ નહિ થતાં તેનો ઉપકારનો વરસાદ તે એક સરખો વરસતો હતો અને તે જેને જેમ આવે તેમ લોકો ગ્રહણ કરતા હતા નાસ્તિકો ઉલટા માર્ગે ચાલે તેની સાથે તેને કાંઈ સંબંધ નહોતો. ગમે તેવા ભયંકર દેખાવોમાં અને જગતના દુષ્ટ પરિણામમાં તેની સામે ગમે તેવો તિરસ્કાર બતાવવા આવતો તોપણ તેની તેને જરાપણ દરકાર નહોતી એટલુંજ નહિપણ પોતાનાજ પા

ઓછા થતા જાય છે, પાપના નજીકના સંબંધથી આપણે ચેતીને વધારેને વધારે દૂર રહેતા જઇએ છીએ અને તેથી આપણા દુઃખી દશાના પ્રસંગમાં અને જગતના દૂષિત નીતિના વાતાવરણમાં આપણે આગળને આગળ વધતા જશું અને મહાવીરના દુઃખના ભાગીદાર બનતા જશું.

પવિત્ર હૃદયના અને કોમળ અંતઃકરણના સ્ત્રી પુરૂષોને કોઇ બિભત્સ વિચારથી ભરેલું પુસ્તક વાંચવાની ફરજ પાડવી તે તેને અસહ્ય થઇ પડશે તો પછી જેઓને પાપ પ્રત્યે તિરસ્કાર છે તેમને પાપકર્મના જીંદગી સુધીના માત્ર શબ્દથી નહિ પણ દરેક કાર્યમાં પણ પરિચય અને સંબંધમાં આવવું પડતું હોય તો ગમે તેવા શારીરિક ત્રાસ કરતાં તેને એ દુઃખ કેટલું અસહ્ય અને ભયંકર લાગશે? પરંતુ આવી જાતની કલ્પનાવાળો હાલનો પાપમય જગતમાં મહાવીરની સ્થિતિ વિષે આપણને ખાત્રી કરાવવામાં માત્ર મદદરૂપ થાય કારણકે તે મહાવીર પ્રભુની પવિત્રતા સંપૂર્ણજ્ઞાનવાળી અને ગમે તેવા પવિત્ર મનુષ્ય કરતાં પાપ તરફ વધારે તિરસ્કાર બતાવનારી હતી એટલુંજ નહીં પણ આ દુનીઆના પાપ વિષેનું તેનું વલણ બહુજ સૂક્ષ્મ અને તરત અસર લેવાના સ્વભાવવાળું હતું તેના હજારોગણી જ પાપ આવું પોતાના સઘળા અંતરથી ઉકેલ્યું હોય તેમ જગતને તેના પોતાના અને બીજાના દુઃખથી ભરપુર ભાગમાં દીઠું હતું. મનુષ્યની દુષ્ટ લાગણીઓ પણ એવા ઘોર પાપકર્મ તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યા વગર રહી શકી નથી. મનુષ્યના અધમ આત્માએ મા પર અને દુર્ગંધીથી ભરેલું નર્ક જાણે સાથે મળીને ભયંકર રીતે મહાવીર પ્રભુની સામે ઉતરી પડ્યું હોય તેમ પાપકર્મે દેખાવ દીધો હતો. ઇતિહાસની અમર્યાદિત નોંધમાં પાપકર્મે પોતાની છેક છેલ્લી મર્યાદા ઉલ્લંઘી રહેલું અને તેના સાક્ષી તરીકે એકજ વીરપ્રભુનોજ દાખલો સમાગમમાં આવેલું હશે. તે વીરપ્રભુની દૃષ્ટિમાં પાપકર્મ ગમે તેટલા વેશ ધારણ કરીને આવ્યું તોપણ દૂર થઇ શક્યું નથી. તેને તેટલા પ્રપંચ અને દુર્બુદ્ધિમાં ખુશામતને સ્વરૂપે કે સત્યરૂપમાં તે ઘોર પાપકર્મનું વીર પ્રભુ પાસે કશું ફાવ્યું નથી. તેને તેમ સાબિત કે ત્યારે પેટમાં હેત તોપણ પણ તેનાથી છુપું રહ્યું નથી. આપણી ખાત્રી હતી તેનાથી આવી પ્રવૃત્તિ અંધારે જઇ રહેલ તેમ મને તેઓ પાપીઓમાં અને દુરાચારી

ા રહીને પોતાની શ્રેષ્ઠતા જાળવી શકતા હતા અને એટલા
ા પોતાને પાપકર્મનો ઝાંખો સ્પર્શ થઇ શકતો નહોતો
માં આવીને ઘણા સૂક્ષ્મ અને તીણા દુઃખો સાથે રહીને
ને બહાદુરીથી તેમણે સહન કર્યાં હતા.

ા પાપકર્મ જોવાથી ઉત્પન્ન થતી લાગણી.

ર્મના જે દુઃખો મહાવીર પ્રભુએ સહન કીધા છે તેમાંથી
ાગીદાર થવાનું બીજું તત્વ પોતાના જાત ભાઈઓના પા-
ઇને જે લાગણી અને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે તે છે. મહાવીર
જગતના પાપકર્મને જોનારજ ન હતા પરંતુ જે પાપી
ના પ્રત્યે પૂજ્ય બુદ્ધિથી પ્રેમ ધરાવતા હતા તેમનું ભવિષ્ય
ઓ વિરાગીપણે પણ ઉપકાર કરવામાં સતત ઉદ્યમવંત હતા
ઉપરથી જાણવું ઘણું સહેલું થઇ પડશે કે તેમના દુઃખો વિષે
ડી લાગણીવાળા હતા. જો કે પાપકર્મના સઘળા કર્તવ્યો
દયના મનુષ્યમાં તોફાન અને બંડ જગાવે છે તોપણ મહા-
ની નજીકમાં રહેનારા પ્રાણીના સંબંધમાં તેવો પ્રકાર બને
ખાત ઘણો દુઃખ ઉપજાવનારો થઇ પડે. જેઓ આપણને
ય છે તેઓના પાપકર્મ જોઇને આપણને સ્વાભાવિક લાગ-
વગર રહેતી નથી. એક ભાઇની દુષ્ટતા અને જાતીય ભ્રષ્ટતા
ચાર કરતાં તેના પવિત્ર, ભલા અને વિશાળ હૃદયવાળા ભા-
ું તીવ્ર અને ઘાતકી દુઃખ થાય છે. કેવા પ્રકારના સૂક્ષ્મ બં-
એક હૃદય બીજા હૃદય સાથે જોડાય છે અથવા એક આત્મા
આત્મા સાથે કેવી રીતે મળી શકે છે તે જાણવું ઘણું
ં ઉપજાવનારું લાગે છે અને જો કે એક હૃદય બીજાના સુખ
ા ભાગી નહિ થતા આમ તેમ ભ્રમણ કરે તોપણ બીજાના પ્ર-
ંપણા વિષે કે પાપીકર્મ વિષે તેને જાતિ અનુભવ થયા વગર
હિ. ઉદાહરણ તરીકે એક પતિને કે પત્નિને પોતાની પત્ની કે
તરફથી અપમાન થાય તેથી કેવું દુઃખ અને શરમ લાગશે તેનો વિ-
કરે અથવા એક દુરાચારી છોકરાને સ્વચ્છંદપણે ભટકતો જોઇને
બાપને તે વિષે કેટલું દુઃખ અને લાગણી થશે. કૌટુંબિક ઘર
ી એક એવા પ્રકારનો સુમેળ હોય છે કે જેથી તેમાંની કોઇ પણ

વ્યક્તિ બાકીનાઓનો વિનય સાચવ્યા વગર ચડી શકે નહિ તેમ પડી શકે નહિ અથવા માન પામે નહિ તેમજ અપમાન પણ પામે નહિ. એકજ લોહીના અને કોટુંબિક પ્રેમની ગાંઠથી બંધાએલા મનુષ્યોમાં જે છુપા કુદરતી કાર્યાકાર્યથી એક બીજાનાહૃદયઅરસપરસ મળેલા હોય તેમજ એક બીજાના વર્તનનું દરેક અનુકરણ કરનારા હોય, કુદરતી સંબંધ હોવા છતાં હજારો નજીકની યાદગીરીથી તેમાં દૃઢતા જણાતી હોય અને તેમાં લગભગ એક રૂપતા થઇ જાય ત્યારે તે કુટુંબમાં એક વ્યક્તિની ગંભીર ભૂલ વિષે જે લાગણી થાય તે વિષે વિચાર કરો. એજ કુટુંબમાં જો છોકરો ઉલટે માર્ગે ચાલે તો તેના બાપને કેટલી ઉંડી લાગણી થશે. તેની લાંબા વખતની સંભાળ અને સંરક્ષણ પછી તે છોકરો જે તેની એકજ આશા, મગરૂરી અને પ્રેમનું સ્થાન તે માનતો હોય તે અપવિત્ર અને અનાચાર માર્ગે પ્રવર્તે તથા તેના નિર્દોષ નામને કલંક લગાડે ત્યારે તેને કેવી લાગણી થતી હશે તેનો વિચાર કરો. જો કે તે પિતા પોતે નિર્દોષ છે, છોકરાના પાપને માટે કાંઇ તે દોષિત ગણાય નહિ તોપણ સંબંધને માત્ર લાગણીથી તેનો ભાગીદાર થાયછે.જેને એવી અસર થશે કે જાણે છોકરાની ગેરવર્તણુંકનો તિરસ્કાર અને શરમ ને માટે મારેજ નીચું જોવાનું છે. અરે એટલું નહિ પણ પોતાના પાપથી તેને જેટલું દુઃખ થાય તેના કરતાં આવી કરીને તેને ઘણા તીણા દુઃખનો ડંસ લાગશે ખરી હકીકત એવી છે કે છોકરો પાપકર્મ કરવાને પ્રવૃત્ત થયો તેજ તેની હલકાઇમાં નબળાપણું બતાવે છે. અને બીજી રીતે ખરી વાત એમ હોય છે કે માબાપ પોતે હલકા કામો કરી પછી પશ્ચાત્તાપ કરતા હોય તોપણ તેની પુર્વની અસરથી બીજાઓ ખરાબ થયા હશે એ વિચારથી પણ દુઃખ થાય છે.

આ સિદ્ધાંતનું તાત્પર્ય ખુલ્લું છે. મહાવીર આપણા મહાન્ પિતા હતા, તેણે આપણા જેવુંજ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું અને તેના હૃદય સાથે આપણા હૃદયની તેના આત્મા સાથે આપણા આત્માની એકયતા થાય એવી તેની નિર્દોષ ઇચ્છા હતી જેમ તેના પુત્રો અને પૌત્રો આપણે તેને પિતા ગણી આપણા દુઃખો નિવારણ કરવાની પ્રાર્થના કરતા હતા અને આજપણ કરીએ છીએ તેમતે પણ નિરાગી હોવા છતાં આપણા પાપકર્મને દૂર કરવા માટે નિર્દોષ ઉપકારની લાગણીથી ઘણા મનુષ્યોને બંધન મુક્ત કરતા હતા

આ રીતે તે બન્ને આપણા દુઃખના ભાગી થયા હોય એમજ કહી
તો એક રીતે ખોટું નથી. જગતના સંબંધી અને સ્નેહિઓ આપણ
પ્રત્યે લાગણીવાળા હોય તો આપણો એક ભવ સુધારી શકે છે
પણ જે મહાવીર પ્રભુ અનેક ભવાંતરના પાપકર્મને જડમૂળથી ઉખે-
ડી નાંખી ભવબંધનમાંથી મુક્ત કરે તેના સંબંધની સાથે જગતના
કયા સંબંધની સરખામણી થઇ શકે ? મનુષ્યના ગમે તેવા દઢ એ
કથને મહાવીર અને તેના અનુયાયીઓના ઐક્યનો કિંચિત અંશ
માત્ર કહી શકાય. જે કાંઇ આપણા માટે બની આવે છે, તે તેના
સાધનથી જુદું નથી. તેના સર્વ શક્તિમાન હૃદયમાં આવતું ગમે
તેવું સૂક્ષ્મ દુઃખ પ્રત્યક્ષ છે અને આપણી દુર્દશાની ઉંડી લાગણીથી
તે [illegible] ઉપર અનેક ઉપકાર કરવામાં પ્રવૃત્ત રહે છે. તેનાપર વિ-
[illegible] મધમાં શોક અને
[illegible]

કરી શકતી હતી અને તેની મધુર ઉપદેશ વાણી ગમે તેવી મૂછીં-માંથી મનુષ્યને જાગૃત કરી શકતી હતી. આવા પ્રકારની વ્યવહારીક રીતથી મહાવીરપ્રભુ દુખિતના દોષ અને દુઃખને માટે ઊંડી લાગણી-વાળા અને અને દુ:ખ સહન કરવાવાળા હતા.

પાપકર્મના ભોગ.

પાપકર્મના ઉદયથી મહાવીરપ્રભુએ જે જે દુઃખ સહન કીધા તેમાં તેઓ જાણી જોઇને પાપકર્મના ભોગ થઇ ગયા હતા કારણકે તેમ કર્યા વગર તેઓ પોતે મુક્ત થાય નહિ અને બીજાઓને પણ મુક્ત કરી શકે નહિ.

તેને માટે જીવ આપનારા અનુયાયીઓની વચમાં રહીને તેણે પાપકર્મના અનાર્ય લોકને પોતાની શક્તિ છતાં મૂંગે મોઢે સહન કીધું, અને કર્મશત્રુઓએ જાણે તેનું નિકંદન કાઢી નાખવાને તૈયારીઓ કરી હોય તેમ પોતાના સગાં [illegible] અને [illegible] હોવાથી તે પ્રભુ પ્રત્યે પધારે કીધા તે વખતે [illegible] મહારાજ અને બીજા દેવતા તથા મનુષ્યોએ ભક્તિભાવથી પ્રભુને [illegible] કરવાની વિનતિ કરી પરંતુ તેઓ [illegible] શક્તિ [illegible] કોઇની પણ મદદ [illegible] પોતાની શક્તિ [illegible] પાપકર્મના [illegible] તેને દૂર કીધા [illegible] કર્માઓએ તે પ્રભુને અતીશે દુઃખ દીધા [illegible] ન થાય [illegible] પાપકર્મની [illegible] કરી [illegible] તેઓ [illegible] તેનુજ [illegible] ઉપકા[illegible] કરી [illegible] પ્રકા[illegible] તેનો ઉકરનાં પ્રત્યે [illegible] હતી. આપના [illegible] પણ કોઇની સાથે [illegible] રહી [illegible] આપ[illegible] તેઓના [illegible] નુકસાન કે [illegible] કરવામાં આવે તો તેથી જે અમર્થ દુઃખ [illegible] છે તેની [illegible] બીજા દુઃખ [illegible] થઇ શકે નહિ. [illegible] પ્રભુની [illegible] વર્તના [illegible] છે જે-

ઓને અરસપરસ ઘણોજ દૃઢ સ્નેહ અને લાગણી હોય છે તેઓનું ઉપર જણાવ્યું તેવું ઉલટું વર્તન જોઇને તેમના ભલાને માટે આપણને દયાજનક દુઃખ થાય છે. એક ઉદાર માયાળુ હૃદયના વૃદ્ધ માણસને માટે એક નાટકમાં એવું ઉદાહરણ આવે છે કે તે ઘણીજ તીવ્ર લાગણીથી પોતાના પુત્રને ચાહતો હતો પરંતુ તે દુષ્ટ અને ઘાતકી પુત્ર તરફથી તેના વૃદ્ધ પિતાને ઘા મારવામાં આવ્યો. હવે તે ઇજા પામેલા વૃદ્ધ માણસના હૃદયમાં કેવી કોમળતા અને ઉંચી લાગણી હતી તે શબ્દોથી કહી શકાય નહિ પ્રથમ તો તે વૃદ્ધ માણસને ઘા લાગ્યો ત્યારે તેને એકાએક આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. જે તે પોતાના સઘળા પ્રેમથી ચાહતો હતો, અને આ સંસારના સઘળા સુખો જેમણે પોતાના તે પ્રિય પુત્રને સોંપી દીધા હતા તેનાજ ઘાતકી હાથથી વિશ્વાસઘાત કે દગો થયો હશે એ વિષે તો તેને સ્વપ્ન પણ નહોતું; પણ જ્યારે એ બાબત પુરાવાથી સાબીત થઈ ત્યારે તેને ઉલટું વધારે તીવ્રું દુઃખ થવા લાગ્યું, ન રોકી શકાય તેવો તિરસ્કાર તેને છુટ્યો અને તેના અંતઃકરણમાં તે ઘણા ગુસ્સાથી અને દીલગીરીથી આશ્ચર્યકારક હિલચાલની શોધ કરવા લાગ્યો પણ જ્યારે એક પછી એક જુદી જાતની લાગણી પસાર થઇ જાય છે અને પોતાની ભુલનો વિચાર કરવાને મન નિવૃત્ત થાય છે ત્યારે દુઃખ અને પશ્ચાત્તાપના અસહ્ય બોજાથી તેનું અંતઃકરણ કંપે છે, અને તે કંગાળપણાથી તેમજ અતિશે નિરાશાને લીધે તેને ધ્રુજારો લાગુ થાય છે અને તુટેલ હૃદયવાળો તે બિચારો વૃદ્ધ તુરતજ મરનને શરણ થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે છોકરા પ્રત્યેની અતીશે પ્રેમની લાગણીથી તે છોકરાના પાપને માટે તેને પોતાની જાતનો આખરે ભોગ આપવો પડે છે.

પરંતુ જે ઘણા મનુષ્યો નાસ્તિક થઇ પ્રભુના વચનનો અનાદર કરે છે અને પોતાની જાતને હમેશને માટે અથાગ ખાડમાં નાખે છે તે ઓને માટે પરોપકારી મહાવીર પ્રભુ કેટલી લાગણી ધરાવે છે તેમનું અપમાન કરવામાં આવે તોપણ તેમની લાગણીમાં ફેર પડતો નથી. તેઓ કદી પોતાની શક્તિનું જોર બતાવી કોઇને નમસ્કરાવતા ન હતા. અને તેથી તેનો આદર [illegible] ન થાય તોપણ જેઓનો ઉધ્ધાર થાય તેમનો ઉધ્ધાર કરવો. એજ માત્ર તેનો [illegible] રસ્તો

અને જો તે મિશ્રિત પ્રેમ, માન અને પૂજ્યભાવ કે જે મનુષ્યન
યમાં ઘણી એક રીતે હોઇ શકે છે, જો મહાવીર પ્રભુની ભક્તિ
રા છુપા આત્મામાં ઓતપ્રેત થએલી હોય, તો જે માર્ગથી મહ
પ્રભુએ કર્મશત્રુના ચુરેચુરા કરી નાખ્યા તેનો અનુભવ તમોને
વાથી તમારા ગમે તેવા દિલગીરીના પ્રસંગમાં તમોને કેટલો
શ્ચર્યકારક હર્ષ ઉત્પન્ન થશે ? મનુષ્યથી મહાવીરના જેવું ન બને
મ માની કદાચ ઉપરની હકીકત અતિશયોક્તિવાળી લાગતી
તોપણુ એટલું તો નક્કી છે કે ઘણા અંતઃકરણમાં કુદરતી રીતે
લાગણી ઉછળતી હોય છે અને તેવા માણસો મરતી વખતે પણ
ઇપણ અધીરાઇ વગર એટલુંજ કહે છે-કે " મારા કર્મના દુઃખ
રેજ ભોગવવા જોઇએ માટે જેટલું દુઃખ આવવાનું હોય તેટલું
આવે, તે સહન કરવામાંજ મારૂં કલ્યાણ છે"

તમો મહાવીરપ્રભુના દુઃખના જેટલે અંશે વિશેષ ભાગીદા
થઇ શકો તેટલો તમો વિશેષ આનંદ માનો. કારણકે મહા
વીરના જે ઉપસર્ગોની હકીકત આપણે જાણીએ છીએ તે મહાન
આત્માની એક મજબુત સાબીતી છે. ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત કરવાની જે
દુનીઆ છે, તેમાં ખુશાલી અને સુખ એ ઉમદા સ્વભાવની
ખરી નિશાની નથી. ઘણી ખુશાલીના ખુશનુમાં પ્રકાશ કરતાં મનુષ્ય
પ્રકૃતિને ઉચ્ચપદ તરફ દોરી જનાર ઘણું ઉંડું કારન દુઃખ અને દી-
લગીરી છે. ઘણાં આનંદ કરતાં ઘણું દુઃખ બીજી દુનિઆમાં શ્રેષ્ઠપ-
દને આપનારૂં છે. દૈવિક નિરાશાના ડીલણમાંથી ઘણી વખતે આં-
સુઓના વરસાદ વરસે છે. ને દુઃખ, કલેશ, અને કઠણ કષ્ટને સહન
કરવાથી મહાન્ તીર્થંકર મહાવીરપ્રભુ જેવા પોતાના આત્માને મુક્ત
કરી શક્યા તે દુઃખ વિષે વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે સુખ
અને શાંતિથી મહાન્ પદ મળે એવું કુદરતનું બધારણજ નથી.
આજ પણ આ જગત્ની સપાટીપર એવા દુઃખી અને દિલગીરીના
પ્રસંગો મળી શકે છે કે, જે પરથી વિચારવંત મનુષ્યને ઘણા આ-
શ્ચર્યની સાથે એવા નિશ્ચયપર આવવું પડે છે કે મોટા થનારાઓ ઉ-
પરજ બધઃ દુઃખ અને સંતાપનેજ આભારી છે. સ્મશાન ભૂમિને
વિષે એક બાળક વિચાર વગર આનંદથી રમશે, પણ વિચારવંત મ-

નુષ્યને ઉંડી લાગણી અને દુઃખથી અનેક વિચારોની પરંપરાઓ ઉત્પન્ન થશે. યાદ રાખવું કે બાળકના આનંદના ભાગીદાર થવા કરતાં આ દુનિઆ છોડી ગએલા મહાન્ પુરૂષોના દુઃખના જવાબદાર થવું વધારે સારૂં છે. કેટલાએક એવા નકામા અને ખોટી મોટાઈવાળા માણસો છે કે જેઓ, કઠોરતા અને સ્વાર્થીપણાને વશ થઈને પશુની ઉપમાને યોગ્ય પોતાનું જીવન કરી દે છે, અને જગત્માં જે નાશકારક મોહિની છે, તે તેમને અંધ બનવી ખરા માર્ગપર આવતા અટકાવે છે.

જેઓ એક વખત દરિદ્રી હશે તેઓ બીજી વખત રાજા થશે પરંતુ મહાવીર પ્રભુએ જે રાજ્યપદ મેળવ્યું છે તેની સરખામણી ચક્રવર્તીના કરોડો વર્ષના રાજ્ય સાથે પણ થઇ શકે તેમ નથી. તે રાજ્યનો કદી અંત આવવાનો નથી માટે મહાવીરની પેઠે આપણે દુઃખ સહન કરીશું તો મહાવીરના જેવુંજ રાજ્યપદ ભોગવીશું. તેના જેવા દુઃખથી આપણી પણ તેના જેવીજ મહત્ત્વતા થશે. પવિત્ર અને બંધ વગરના દુઃખ સહન કરવાની તમારી યોગ્યતા તમારી પરમપદને પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતાનો પુરાવો અને પ્રમાણ છે. કઠોર સુર સાંભળીને જે કાન વધારે દુખિત થયેલા હોય છે તેજ કર્ણ મધુર સ્વરનો સાથી વિશેષ આનંદ અનુભવી શકે છે. જે હૃદયમા દુશ્મનોના દ્વેષના ઘણા ઉંડા ઘા લાગેલા હોય છે તેઓજ ખરી મિત્રતના પ્રેમનો ખરો આનંદ અનુભવી શકે છે. આ અપૂર્ણ અને ઇન્દ્રજાળ જેવા જગત્માં આત્માને જે જુલમ અને સંતાપ સહન કરવા પડે તે એક એવું શાંત ભવિષ્ય અને ન કહી શકાય તેવા આનંદનું ચોકસ ચારણ દર્શાવે છે કે જે બીજી પૂર્ણ અને સત્યતાવાળા દુનિઆમા સંપૂર્ણ ફતેહમંદીથી આ સંસારનો દુખી આત્મા પરમસુખને અનુભવી શકે છે. પાપ કર્મના ન રોકી શકાય તેવા સ્વર્ગથી તમોને જે દુઃખ થતું હોય તે પરથી તમો તમારા ચળકત ભવિષ્યનું અનુમાન કરી શકશો. જ્યારે તમે આ દુનિઆના અતિશે દુઃખ સહન કરી મુક્ત થશો અને મિશ્રિત ભાવ વગરના શુદ્ધ પ્રેમ અને પવિત્રતાના વાતાવરણમાં તમે આવશો, જ્યારે પાપકર્મનું નામ કે નિશાન રહેવા પામશે નહિ, ત્યારે તમો સમજી શકશો કે પાપકર્મના દુઃખને સહન કરવું તે હમેશાના

મહાવીરના દુઃખોમાં મનુષ્યનો ભાગ.
સુખને પ્રાપ્ત કરવાનો મુખ્ય અને જરૂરનો ઉપાય છે.
પરમાત્મા કે જેઓ જગત્પર મહાન્ ઉપકારના કરના
સાથે જે આત્માઓ પાપના પંજામાં સપડાઈ ગયા છે
માર્ગ અર્પણ કરે છે. તેને માટે તમોને ઘણી ઊંડી લાગ
એ. કારણકે ભવિષ્યમાં તેમાંના ઘણા આત્માઓનો
દ્વાર થશે, તેઓ પણ ઉચ્ચપદને પ્રાપ્ત કરશે, અને તમે
ીર પ્રભુના જેવાજ પરમાત્મા થઈ એક સ્થળે સિદ્ધિપ
ાર થશો. તેથી જેમ મહાવીરના આધારે તમારો ઉદ્ધા
મ તમારા આધારે બીજા પાપી જીવોનો ઉદ્ધાર થાય તે
શઃ કારણકે દુઃખના ભાગીદાર થનારાઓ પરમ સુખ
કરે છે.

પ્રથમ ભાગ સમાપ્ત.

महावीर प्रकाश.

प्रथम भाग समाप्त.